

ΟΙ ΔΥΟ ΡΟΛΟΓΑΔΕΣ

—ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ ΧΡΟΝΟΥ—

ΝΙΚΟΣ ΣΑΚΚΑΣ

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

Ο Νίκος Σακκάς γεννήθηκε το 1959. Είναι παντρεμένος με τη Γεωργία Νύκταρη και έχουν δυο παιδιά, το Δημήτρη και το Νικήτα.

Έχει εργαστεί ως μηχανικός στη βιομηχανία, σε τεχνικές εταιρείες και σε εταιρείες συμβούλων επιχειρήσεων, ως καθηγητής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ως τεχνικός εμπειρογνώμονας σε ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Σήμερα ασχολείται με την εκπαίδευση και με την ανάπτυξη και εμπορία προϊόντων στην περιοχή της πληροφορικής της ενέργειας.

Έχει δημοσιεύσει ένα βιβλίο για την επιχειρηματικότητα (Η Αναδυόμενη Επιχείρηση, 2000, εκδόσεις Έλλην) και ένα για την εκπαίδευση (Ιδού η Ρόδος, 2006, εκδόσεις Πατάκης). “Οι δυο ρολογάδες” είναι η πρώτη λογοτεχνική του απόπειρα.

Είναι μέλος και υπήρξε υποψήφιος βουλευτής με τη Δημιουργία Ξανά! στο Ηράκλειο της Κρήτης.

“Το Κίνημα Πολιτών λοιπόν, η αυθάδης αυτή, η θρασύτατη χρονοτσουλήθρα, λίγο έλειψε και θα πετύχαινε! Τη σοφίστηκε ο Γιώργος κι έβαλαν όλοι μαζί μπροστά και τη φτιάξανε, μέσα σε λίγους μονάχα μήνες. Την έφεραν μετά να κάνει επίθεση κι απόβαση, να διορθώσουν το μεγάλο ρολόι. Λίγο μόνο έμεινε και θα πετύχαιναν. Λίγη πείρα ακόμη να ‘χανε, λίγο πιο καλοκουρδισμένο να ‘ταν το δικό τους το ρολόι και θα προσγειώνονταν απάνω στο ρολόι το μεγάλο. Για ν’ αρχίσει μετά ο χαλασμός.

Έτσι, για λίγο μόνο, για τόσο δα, δε βρήκε ο Γιώργος το στόχο του. Τον εμπόδισαν τα τελευταία, τα πανούργα εκείνα οχυρωματικά. Εκεί ήταν καλά κρυμμένη η ελίτ των σκουριοφυλάκων. Δεν τα ‘χανε καλά λογαριάζει αυτά. Διέλυσε όμως όλα τους τ’ άλλα τα καράβια κι όλα τους τα πολυβολεία κι έφτασε κι άγγιξε σχεδόν απάνω στα πρώτα βράχια. Την τελευταία στιγμή τον πρόλαβαν οι σκουριοφύλακες. Κοκκίνισαν τότε τη θάλασσα με τη θανατερή, την κατακόκκινη σκουριά τους, πριν προλάβουν να κατέβουν τα επίλεκτα τα τμήματα κι αρχίσουνε δουλειά”.

“Θα μπορούσε άραγε να τα παρατήσουν, να φιλιώσουν με τη μοίρα τους; Ν’ ανέβουν μπάρκο στο καράβι του Greenwich; “Η ώρα σε δέκα δευτερόλεπτα θα είναι...”

Μάλλον όχι. “Η ώρα σε δέκα δευτερό-λεπτα θα είναι αυτή που θέλουμε να είναι. Ή κάτι κοντά της, αν στραβώσουν λίγο τα πράγματα”.

Ρολογάδες που σέβονται τον εαυτό τους και την τέχνη τους, τι άλλο μπορεί ποτέ να απαντήσουν;”

ΟΙ ΔΥΟ ΡΟΛΟΓΑΔΕΣ

© Νίκος Δ. Σακκάς
Καλαβρύτων 18 - Γέρακας, Τ.Κ. 153 44
Fax: 211.11.54.461
e-mail: sakkas@apintech.com

© Σπύρος Μαρίνης & Σια Ο.Ε. Εκδόσεις *ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ*
Σόλωνος 76 Αθήνα, Τ.Κ. 106 80
Τηλ. 210.36.48.170 — 210.36.48.197, Fax. 210.36.48.033
Οκτώβριος 2012

ISBN: 978-618-5003-02-9

Νίκος Σαγκιάς

ΟΙ ΔΥΟ ΡΟΛΟΓΑΔΕΣ

παράλληλες ιστορίες του άλλου χρόνου

ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ

ΑΘΗΝΑ 2012

Αφιερώνεται στα 30 χρόνια του Λου (20.10.82)

People like us, who believe in physics, know that the distinction between past, present, and future is only a stubbornly persistent illusion.

Άνθρωποι που, όπως και μεις, πιστεύουν στη φυσική, ξέρουν ότι η διαφορά ανάμεσα στο παρόν, το παρελθόν και το μέλλον είναι μια επίμονη, ξεροκέφαλη ψευδαίσθηση.

Albert Einstein

Λέγε τοίνυν πάλιν εἴ σοι ἀρέσκοι τὸ μὴ τι εἶναι ἀλλὰ γίγνεσθαι ἀεὶ ἀγαθὸν καὶ καλόν.

Λέγε λοιπόν αν σε ικανοποιεί η σκέψη ότι το καλό και το κακό δεν υπάρχουν αλλά ότι πάντα γίνονται.

Σωκράτης στο Θεαίτητο του Πλάτωνα

Περιεχόμενα

	Σελ.
Η επιστροφή.....	11

ΜΕΡΟΣ I - Τα πρώτα χρόνια

Ο βόμβος.....	19
Η γέννηση.....	23
Η Θεανώ.....	25
Η Νεάπολη.....	27
Η Εύα.....	32
Ο Στάθης.....	37
Το θέατρο του ύπνου και του έρωτα.....	40
Τα πουλιά.....	43
Τέλος εποχής.....	48
Η αναχώρηση.....	53

ΜΕΡΟΣ II - Τα ενδιάμεσα χρόνια

Ρολόγια.....	63
Η δεύτερη Νεάπολη.....	66
Λονδίνο.....	75
Γκέτεμποργκ.....	78
Νέα απ' την Ελλάδα.....	84
Ο άλλος χρόνος.....	91
Η NewComW.....	97
Η γνωριμία με τους Ολλανδούς.....	103
Κίνημα πολιτών.....	108
Το ρολόι του Θωμά.....	114

ΜΕΡΟΣ III - Τα δεύτερα χρόνια

Εγκατάσταση λιγάκι πιο βόρεια.....	123
------------------------------------	-----

	Σελ.
Εταιρεία στην Ελλάδα.....	127
Το μεγάλο θράσος.....	134
Μοναξιά.....	136
Συναντήσεις	144
Ένα ρολόι και μια ναυμαχία	151
Οριζόντια και κάθετα	154
Ο πατέρας Βασίλειος.....	162
Μονόλογος.....	169
Σύννεφα	176
Ακίνητος χρόνος, ανίκητος χρόνος	181
Η θάλασσα	184
Αποφάσεις.....	188
Ησυχία! Ο κύριος επίτροπος κοιμάται	191
Το μουσείο	197
Εκλείδωτος χρόνος	199

Η επιστροφή

*I can hear the sound of seabirds in my ear
Surf is high an' the sea is awash*

Pink Floyd

Είχε έρθει μόνος. Άνοιξε την πόρτα, μετά τα φώτα. Το σπίτι είχε μείνει κλειστό για κάμποσους μήνες, ήταν Χριστούγεννα η τελευταία φορά που είχε έρθει. Με τη Θεανώ εκείνη τη φορά. Άνοιξε δυο παράθυρα να μπει η αύρα, να πάρει μακριά τις μυρωδιές τής πολύμηνης κλεισούρας. Άλλαξε ο αέρας, φώλιασε σιγά σιγά για τα καλά η άνοιξη. Στάθηκε λίγο κοντά στο παράθυρο. Η θάλασσα ακουγότανε σ' όλο της το μεγαλείο. Καθώς έσκαγε το κύμα θυμωμένο στα βράχια, καθώς γύρναγε γαληνεμένο πια στη σκοτεινιά και την απεραντοσύνη της. Όλη η λαλιά της θάλασσας. Όλη της η μεγαλοσύνη.

Μην τάχατες δεν ήταν αυτή η ιδέα που αγόρασαν αυτό το σπίτι, πάνω εκεί που σκάει το κύμα; Πάνω που αποφασίσανε να γυρίσουν απ' την Αγγλία. Εκεί ζούσε και δούλευε, στο Λονδίνο. Μακριά απ' τη θάλασσα. Όχι μόνο τις λέξεις της δεν άκουγε αλλά ούτε καν το βόμβο της χαιρότανε, ούτε τη θωριά της. Κι αυτό του είχε λείψει πιότερο απ' όλα. Πότε πρόλαβε και την έμαθε και την αγάπησε αυτή τη λαλιά; Μακριά απ' το νερό μεγάλωσε, στην Αγγλία πρώτα, σε μια πεδινή, επαρχιώτικη πόλη της Ελλάδας μετά. Στην Αθήνα αργότερα, το μεγάλο αυτό χωνευτήρι των ήχων, σπούδασε

και δούλεψε. Ύστερα, στο Λονδίνο ξανά, δούλεψε, ωρίμασε. Λες κι ερχότανε από μακριά αυτή η αγάπη, από μια άλλη ζωή, που δε θυμόταν πια, που πρέπει όμως να υπήρξε. Μεγάλος ο πόθος του για την κουβέντα αυτή της θάλασσας, ανεξήγητος, αν κρίνει κανείς απ' τη ζωή του.

Σκάλισε το ντουλάπι της κουζίνας, βρήκε ένα δυο μπουκάλια κρασί. Προτίμησε το κόκκινο. Το άνοιξε.

Κάθισε δίπλα στο παράθυρο, να γευτεί λίγο ακόμη, μόνος, το αίμα της γης παρέα με το μονόλογο της θάλασσας.

* * *

Κοιμήθηκε γαλήνια. Ξύπνησε αργά. Ήρεμος. Με το 'να χέρι μάζεψε το ποτήρι και το μπουκάλι το κρασί της προηγούμενης βραδιάς, με τ' άλλο έψαξε κάτι για να φάει.

Η μέρα ήταν καθαρή άνοιξη. Ένα γλυκό στεριανό αεράκι φυσούσε, σα να προσπαθούσε κάτι ν' αποκριθεί στη σαρωτική βραδινή αύρα της θάλασσας, που 'χε πια καταλαγιάσει. Ο ήλιος είχε αρχίσει, εδώ και ώρα, ν' ανεβαίνει στο γαλανό του θρόνο. Ένα δυο συννεφάκια, εδώ κι εκεί, δε φαίνονταν ν' απειλούν τη βέβαιη πορεία της ημέρας. Μιας μέρας της προχωρημένης άνοιξης, στα όρια του καλοκαιριού.

Κοίταξε το κάτασπρο χωριό, κοίταξε το γαλάζιο πέλαγο, το γαλάζιο ουρανό. Κοίταξε τ' αδύναμα, τα άσπρα συννεφάκια. Σιγά σιγά διαλύονταν, το γαλάζιο κατακτούσε τη φύση, αυτή τουλάχιστο που μπορούσε κι ανάσαινε απ' το παράθυρο. Σκέφθηκε τις άσπρες πινελιές των ανθρώπων και τις είδε, για μια στιγμή, να γυρνάνε κι αυτές γαλάζιες, ανίσχυρες μπροστά στ' αντάμωμα ουρανού και θάλασσας. Σα μονότονο του φάνηκε. Περιδιάβηκε δυο τρία ακόμη

χρώματα και ξαναγύρισε εκεί απ' όπου ξεκίνησε. Στο άσπρο. Στη σοφία αυτών που το εμπνεύστηκαν. Θαρρείς γι' αυτό και το σεβάστηκε η θάλασσα κι ο ουρανός. Άλλο χρώμα θα το 'χανε σαρώσει.

Του πέρασε απ' το μυαλό να βάλει κάτι ν' ακούσει, να βάλει μουσική. Σα μάταιο του φάνηκε. Αγνάντεψε ξανά την ασπρογάλανη συμφωνία, που ξετυλιγότανε μπροστά του. Εκεί θα 'μενε για ώρα πολλή, αν η γαλήνη δε μεταλλάσσόταν μέσα του, σιγά με μια απαλή μελαγχολία. Μ' αυτή την παράξενη μελαγχολία, κι αυτή απ' έναν άλλο χρόνο, που έρχεται απρόσκλητη, που φωλιάζει όμως και βολεύεται. Διακριτικά, χωρίς να ξεβολεύει.

Κάτι τον κούνησε μέσα του. Άφησε το παράθυρο. Γύρισε προς τα μέσα του σπιτιού. Κάθισε, έγειρε προς τα πίσω. Το βλέμμα διέτρεξε για λίγο το ταβάνι, περιπλανήθηκε στον καναπέ απέναντί του και θα συνέχιζε πάνω σ' αυτή την τυχαία, την αργή, νωχελική τροχιά, όταν θυμήθηκε το σακκίδιο που 'χε πετάξει στον καναπέ χθες το βράδυ, όταν θυμήθηκε το μήνυμα που 'χε στο email του. Αυτό που διάβασε στα γρήγορα, καθώς έφευγε χθες το μεσημέρι απ' την πόλη.

Αναζήτησε το notebook στο σακκίδιο. Αναζήτησε το μήνυμα στο notebook. Το βρήκε, το άνοιξε, το κοίταξε για λίγη ώρα αμήχανα, κάπως απορημένα.

Το άνοιξε και το ξαναδιάβασε.

* * *

Θωμά σε χαιρετώ!

Είναι καιρός που δεν έχουμε βρεθεί, να τα πούμε από κοντά. Ξέρω ότι έχετε γυρίσει πολύ πρόσφατα στην Ελλάδα. Πώς πάει η δραστηριότητα που θα ξεκίναγες, η σχε-

τική μ' αυτά που έκανες στην Αγγλία; Ανυπομονώ να βρεθούμε να μου τα πεις!

Θωμά, θέλω να βρεθούμε να συζητήσουμε. Θυμάσαι που σου 'γραφα για κάποιες ιδέες μου. Έχουμε προχωρήσει. Έχουμε ξεκινήσει κάτι νέο, πολιτικό. Πες το κόμμα, αν δεν παθαίνεις αλλεργία. Είμαστε μια ομάδα από επαγγελματίες της ζωής, οι περισσότεροι, σαν εμένα κι εσένα, απ' το εξωτερικό κι απ' την Ελλάδα, που αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε κάτι καινούργιο. Είμαστε λίγοι αλλά μεγαλώνουμε ραγδαία. Ήδη μιλάνε για μας δειλά δειλά και τα μέσα επικοινωνίας. Είμαστε το "Κίνημα Πολιτών". Έχεις ακούσει άραγε κάτι; Έρχονται εκλογές σύντομα και θα το παλέψουμε. Να μπούμε στη βουλή!

Θωμά, θέλω τη βοήθειά σου. Ξέρω ότι έχεις πολλές δουλειές. Έτσι είμαστε όμως όλοι. Με ξέρεις πώς είμαι. Ξέρω όμως κι εγώ ότι γύρισες απ' την Αγγλία κι αυτά που βρήκες σε πονάνε. Σε πονάνε περισσότερο απ' όσο σε παιδεύουν. Θυμάμαι τα παλιά, τα φοιτητικά μας χρόνια. Που ήμασταν κι οι δυο ρομαντικοί ακτιβιστές! Και μετά όλα τα χρόνια που περάσαμε μαζί. Όλους τους Δασκαλαντώνηδες που παρελάσανε μπροστά μας. Περάσανε πολλά χρόνια Θωμά, ποιος θα το 'λεγε ότι θα ξανάμπλεκα με την πολιτική; Έχω μεγάλη νοσταλγία ξέρεις για κείνα, τα πρώτα μας, τα χρόνια, αλλά δε με βάζει από κάτω. Ζω μαζί της και περνάμε καλά. Της δίνω και μου δίνει!

Να βρεθούμε αδελφέ μου, να σου εξηγήσω με κάθε λεπτομέρεια. Θέλω να δεις αν μπορείς να βοηθήσεις. Ή καλύτερα, για να 'μαι ειλικρινής μαζί σου, θέλω να έρθεις δίπλα μου. Κυριολεκτικά δίπλα μου.

Εγώ κι η Ράνια είμαστε καλά. Προσπαθούμε για παιδί Θωμά! Περάσαν τα χρόνια θα πεις και θα 'χεις δίκιο. Το παλεύουμε όμως. Οι δουλειές μας κι αυτές καλά. Είμαστε πίσω εδώ και κάτι μήνες. Λίγους μήνες πριν από σας φύγαμε, λίγους πριν από σας γυρίσαμε. Πολλές συμπτώσεις ρε Θωμά, δε νομίζεις; Ακόμη κάτι. Ο αδερφός μου είναι εδώ και δυο χρόνια άνεργος με τρία παιδιά στην αγκαλιά. Δουλεύει η Ελένη αλλά πώς να βγεις με έναν ψωρομισθό; Ελπίζω να τον τραβήξω σύντομα στο γραφείο, αν οι δουλειές πάνε καλά. Στο λέω, μην τυχόν έχεις και συ κάτι υπόψη σου.

Φιλιά στη Θεανώ και στα δυο μικρά! Τι μικρά δηλαδή!
Να βρεθούμε, όταν μπορέσεις, να τα πούμε.

Ο φίλος σου, Γιώργος

ΜΕΡΟΣ Ι

Τα πρώτα χρόνια

Ο βόμβος

Oh, the passenger

Oh, let's ride and ride and ride and ride

Iggy Pop

Ο Θωμάς με το Γιώργο ήταν φίλοι απ' τα παλιά. Απ' τα χρόνια του Πολυτεχνείου. Υπήρχαν εποχές που βρίσκονταν συνέχεια, καθημερινά. Άλλοτε πάλι, οι σχέσεις τους αραίωναν. Πότε έφευγε ο ένας, πότε έφευγε ο άλλος. Σ' άλλη κατεύθυνση. Όταν τέλειωνε το ταξίδι, κι αν από σύμπτωση τέλειωνε και για τους δυο μαζί, ξαναβρίσκονταν. Ένοιωθαν ο ένας πολύ κοντά στον άλλο. Αντέχανε όμως και την απουσία. Όσπου ο Γιώργος έφυγε για τη Γερμανία πρώτα, για τη Σουηδία μετά κι ο Θωμάς, την ίδια περίπου εποχή, στα τέλη της δεκαετίας του '90, έφυγε για την Αγγλία. Αραίωσαν τότε οι από κοντά επαφές τους για τα καλά, για καμιά δεκαριά περίπου χρόνια.

Μα πιο πολύ η εποχή που τους ένωσε ήταν τα πρώτα, ένα δυο χρόνια μετά το πτυχίο. Ήταν χρόνια δύσκολα. Εποχή που ο άδειος χρόνος έδινε τον τόνο. Υπήρχε ανεργία μεγάλη. Κυρίως όμως, ήταν κι οι δυο ακόμη ανέτοιμοι να μπουν στην κοινωνία. Κι αυτό έκανε το πράγμα πιο δύσκολο. Πραγματικά δύσκολο.

Εκείνη την περίοδο κάνανε, οι δυο τους, μεγάλες βόλτες. Πρωινές. Ατέλειωτες. Συνήθως λιγομίλητες. Χωρίς κατεύθυνση. Όταν κουράζονταν, μετά από δυο, τρεις, συχνά και

τέσσερις ώρες, αυτόματα η πυξίδα έπαιρνε μπρος κι έδειχνε Δεξαμενή. Πιο σπάνια έδειχνε το παρκάκι στην Ευελπίδων. Χώροι έρημοι τα πρωινά. Απόκοσμοι. Μέσα στην πόλη αλλά κι έξω απ' αυτή. Ένας μακρινός βόμβος, μονότονος, κυριαρχούσε. Σκέπαζε τα πάντα. Κυριαρχούσε πάνω στη μικρή τοπική γαλήνη της πλατείας και του πάρκου. Την άλεθε, την εξαφάνιζε. Εκείνος ο αξέχαστος, μονότονος βόμβος της πόλης. Της σκόπιμα μακρινής πόλης.

Όταν ήταν μαζί και δεν περπατούσαν, θα ήταν σε κανένα μπαρ ή στο σινεμά. Είχε την εποχή εκείνη, το Embassy στο Κολωνάκι, ατέλειωτα αφιερώματα στους κλασικούς του σινεμά. Καμιά φορά βλέπανε και δυο και τρεις ταινίες. Τέσσερις και πέντε ώρες.

Στο μεταξύ, οι πολιτικές ανησυχίες τους καταλάγιαζαν. Ήταν, ως φοιτητές, μαζί σε οργανώσεις της αριστεράς, αλλά τώρα πια είχαν απομακρυνθεί, είχαν μετακινηθεί. Όχι σε άλλη στέγη. Εκτός. Κάτω απ' τ' αστέρια. Μιλάγανε, ακόμη, καμιά φορά για τον Althusser, το Bettelheim, το Marcuse. Κριτικούς του καπιταλισμού και του σοσιαλισμού. Των πάντων. Απόμαχοι κι αυτοί. Σαν το βόμβο της πόλης. Ήταν τ' απόμαχο που τους μάγευε εκείνα τα χρόνια. Εξάλλου, για τους πολλούς, μεσουρανούσαν πια ο σοσιαλισμός κι οι ελπίδες στη χώρα. Πολλοί, ακόμη και γνωστοί τους, που μιλάγανε κι αυτοί για τον Althusser, το Bettelheim και το Marcuse κι άλλα πολλά, είχανε θρονιαστεί κιόλας σε θέσεις και σε υπουργεία.

“Το θυμάσαι ρε Θωμά εκείνον το Δασκαλαντώνη; Ρε αυτός δεν είχε διαβάσει ούτε πέντε λεπτά στη ζωή του! Όταν δεν κάπνιζε και δε γκάριζε ασυναρτησίες στη ντουντούκα, οργάνωνε φασαρίες και διαδηλώσεις έξω απ' τα

συμβούλια των καθηγητών. Ρε συ, θα το πιστέψεις; Πήρε το μάτι μου σε μια εφημερίδα ότι τον βάλανε, λέει, διευθυντή σε κρατική τράπεζα! Να δεις ότι αυτοί που τους έκανε τη ζωή μαύρη, θα του δώσανε και συστατικές. Τι άλλο θα δούμε!”

Είδαν άλλα πολλά κι άκουσαν κι άλλα περισσότερα. Δεν αργούσε η ώρα που θα τα ζούσανε και δίπλα τους. Δοκίμασαν έτσι και την αντοχή τους στη σαπίλα. Τέτοιο κεφάλαιο στο μάθημα της αντοχής των υλικών δεν υπήρχε. Θα το ζούσανε κι αυτό, χωρίς να το 'χουν διδαχθεί.

Κάποιες φορές, όχι πολλές, τους συνόδευε ο δίδυμος αδερφός του Γιώργου, ο Θάνος. Τούτος δω ήταν φωτογραφία του Γιώργου εκείνη την εποχή. Αδύνατο να τους ξεχωρίσεις. Απ' το ίδιο καλούπι. Ήταν μόνο ο χρόνος που 'γραφε πάνω τους άλλη ιστορία. Κι έτσι, σιγά σιγά, άρχισαν να ξεχωρίζουν.

Ο Θάνος είχε μπει κιόλας στη δουλειά. Έμενε τον πιο πολύ καιρό μεταξύ Πάτρας και Ζάκυνθος. Αυτό έκανε τις κοινές τους βόλτες ακόμη πιο δύσκολες και σπάνιες. Ήταν πρακτικό μυαλό ο Θάνος, δεν άντεχε την πολλή κουβέντα. Ο εργαζόμενος της παρέας. Άλλη υπόσταση! Παντρεύτηκε κιόλας, κάπως νωρίς, μπορεί κι αστόχαστα. Απόρησε η παρέα. Δεν άργησε να 'ρθει και το παιδί. Με τούτο και με τ' άλλο, ο Θάνος ήταν καλός αλλά μάλλον σπάνιος συνοδοιπόρος εκείνα τα χρόνια.

Έτσι ήταν τότε.

Μετά ήρθαν τα πιο μόνιμα ταξίδια, οι πιο μόνιμες δουλειές, οι πιο μόνιμες γυναίκες. Χάνονταν οι φίλοι για διαστήματα, αλλά και ξαναβρίσκονταν. Κάπως πιο σπάνια. Ποτέ καθημερινά. Και με περισσότερα νέα. Οι κουβέντες

τους πια θα σκέπαζαν εκείνον τον αξέχαστο, τον κυρίαρχο
βόμβο της μακρινής πόλης.

Τη σφραγίδα της σιωπής τους.

Η γέννηση

*It's getting dark, too dark to see
Feels like I'm knockin' on heaven's door
Guns' n' Roses*

Δεν ήταν πραγματικά άνεργοι, εκείνη την περίοδο. Δεν ήταν άεργοι, δεν ήταν εργαζόμενοι. Απλοί ταξιδευτές ήταν. Νέοι κι αμόλυντοι ταξιδευτές. Θα τους ένωναν για πάντα τα ταξίδια εκείνα.

Κάποιος άσχετος και αδαής, περιπαιχτικά θα έβλεπε και θα μίλαγε για χρόνο που χανότανε σε μάταιες, σ' ατέλειωτες, βουβές, περιπλανήσεις. Κι όμως. Όπως κι οι δυο τους το σκέφτηκαν πολλές φορές μετά, φαίνεται πως μάλλον το τελείως αντίθετο συνέβαινε. Ήταν τότε που άρχιζε να ξεκλειδώνει μέσα τους ο χρόνος.

Ίσως τότε γεννήθηκε κι η ιδέα να γίνουν ρολογάδες. Να μάθουν οι ίδιοι να κινούν τους δείκτες. Ν' αγαπούνε να τους βλέπουν να διαγράφουν τον κύκλο τους, να ρέουν, να μην παγώνουν. Να κινούνται κι οι ίδιοι μες στο χρόνο. Ήταν μια άσκηση εκείνα τα χρόνια, ν' αγγίζουν, να νοιώθουν, να καταλαβαίνουν, να συνηθίζουν τη μονοτονία του στάσιμου χρόνου. Αυτού που έδινε τον τόνο και κυριαρχούσε τριγύρω τους. Να μάθουν να κουρδίζουν καλά τα εργαλεία τους, στο κοινό τους ρολογάδικο.

Πάνω εκεί, στη μεγάλη, απότομη, τσουλήθρα του χρόνου, θα έχτιζαν μετά άλλες νότες, δικές τους. Διαφορετικές.

Αν τότε πράγματι γεννήθηκε αυτή η ιδέα, είναι ωστόσο δύσκολο να πεις.

Η Θεανώ

*Come sail your ships around me
And burn your bridges down
We make a little history, baby
Nick Cave*

Στα μεταξύ ο Θωμάς ξεκίνησε μια παθιασμένη σχέση. Με τη Θεανώ. Είχανε γνωριστεί πριν ένα δύο χρόνια, ήταν όμως τότε, κι οι δυο, σε άλλο σχήμα. Αυτό έκανε τα πράγματα δύσκολα. Δεν τ' άφηνε να ξεδιπλωθούν.

Αργότερα, όταν διευθετήθηκαν οι εκκρεμότητες και βρεθήκανε κι οι δύο μόνοι τους, το πράγμα άναψε. Φούντωσε.

Όπως κάποιοι γρήγορα κατάλαβαν, τούτο δω φαινότανε να πηγαίνει μακριά. Αποτραβήχτηκε ο Θωμάς απ' τις παρέες. Έρωτας μεγάλος η Θεανώ. Κόλλημα μεγάλο. Δεν του 'χε ξανασυμβεί κάτι τέτοιο. Για πάρα πολλούς μήνες δεν υπήρχε έννοια για τίποτα άλλο. Ασταμάτητοι περίπατοι στην Αθήνα. Αγαπημένο καταφύγιο η Πλάκα, τα κρύα απογεύματα του Νοέμβρη, που 'χε πια μπει για τα καλά. Καταφύγιο απ' τη βοή της πόλης. Περιπλανήσεις στην Ελλάδα, στην Πρέβεζα, στην Εύβοια, στη Σίφνο. Ταξίδια στη Φλωρεντία, τη Ρώμη, την Πόλη. Απίθανες διαδρομές. Και πιο απίθανα μεταφορικά μέσα.

“Παιδιά, να πεταχτώ δέκα λεπτά ν' αδειάσω στη χαβούζα και συνεχίζουμε για Αθήνα”, είπε ο οδηγός του βοθρατζί-

δικου, κάπου έξω απ' τη Χαλκίδα. Άσε το νταλικέρη του τριαξονικού απ' τους Κήπους του Έβρου που μιλούσε ασταμάτητα. Παρέα ήθελε ο άνθρωπος κι έπεσε διάννα. Σε μουγκούς ερωτευμένους! Αυτιά, στόμα, μάτια είχαν άλλη δουλειά εκείνη την περίοδο.

Και μετά κλεισμένοι στο δωμάτιο για ώρες πολλές, αυτάρχεις κι ερωτευμένοι. Το δωμάτιο της Θεανώς ήταν κάπως απομονωμένο. Μακριά απ' τ' άλλα δυο δωμάτια του τριαριού. Στη βορεινή άκρη του διαμερίσματος. Γεμάτο βιβλία, έν' αρχαίο κασετόφωνο κι ένα κρεβάτι κατάχαμα, σε κοινή θέα. Μώβ χρώμα στον τοίχο, λίγος Van Gogh και ντουλάπες με ρούχα. Αυτό ήταν όλο.

Και φαίνεται ότι εκεί μέσα κάναν έρωτα συνέχεια. Και νύχτα και μέρα. Και μέσα στον ύπνο τους. Ποιος να το πει με βεβαιότητα; Η πόλη ίσως, που τα φώτα της φώτιζαν το βορεινό ουρανό κι αυτός μετά έλουζε απ' τη μπαλκονόπορτα τα μπλεγμένα κορμιά των ερωτευμένων. Μόνο αυτή έβλεπε τι πραγματικά γινότανε.

Κι όσο κι αν πέρασαν τα χρόνια, όσα ups και downs να υπήρξαν, πάντα έτσι έμεινε. Προς απορία πολλών. Τη Θεανώ οι μισοί της φίλοι και συγγενείς τη λέγανε Θεώνη κι αυτή η διγλωσσία τον ενοχλούσε, καμιά φορά, το Θωμά. Γι' αυτόν όμως η Θεανώ είχε πάντα το αποκλειστικά δικής του χρήσης όνομα. Ήταν το "Λου". Το Λου του. Λου από λιοντάρι. Ήταν άγρια ομορφιά η Θεανώ.

Πήγαινε μακριά λοιπόν η ιστορία. Η φίλη τους η Άλκηστη το είδε πριν απ' όλους.

"Θωμά, εγώ κουμπάρα!" Έγινε κι αυτό. Σε κάποια χρόνια η Άλκηστη έγινε κουμπάρα.

Η Νεάπολη

*It's a Czechoslovakian custom my mother passed on to me
the way to make friends Andy is invite them up for tea
open house, open house.*

Lou Reed

Με την Άλκηστη είχαν σχεδόν συγκατοικήσει. Παλιότερα. Ο Θωμάς έβγαινε απ' το Πολυτεχνείο η Άλκηστη έμπαινε. Σε κείνο το σπίτι, στο τριάρι της Νεάπολης, υπήρχε χώρος για όλους. Επίσημα το σπίτι ήταν της Θεανώς και των δυο αδερφών της. Της Βιολέτας και της Όλγας. Πέντε έξι άτομα λοιπόν η σταθερή δύναμη, ανάλογα με τη φάση και τις υποχρεώσεις. Οι τρεις αδερφές με τους φίλους τους, μέσα κι ο Θωμάς.

Είχαν λοιπόν την εποχή εκείνη σχεδόν συγκατοικήσει με την Άλκηστη. Ήταν στο χαρακτήρα της Άλκηστης. Πολύ του σχεδόν. Μέσα λοιπόν, σχεδόν, και στη Νεάπολη. Ήταν φίλη κολλητή η Άλκηστη και συμμαθήτρια στο Πολυτεχνείο της μικρής αδερφής, της Βιολέτας. Το Βιολετάκι όπως το λέγανε χαϊδευτικά, η μεγαλύτερη γενιά της Νεάπολης.

Ωραία κοπέλα η Άλκηστη, αεράτη. Και δαιμόνια έξυπνη. Πληθωρικό άτομο, ακραία κοινωνικό, με όλους τους δυνατούς τρόπους, καλούς και κακούς. Ένας τέτοιος τρόπος ήταν κι η άνεση που είχε στη διανομή του κλειδιού της Νεάπολης, όπου η ίδια ήταν φιλοξενούμενη. Δεξιά κι αριστερά λοιπόν. Πέρανα και συ, μείνε κι εσύ, στρώσε κι

εσύ. Γρήγορα γίνηκε ο κακός χαμός. Το κλειδί κυκλοφόρησε αστραπιαία από φίλο σε φίλο. Η Νεάπολη ήταν ανοιχτή για όλους. Κι οι όλοι αυτοί γίνανε μια μέρα τόσοι πολλοί, που χρειάστηκε ν' αλλάξει η κλειδαριά. Δε γινότανε αλλιώς. Άνοιγες την πόρτα κι έβλεπες καινούργια πρόσωπα. Μάλωσαν και την Άλκηστη. Της είπαν να κάνει κράτει στη διανομή του κλειδιού. Σιγά μην έδινε σημασία η Άλκηστη. Απλά τα 'μπλεξε εκείνη την εποχή με το Σταμάτη, σπιτωθήκανε σε άλλη γειτονιά, ξεμάκρυνε έτσι λίγο απ' τη Νεάπολη και κόπασε με τις διανομές του κλειδιού, δεξιά αριστερά, σε καθένα απ' τους αναρίθμητους φίλους της. Σταθεροποιήθηκε έτσι ο πληθυσμός της Νεάπολης κι ελέγχθηκε η δημογραφική έκρηξη, που είχε παρατηρηθεί τον τελευταίο καιρό. Ανάσαναν οι ένοικοι! Ανάσανε κι η γειτονιά, που βρήκε λίγο την ησυχία της, έχασε όμως κάτι απ' την ένταση των συνεχών εκπλήξεων που της ετοίμαζε η Άλκηστη. Φρόντιζε, βλέπεις, να κρατά ζεστό κι ανανεωμένο το θυμικό της του κουτσομπολιού.

Ήταν κι εκείνα τα φοβερά τα πάρτι τα αξέχαστα, που οργανώνονταν στη Νεάπολη εκείνη την εποχή. Φόβος και τρόμος της γειτονιάς. Χωρίς κανένα αντισταθμιστικό όφελος αυτή τη φορά. Γιατί πόσο κουτσομπολιό ν' απορροφήσουν τα τερατώδη ντεσιμπέλ εκείνων των πάρτι; Συνδιοργανωτής φυσικά κι η Άλκηστη, απ' τους ικανότερους. Μαζί με το μονίμως πιωμένο Μίλτο, υπεύθυνο επί της μουσικής. Ο Μίλτος, αναλάμβανε, με αρκετή ομολογουμένως επιτυχία, να παραστήσει το ντισκ τζόκεϋ. Όσο του επέτρεπαν τα μπουκάλια τζιν και ούισκι που τον δρόσιζαν ασταμάτητα. Είχαν εκπλήξεις οι βραδιές εκείνες, ευχάριστες και δυσά-

ρεστες, εξαρτάται από ποια μεριά ήσουν. Όποια πόρτα να άνοιγες, μπάνιο, ντουλάπα, πατάρι και μια έκπληξη. Και ζημιές όμως, πολλές ζημιές, όταν η Άλκηστη με τον πιωμένο το Μίλτο παραδίνανε υπηρεσία την επόμενη μέρα. Χρειαζότανε σχέδιο Μάρσαλ ν' αποκατασταθεί και να ευπρεπιστεί η Νεάπολη.

Ήταν κι η καημένη, η άγια η γυναίκα, η σπιτονοικοκυρά η Ευανθία, στον πάνω όροφο. Τ' αγαπούσε τα κορίτσια, όλο μέλι ήτανε: "τι καλά κορίτσια και τι μορφωμένα, τι προκομμένα!" Εκείνες τις μέρες όμως έφριττε μέχρι κι η Ευανθία, μες στην κουφαμάρα των ενενήντα χρόνων της. Έστω κι αν από ευγένεια δεν έλεγε ποτέ τίποτα. Είχε συμφιλιωθεί με το κέντρο διερχομένων μπρος στα πόδια της, δυσανασχετούσε, λίγο όμως, με τα πάρτι. Είχε, η αλήθεια είναι, και την οργή των γειτόνων να διαχειριστεί.

"Καλά ρε Ευανθία, δεν τους λες τίποτα! Θα στο γκρεμίσουν πάλι το σπίτι οι μαλλιάδες", της γκρίνιαζαν οι γείτονες. Κι αυτή αποκρινόταν μες στην άγια καλοσύνη της: "ας γλεντήσουν και λίγο τα κορίτσια! Αχ να ξέρατε πόσο καλά κορίτσια είναι, πόσο μορφωμένα, πόσο προκομμένα!" Προς μεγάλη απογοήτευση των διαμαρτυρομένων γειτόνων, που φεύγανε κουνώντας το κεφάλι, με περισσότερες ακόμη αμφιβολίες για τα "καλά κορίτσια".

Η Ευανθία είχε πάντα και τη βοήθεια του σεβάσμιου, στη γειτονιά, αδερφού της. Μπορεί να φαίνεται απίστευτο αλλ' αυτός ήταν μεγαλύτερός της! Ναι, ναι ήταν δυνατόν! Ο κυρ Αριστείδης ήταν αεροπόρος, απόμαχος των Βαλκανικών πολέμων και κλινικά κουφός. Απ' τα πολεμικά κατορθώματα του κυρ Αριστείδη έμαθε η Νεάπολη ότι είχε η Ελλάδα αεροπλάνα πολεμικά από κείνη την εποχή. Τα πε-

τούσε ο κυρ Αριστείδης, πάνω απ' τα κεφάλια Βούλγαρων και Τούρκων.

Ο κυρ Αριστείδης λοιπόν δεν ήθελε, όσο κι αν φαίνεται οξύμωρο, ν' ακούσει κουβέντα για τα κορίτσια και τους συνοδούς τους. Μια φορά ο Θωμάς έπρεπε να διαπραγματευτεί το ενοίκιο κι έγινε η εξής, απίστευτη, κουβέντα. Ενδεικτική πόσο οι αγαθοί γέροντες αγαπούσαν τις, αρκετές γενιές νεότερες, νοικάρισσές τους.

“Κυρ Αριστείδη λέω να πάμε το νοίκι 10% απάνω. Να πάρετε κι εσείς μια κάποια αύξηση. Να πάμε δηλαδή στα τριάντα χιλιάρικα”, ούρλιαξε δυνατά και καλά στοχευμένα ο Θωμάς.

“Θωμά αποκλείεται, το νοίκι θα μείνει εκεί που είναι, δίνετε κιόλας πολλά”, αποκρινόταν ο αγαθός εκείνος αεροπόρος.

Χρειάζονταν πολλές αερομαχίες και να βραχνιάσει τελείως ο Θωμάς μέχρι ο κυρ Αριστείδης να συναινέσει σε μια μικρή, σε μια ελάχιστη, αύξηση. Με τεράστιες ενοχές και πολλά “πω πω τι έπαθα! Τι θα πει τώρα η Ευανθία αν το μάθει;”

Είχανε κι η Ευανθία κι ο Αριστείδης κι αυτοί ανίψια κι εγγόνια και τρισέγγονα και ξαδέρφια και βαφτιστήρια κι ό,τι άλλο θες. Είχαν όμως και καλοσύνη και σοφία. Κι ήταν πάντα μες στο ποτάμι του χρόνου. Άγγιζαν προς τα έξω, στο άγνωστο. Δεν το φθονούσαν. Το αγαπούσαν, όταν άξιζε, το κάναν και δικό τους. Ξέραν να δίνουν, να μοιράζονται.

Από πολύ μακριά ερχότανε τ' άγγιγμα αυτό των δυο γερόντων. Δεν ακούγεται πια συχνά.

Μες στην καπατσοσύνη της λοιπόν και την εξυπνάδα

της, η Άλκηστη ήταν η πρώτη που είδε ότι η ιστορία του Θωμά με τη Θεανώ θα πήγαινε μακριά. Κι αυτή τη φορά δεν έπεσε σχεδόν κοντά. Έπεσε διάνα.

Η Εύα

*Confusion will be my epitaph.
As I crawl a cracked and broken path
King Crimson*

Τέλη '80 ο Γιώργος είχε φύγει για τη Γερμανία. Έφευγε μάλλον συνέχεια, παρά είχε φύγει. Ξαναγύριζε κάθε τρεις και λίγο. Θα 'λεγε κανείς πως η δουλειά εκεί, στο μεγάλο γραφείο του Bauingenieur Dr. Heinz δεν είχε συνέχεια. Ή έτσι την έβλεπε κι έτσι έλεγε ο Γιώργος. Δύσκολο να πεις με σιγουριά. Η αλήθεια όμως ήταν ότι η φίλη του η Εύα ήταν, όλη αυτή την περίοδο, πίσω απ' τ' αδιάκοπο πηγαιν' έλα του Γιώργου στη Γερμανία.

Τούτη εδώ η Εύα δεν είχε τίποτα απ' την παραξενιά και το βίτσιο της πρωτόπλαστης. Έκανε τελείως λάθος ο παπάς που τη βάφτισε. Αστόχησε τελείως. Αυτή η κοπέλα δεν πρέπει να ζήτησε ποτέ τίποτα στη ζωή της. Δε ζήτησε ποτέ τίποτα απ' τη ζωή της. Πόσο μάλλον να ξελογιάσει τον, κάθε φορά, Αδάμ.

Η Εύα είχε προβλήματα. Ψυχολογικά. Κι ο Γιώργος βρέθηκε να τα διαχειρίζεται. Φαίνεται αυτός ήταν ο λόγος που έκανε τη δουλειά στη Γερμανία χωρίς συνέχεια. Το μαύρο χάλι της Εύας τον έφερνε συνέχεια πίσω.

Όλη αυτή την περίοδο, γύρω στα τρία χρόνια, στο γύρισμα της δεκαετίας του '90 οι δυο φίλοι είχαν χαθεί. Είναι ζήτημα αν είχαν συναντηθεί πέντε έξι φορές. Συνήθως πη-

γαίνανε στο λοφάκι του Στρέφη. Ο Γιώργος έφερνε και την Εύα μαζί του. Συνήθως, Συνήθως, όχι πάντα. Επιλογή της Εύας. Ή Εύα δεν έδειχνε τίποτα απ' αυτά που διηγιόταν ο Γιώργος στο Θωμά όταν δεν ήταν όλοι μαζί. Καλοβαλμένη, μέτριο ανάστημα, όμορφα χαρακτηριστικά. Όχι πολύ ομιλητική αλλά κι ούτε τελείως αποστασιοποιημένη και μακρινή. Ποτέ ιδιαίτερα ευδιάθετη αλλά ούτε και πεσμένη και down. Σου κινούσε την περιέργεια ως άτομο.

Η Εύα ήταν φιλόλογος, διαβασμένη φιλόλογος, όχι κατά λάθος. Εκείνη την εποχή δούλευε σε μεταφράσεις κι έκανε και κάτι δουλειές για το Πανεπιστήμιο. Με συμβάσεις, τίποτα μόνιμο. Αλλά η ασφάλεια και τα λεφτά δε δείχναν να 'ναι το πρόβλημά της. Εύκολα χρόνια εκείνα, μες στην κάλπικη άνεση, που φτιαχνόταν πάνω στα δανεικά χρήματα. Στα ξύλινα ποδάρια, που σπάσανε 20 χρόνια μετά. Όλοι κάνανε τότε συμβάσεις σε όλους και με όλους. Ήταν της μόδας. Κινηότανε το χρήμα, χωρίς όμως να βγαίνει από πουθενά. Έτσι κι η Εύα. Τα βόλεψε, όσο κι αν είναι δύσκολο να φαντασθεί κανείς τι θα σήμαινε να μην τα βολεύει μια γυναίκα σαν την Εύα. Είχε γεννηθεί για να μη ζητάει. Τίποτα κι από κανέναν.

Ήταν φως φανάρι ότι ο Γιώργος βασανιζόταν. Τόσο φανερό ήταν, όπου περίμενες ν' ανοίξει την καρδιά του και να πει στο φίλο του τι συνέβαινε. Κι η προσμονή αυτή έκανε το Θωμά διστακτικό. Δεν άνοιγε κουβέντα. Όχι για να 'ναι διακριτικός αλλά γιατί ένιωθε το Γιώργο να μαζεύει φόρα γι' αυτή τη συζήτηση. Και δεν ήθελε να του την κόψει.

Όσπου μια μέρα τού μίλησε ο Γιώργος.

Η Εύα είχε βαρύ πρόβλημα κατάθλιψης. Ιατρικά τι σήμαινε αυτό δεν πολυκαταλάβαινε, ούτε κι αν οι γιατροί

δίνανε ελπίδες να βγει απ' το μαρτύριό της. Εδώ που τα λέμε, ίσως ποτέ δεν πίστεψε ότι η ψυχή του ανθρώπου μπορεί να γίνει αντικείμενο επιστημονικό. Όσο κι αν εκτιμούσε το Freud, το Lacan, όσο κι αν τους διάβαζε κι αυτούς και άλλους, είχε, βαθιά μέσα του, τις αμφιβολίες του.

Η Εύα λοιπόν περνούσε μεγάλες κρίσεις. Κλεινόταν στο σπίτι, έκλαιγε, δε μιλούσε, δεν έτρωγε, τίποτα. Για μέρες πολλές. Κι ο Γιώργος εκεί, να βαστάει άμυνα. Ο Γιώργος ήταν πολύ περήφανος άνθρωπος. Λιγάκι να καταλάβαινε ότι κάπου περίσσευε, έφευγε, χωρίς δεύτερη κουβέντα. Αθόρυβα, αλλά έφευγε. Όμως εδώ δεν ήταν έτσι. Είναι βέβαιο ότι η Εύα τον ήθελε δίπλα της. Κι αυτός την αγαπούσε. Ήταν τόσο παράξενη αυτή η σχέση που δε γίνεται να πεις πόσο την αγαπούσε. Δεν υπήρχε χάρακας κατάλληλος να βαθμονομήσει την αγάπη του. Αλλά η καρδιά του παλλόταν. Κι αυτό έφτανε. Ο Γιώργος έμενε. Έμεινε τρία χρόνια να βοηθάει την Εύα να ξεκλειδώσει την ψυχή της. Κάθε φορά που γύρναγε απ' τη Γερμανία, και γύρναγε συχνά, κλεισμένος κι αυτός στο δωάρι της Εύας. Μεσ στο θρήνο και στις σιωπές και στις υστερίες. Αυτό ήταν το κλίμα, με ελάχιστες διακοπές.

Δε μιλούσε παρά λίγο για όλ' αυτά. Και με τα λίγα, τον τόνο όμως τον έδωσε. Εξάλλου, οι κώδικες επικοινωνίας των δυο φίλων ήταν πια πολύ γρήγοροι.

Ο Θωμάς θαύμαζε το Γιώργο γι' αυτή την ιστορία και για τη στάση του. Ποτέ δεν του το 'πε αλλά τον θαύμαζε. Δεν είχε δει ποτέ τέτοια πράξη αφιέρωσης. Ήταν αγάπη; Συμπόνια; Συμπαραστάση; Πώς στην ευχή να το πει; Κάτι απ' όλ' αυτά, κάτι πέρα απ' όλ' αυτά μαζί. Κι όταν είδε μια ταινία στο σινεμά, με μια ανάλογη ιστορία, Betty Blue

τη λέγαν την ταινία, συγκινήθηκε απότομα. Ένοιωσε τότε απόλυτα το δράμα του φίλου του.

Αυτή ήταν η ζωή του Γιώργου αυτή την περίοδο, όταν ήταν στην Ελλάδα. Αν και στη Γερμανία ήσυχος δε θα 'τανε. Κινηματογραφική ταινία ήταν η ζωή του. Για σινεφίλ του δράματος.

Κι έτσι ο Γιώργος κλάταρε. Έσπασε. Μετά τρία χρόνια δεν άντεχε άλλο. Ήταν κουρέλι ψυχικό. Σαν να τον κόλλησε η Εύα. Ίσως και χειρότερα. Γιατί η Εύα, μ' όλες τις κρίσεις της, τις αθέατες ίσως για το Θωμά αλλά και τις πολύ πραγματικές, είχε και κάποια διαλείμματα γαλήνης. Όπως τις φορές που μιλάγανε στου Στρέφη. Ίσως κι άλλες. Ο Γιώργος όμως ήταν σε μόνιμη διάλυση.

Αυτή ήταν η φάση που άφησε για τα καλά τη Γερμανία. Θα τον άφηνε έτσι κι αλλιώς κι η Γερμανία και το γραφείο του Bauingenieur Dr. Heinz, όπου δούλευε. Όσο καλός, όσο πολύτιμος, όσο ευέλικτη κι αν είναι η εργασία στη Γερμανία, πρέπει να περνάς και καμιά φορά απ' το γραφείο. Να 'χεις κάποιο σύστημα. Ο Γιώργος χανότανε για μεγάλα διαστήματα. Αντί ν' αναστηλώνει τα σπίτια στη Γερμανία, αναστήλωνε την Εύα στην Αθήνα. Ή έτσι τουλάχιστον προσπαθούσε.

Κάπως έτσι βρέθηκε ξανά στην Αθήνα. Σε άθλια ψυχολογική κατάσταση, είχε μείνει 55 κιλά, παρά το 1.85 του. Γράφτηκε η κούραση στο σώμα του. Τα μαλλιά είχαν αρχίσει ν' ασπρίζουν για τα καλά.

Κάποια δουλειά δε δυσκολεύτηκε να βρει. Ήταν αρχές '90, η εποχή εύκολη.

Πήρε καιρό να ξεκολλήσει απ' τη μάταια αυτή ιστορία με την Εύα. Ή μήπως δεν ήταν μάταια στο τέλος; Γιατί μια

δυο φορές που ξαναβρέθηκαν με το Θωμά η Εύα έδειχνε καλύτερα. Ποτέ βέβαια το πρόβλημα δεν ήτανε πώς έδειχνε η Εύα αλλά πώς ένιωθε. Κι αυτό για να το δεις έπρεπε ν' αλυσοδεθείς στο κατάρτι σαν τον Οδυσσέα και να περάσεις πιο κοντά. Όχι μόνο απ' του Στρέφη. Όσο κοντά πέρασε ο Γιώργος και σημαδεύτηκε. Και κάηκε.

Κουβέντες για την Εύα δεν ξανάκαναν ποτέ αναλυτικές. Του 'λεγε του Θωμά ο Γιώργος ότι την έβλεπε που και που, από κάποια απόσταση. Πίστευε πως ήταν καλύτερα. Βελτιωνόταν. Είχε μπει και σε κάποια ομαδική ψυχοθεραπεία και φαίνεται ότι τη βοηθούσε. Όταν βρίσκεις άλλους στο ίδιο χάλι με σένα ίσως και ν' αντλείς δύναμη. Περισσότερη απ' όση μπορούσε να δώσει ο Γιώργος. Ποιος ξέρει.

Με σιγουριά όμως τίποτα δε μπορούσε να πει. Στο κατάρτι να δεθεί δεν άντεχε πια. Εκεί θα έβλεπε την αλήθεια όλη.

Ο Στάθης

*Did you exchange a walk on part in the war
for a lead role in a cage?*

How I wish, how I wish you were here.

Pink Floyd

Ο Στάθης δε διαδραματίζει άμεσο ρόλο στις ιστορίες μας. Για το λόγο που θα φανεί αμέσως στη συνέχεια. Αλήθεια, μεγάλο κρίμα και μεγάλη παραξενιά. Γιατί ο Στάθης ήταν με το Θωμά αδελφές ψυχές. Τους είχαν σχεδιάσει οι άγγελοι την ίδια εποχή και μπέρδεψαν φαίνεται τα σχέδια. Οι ζωές τους είχαν αφύσικες αναλογίες.

Γεννήθηκαν με δυο μέρες διαφορά. Μετά πήγαν στο ίδιο σχολείο, ήταν στην ίδια μαθητική οργάνωση, μπήκαν στην ίδια σχολή στο Πολυτεχνείο, ήταν στην ίδια φοιτητική οργάνωση, δούλεψαν στην ίδια εταιρεία, σε δυο εταιρείες. Κι οι μανάδες τους έφυγαν με δυο μέρες διαφορά τον Ιούλη. Ισοφαρίστηκαν έτσι οι δυο μέρες διαφοράς της ηλικίας τους. Και τα μυαλά τους κι η ψυχή τους, πάνω κάτω, ίδια ήταν.

Ο Στάθης ήταν ένα αλλιώτικο άτομο. Σπάνιο καλούπι. Βαθιά ήρεμος και γαλήνιος, από βιολογία μαζί κι ιδεολογία. Κοινωνικός, ωραίος, πολύ διαβασμένος κι ανήσυχος. Με πολύ καλές επιδόσεις σ' ένα σωρό πράγματα. Κιθάρα, πόλο, μπάσκετ.

Πολύ ήθελε ο Θωμάς δίπλα του την παρέα και την ανά-

σα τού Στάθη. Όμως το ρολόι τού Στάθη είχε πάθει μεγάλη ζημιά. Δεν κουνιόνταν καθόλου οι δείχτες του. Περίμενε ο Στάθης κάθε μέρα, χειμώνα καλοκαίρι, να τον πάρει τηλέφωνο η καλή του απ' τη Γαλλία. Για χρόνια πολλά. Έτσι δεν έγινε κατορθωτό να κάνουν παρέα εκείνα τα χρόνια οι δυο φίλοι. Βρίσκονταν να διαβάσουν καμιά φορά μαζί, αυτό ήταν όλο.

“Πάμε Στάθη απόψε να πιούμε κανένα ποτό;”

“Θωμά όχι, περιμένω τηλέφωνο”.

Αυτός ήταν ο τυπικός διάλογος, μέχρι που βαρέθηκε ο Θωμάς και την άφησε την προσπάθεια. Σκεφτόταν το φίλο του πάνω στο τηλέφωνο, νύχτα μέρα, και δε μπορούσε να ταξινομήσει την εικόνα. Έδειχνε έρωτας, μόνο που ο ίδιος δε θ' άντεχε ποτέ τέτοιο πράγμα. Να το πεις ακατανόητο, είναι σα να μη λες τίποτα. Ήταν ένα ανακάτεμα από πολλά συναισθήματα. Για το φίλο, πρώτα, που διάλεξε να κατέβει απ' την τραμπάλα του χρόνου και να κοιτάει τις μέρες να περνούν. Για τον ίδιο του τον εαυτό μετά, που έχανε την ευκαιρία ενός μοναδικού ανθρώπου, ενός πολύ καλού φίλου.

Ο Στάθης είχε καταπληκτική ευχέρεια, όχι μόνο στο μυαλό αλλά και στα χέρια. Έφτιαχνε συνέχεια πράγματα. Κολλούσε χαρτιά και τους έδινε ζωή. Κάθε είδους κατασκευές, ηλεκτρονικά, ξύλα, μηχανικά. Τα πάντα. Ότι έπιανε το κένταγε.

Με τέτοιες χάρες, δε θα μπορούσε, κάποια μέρα ο Στάθης θα 'βαζε μπρος το ρολόι. Είχαν περάσει στο μεταξύ κάποια χρόνια. Κάθε άλλος στη θέση του θα 'χε απογοητευτεί, θα 'χε γίνει φθονερός. Θα 'χε κλειστεί στο καβούκι του και, όπως γίνεται σε τέτοιες καταστάσεις, θα 'χε φτιάξει

πολλές πολλές θεωρίες, θα 'χε επινοήσει πολλούς πολλούς κακούς και θα του έφταιγε ο κόσμος όλος.

Ο Στάθης όμως, δαιμόνιος κατασκευαστής που ήταν, διόρθωσε το ρολόι κι ανέβηκε ξανά. Πήρε όλο το βάρος πάνω του. Κουράστηκε, φούσκωσε, ξεφούσκωσε κάμποσες φορές. Ανέβηκε πάνω. Προχώρησε.

Το θέατρο του ύπνου και του έρωτα

*You set sail across the sea
Of long past thoughts and memories
Childhood's end*

Pink Floyd

Την περίοδο που ακολούθησε, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, ο Γιώργος κι ο Θωμάς βρίσκονταν πιο συχνά. Είχαν τώρα σχεδόν τακτικές επαφές. Ο Γιώργος είχε ξελυθεί απ' το κατάρτι της Εύας κι είχε αρχίσει να ηρεμεί. Είχε κόψει και το πέρα δώθε με τη Γερμανία. Ο Θωμάς είχε βγει πια, μετά από τόσα χρόνια, απ' τη φάση του μεγάλου, του κοπιαστικού έρωτα με τη Θεανώ. Τους είχε παντρέψει κι η Άλκηστη, και πάλι χωρίς "σχεδόν", με παπά και κουμπάρο, την ίδια και το Σταμάτη. Ο έρωτας, έρωτας αλλά έβλεπε πια και κανένα φίλο, που και που.

Έμελλε να κρατήσει δυο τρία χρόνια η περίοδος αυτή. Πριν φύγουν μετά ο Γιώργος για τη Σουηδία, αυτή τη φορά κι ο Θωμάς για την Αγγλία.

Πριν φύγουνε όμως, γινήκαν μερικά σημαντικά πράγματα. Ίσως αν δε γίνονταν και να μη φεύγανε. Έτσι συμβαίνει συνήθως. Έρμαια είμαστε, στο κύμα της τύχης.

* * *

Είχαν πάει μια αντροπαρέα να δούνε ένα, κάτι σα χορευτικό θέατρο. Άγνωστος θίασος, αλλά τους έκανε εντύπωση

το όνομα της παράστασης, τους θύμιζε το Χίτσκοκ. Θέλανε και να δούνε κάτι ελαφρύ, χορό μάλλον, παρά ν' ακούνε ιδέες και μονολόγους να ξετυλίγονται. Έτσι βρεθήκανε στην παράσταση "Πουλιά" σ' ένα θεατράκι στην Κυψέλη. Ο Θωμάς με το Γιώργο, τον αδερφό του το Θάνο και το Μήτσο, ένα φίλο των δίδυμων αδερφών απ' τα παλιά, που είχε εγκατασταθεί κάπου στην Ήπειρο κι έκανε ήσυχη κι ανέμελη ζωή στην επαρχία.

Η αλήθεια είναι ότι ο Γιώργος ειδικά και κάπως λιγότερο κι ο Θωμάς, το θέατρο το φοβότανε. Το καλό θέατρο τους άρεσε πολύ. Το κακό όμως, όπως το καταλαβαίνανε αυτοί, τους φόβιζε. Στο θέατρο, αν τυχόν και δε σου αρέσει η παράσταση, είσαι εγκλωβισμένος. Στο σινεμά μπορεί να ξεχαστείς με τις εικόνες, τη μουσική και ν' αντέξεις ένα άσχετο σενάριο ή μια άστοχη ηθοποιία. Και, σε κάθε περίπτωση, αν δε σου αρέσει καθόλου σηκώνεσαι και φεύγεις. Μες στα σκοτάδια. Χωρίς παρεξήγηση. Στο θέατρο όμως, να ξεχαστείς με μουσικές και με εικόνες φαντάζει πιο δύσκολο. Πιο απίθανο. Όσο για το να σηκωθείς και να φύγεις ούτε κουβέντα. Πρέπει ν' αναστατώσεις πολλά, συνήθως στριμωγμένα άτομα. Κάποια απ' αυτά μπορεί να 'ναι εκστασιασμένα κι απόλυτα απορροφημένα και να προσβληθούν. Μετά, στο θέατρο βγαίνοντας προς τα έξω, ρισκάρεις να περάσεις πάνω ή δίπλα από προσωπικό, ταμίες, ταξιθέτριες. Θα σε κεραυνώσουν τότε, όλοι αυτοί, με το βλέμμα τους! Βλέπεις στο θέατρο όλοι μαζί μπαίνουν, όλοι μαζί βγαίνουν. Τι να πεις στην άλλη αν σου ρίξει βλέμμα μ' ένα κιλό χολή; "Εδώ ήρθα και τώρα φεύγω";

Τι μένει λοιπόν, αν δε σου αρέσει η παράσταση; Σε παίρνει ο ύπνος! Και τότε αρχίζει ένα άλλο μαρτύριο, γιατί

οι θέσεις σπάνια έχουν καλό προσκεφάλι, ν' ακουμπήσεις, ν' ανακουφιστείς. Δεν είναι βλέπεις σχεδιασμένες για ύπνο. Πέφτει λοιπόν το κοιμισμένο κεφάλι προς τα πίσω, πέφτει όμως στο κενό! Αποκτά ταχύτητα καθώς κινείται ελεύθερα, επιταχυνόμενο με τη βαρύτητα. Αποκτά ταχύτητα, που την πιάνει συχνά το μάτι των παρακαθήμενων θεατών, ακόμα χειρότερα και των ηθοποιών των ίδιων. Ακολουθεί τότε πάλι περιφρόνηση για τον άξεστο, που δεν καταλαβαίνει από τέχνη και τον παίρνει ο ύπνος. Άσε που μ' αυτό το πέσιμο της κεφαλής και να τη γλυτώσεις και να μη σε δουν, συνήθως αφυπνίζεσαι και μπαίνεις πάλι στον ίδιο μαρτυρικό κύκλο.

“Σας παρακαλώ κύριε! Πηγαίνετε σε ένα ξενοδοχείο εδώ δίπλα να κοιμηθείτε. Δε μπορώ ν' ακούω το ροχαλητό σας!” ακούστηκε μια φορά μια δυνατή φωνή, που διέκοψε την παράσταση. Κι ο Θωμάς ξύπνησε, όλος ιδρώτα, για να λυτρωθεί διαπιστώνοντας ότι, ευτυχώς, κάποιος άλλος ήταν ο βροντερός “κύριος”.

Μια χορευτική παράσταση αντίθετα, πόσο κακή να 'ναι; Έτσι, λιγάκι αμυντικά είναι αλήθεια σκεφτήκανε και κλείσανε τα εισιτήρια για όλη την παρέα των τεσσάρων, ένα βροχερό βράδυ μιας Πέμπτης.

Τον κατέλαβε, το Γιώργο, στη διάρκεια της παράστασης και παραδόθηκε αμαχητί.

Ο Έρωτας αυτή τη φορά. Όχι ο ύπνος.

Τα πουλιά

*This is the time that I'll come running
Straight to you*

Nick Cave

Η παράσταση ήταν στα κορμιά έξι νέων παιδιών, χορευτών. Δεν είχε καθόλου διαλόγους. Σκέτος χορός ήταν. Ο τίτλος της παράστασης ήταν πετυχημένος. Γιατί προσπαθούσαν να πετάξουν οι χορευτές, να μοιάσουν με πουλιά. Και το κατάφεραν μια χαρά. Καθαρές, κοφτές κινήσεις, γεμάτες αίσθημα, για ν' ανυψώσουν τα κορμιά και την ψυχή τους. Ήταν πολύ καλή η αρμονία που έβγαζαν, ο συντονισμός, η επικοινωνία μεταξύ τους. Φαινότανε να 'ναι καλοδουλεμένη η παράσταση. Σα να παιζόταν χρόνια. Κι όπως μάθανε αργότερα, ήταν μόλις η δεύτερη βδομάδα. Κι ήταν μάλιστα κι η τελευταία παράσταση. Έτσι είχε σχεδιαστεί. Δε θα μπορούσε παρά να 'ναι η τελευταία παράσταση. Ευτυχώς που ήταν η τελευταία παράσταση!

Ο κόσμος στην πλατεία λιγοστός. Ίσα με τριάντα, σαράντα άτομα. Οι μισοί φοιτητές. Οι άλλο μισοί με διαρκείας, με εκπώσεις και κουπόνια. Στοιχημάτιζες με σιγουριά πως μόνο η τετράδα θα πλήρωσε όλο το εισιτήριο.

Σε κανένα δεκάλεπτο, μετά που κάθισαν, άρχισε η παράσταση.

Ο Θωμάς δεν άργησε, στο πεντάλεπτο πάνω, έπιασε γρήγορα, με την αντένα του πραγματικού φίλου, μια ταρα-

χή απ' τη μεριά του Γιώργου. Κι ας μην καθότανε καν δίπλα του ακριβώς.

Ο Γιώργος, ήταν προφανές, δεν παρακολουθούσε την παράσταση. Ήταν καθηλωμένος με μια απ' τις χορεύτριες. Μόνο αυτή κοίταγε. Απ' τον κεντρικό της ρόλο, φαινότανε να 'ναι η πρωτοχορεύτρια. Στυλωμένος στο κάθισμα, χωρίς ν' ακουμπάει ούτε κεφάλι ούτε πλάτη, με μόνο τα χέρια γαντζωμένα στα καθίσματα, ακολουθούσε κάθε της πέταγμα, κάθε της φτερούγισμα. Οι χορευτές φορούσαν κάτι αεράτα, μάλλον επιτηδευμένα παλιόρουχα. Καθώς πετούσανε αποκαλύπταν διαφορετικά τμήματα απ' τα κορμιά τους. Δεν έχανε τίποτα ο Γιώργος στο ένα και μόνο αντικείμενο του πόθου του. Κι ό,τι δεν αποκαλύπταν τα τινάγματα των κορμιών τ' αποτελείωνε το τινάγμα της φαντασίας του.

Ο Θωμάς κατάλαβε αμέσως ότι κάτι έτρεχε. Ο Θάνος, που καθότανε πιο μακριά, μάλλον δεν είχε δει κάτι. Ο Μήτσος, ασφαλώς όχι. Ερχότανε σπάνια στην Αθήνα για κανένα πολιτιστικό και προσπαθούσε να ρουφήξει τα πάντα. Για λόγους αρχής λοιπόν, δεν πρόσεχε τίποτα απ' αυτά που γινότανε δίπλα του. Ο Θωμάς έβλεπε όμως. Η έκσταση του Γιώργου, διαγραφόταν πια καθαρά στο χαμηλό φως του διαδρόμου. Μαρτυρούσε μεγάλη εσωτερική ένταση. Το σταθερό βλέμμα του, καρφωμένο με θαυμαστή ακρίβεια πάνω στην κίνηση της πρώτης χορεύτριας δεν άφηνε αμφιβολία. Ήταν έρωτας. Ξαφνικός και τεράστιος. Δεν τον είχε δει ποτέ έτσι το Γιώργο. Ούτε είχε ξαναδεί και τόσο κεραυνοβόλο αίσθημα να γεννιέται, ν' απλώνεται, να κυριεύει.

Ο Γιώργος φαινότανε να κατακλύζεται από άγχος. Το

χλωμό του πρόσωπο αντιφέγγιζε το λιγοστό φως του διαδρόμου, πάνω στον ιδρώτα που ξεπήδαγε πια από μέσα του.

Η παράσταση ήταν δύσκολη. Γεμάτη κίνηση και πάθος. Δε θα μπορούσε να βγει ούτε μια ώρα σ' αυτό το ρυθμό. Στα τριάντα σαράντα λεπτά έγινε ένα μικρό διάλειμμα. Οι χορευτές χαθήκανε για δυο λεπτά. Φώτα δεν ανάψανε όμως. Κανείς, εκτός απ' το Θωμά, δεν έβλεπε τι γινότανε τριγύρω. Το άγχος του Γιώργου φάνηκε, για μια στιγμή, να υποχωρεί. Ίσως από περίσκεψη για την αναμονή των φώτων που θα άναβαν. Το βλέμμα του μοιραία ξεκαρφώθηκε απ' τη χορεύτρια, που εξαφανίστηκε τώρα πίσω απ' το παρβάν. Έμεινε ακίνητο, παγωμένο, καθηλωμένο πάνω στο τελευταίο της πέταγμα. Περίμενε να ξαναβγεί ν' αρχίσει πάλι την ευλαβική του τροχιά.

Οι χορευτές ξαναμπήκαν στη σκηνή. Φώτα δεν ανάψανε, το άγχος ξαναθρονιάστηκε αμέσως στο πρόσωπο του Γιώργου.

Συνέβη τότε κάτι. Δε μπορούσε να μένει άλλο παγωμένος. Άπραγος. Ήταν αδύνατο. Χρειάστηκαν μερικά δευτερόλεπτα. Αναρωτήθηκε αστραπιαία αν του παίζει παιγνίδα ο σκηνοθέτης, πριν, σε κλάσματα δευτερολέπτου, καταλήξει πόσο αδιάφορος του ήταν ο σκηνοθέτης κι ο κόσμος όλος.

Οι χορευτές είχαν στο διάλειμμα πετάξει τα παλιόρουχα από πάνω τους. Φορούσαν τώρα μόνο επιτηδευμένα μαγιό. Τα κορίτσια είχαν δεμένο το στήθος με μια πλατιά κορδέλα.

Όλ' αυτά ήταν όμως πολλά για το Γιώργο. Η καρδιά του δεν άντεχε το θέαμα. Έπρεπε να ξεροκαταπιεί, να βγάλει

κάτι παράξενους, ολότελα αδιευκρίνιστους κι αταξινόμητους ήχους. Ανασηκώθηκε κι έφυγε μισοτρεκλίζοντας αλλά με σαφήνεια. Μέχρι κι ο Μήτσος το κατάλαβε:

“Πού πάει; Τουαλέτα;”

Κανείς δεν κατάλαβε, που πήγαινε ο Γιώργος. Ούτε και κανείς ποτέ έμαθε. Το πιθανότερο είναι ότι πέταξε μέσα στο καμαρίνι της πρωτοχορεύτριας, αν είχε δικό της καμαρίνι. Ή φτερούγισε σ’ αυτό όλης της παρέας, αν δεν είχε δικό της καμαρίνι. Ή σε κάποιο μαγικό πέραςμα φώλιασε, που του μήνυσε ο Έρωτας ότι θα περάσει η χορεύτρια, αν δεν υπήρχαν καθόλου καμαρίνια. Εκεί θα του ’πε με συμπόνοια να πάει να γιάνει την καρδιά του, μετά που του την είχε τρυπήσει. Πέρα για πέρα.

Σχόλασε το θέατρο, καταχειροκροτήθηκαν απ’ τα τριάντα, τριάντα πέντε άτομα, οι ηθοποιοί, πουλιά. Οι τρεις, χωρίς το Γιώργο, κινήθηκαν να φύγουν.

“Μα πού στην ευχή πήγε, κόψιμο τον έπιασε; Καλά θα ’τανε να πηγαίναμε τώρα να φάμε κάτι, αλλά δυστυχώς παιδιά πρέπει να πηγαίνω. Χαιρετήστε το Γιώργο για μένα. Και να τα ξαναπούμε σύντομα. Σας περιμένω να περάσουμε το φαράγγι το καλοκαίρι, οκ;” μίλησε μες στην απόλυτη αγραθότητά του ο Μήτσος, χωρίς να σχολιάσει την παράσταση. Μετά φιλήθηκε με τους δύο κι έφυγε. Στο μεταξύ ο Θάνος είχε μπει στο νόημα κι αντάλλασσε ματιές με νόημα με το Θωμά.

Περιμένανε οι δυο τους έξω απ’ το θέατρο, σε απόσταση διακριτική αλλά και σίγουρη ότι δε θα τους ξέφευγε κανένα μπες και βγες. Φύγανε όλοι. Και θεατές και ταξιθέτρια και καθαρίστρια. Κι οι χορευτές. Οι πέντε. Περάσανε ώρες πολλές. Κόντευε να ξημερώσει. Η κίνηση στους δρόμους

ζωντάνευε. Τα πρώτα λεωφορεία είχαν πιάσει δουλειά και τίναζαν απρόσεκτα και μακριά το νερό, απ' τις λιμνούλες που 'χε σκαρώσει η βροχή. Οι πρώτοι, αληθινοί εργαζόμενοι του χεριού, πήδαγαν μέσα, για τη φάμπρικα και το γιαπί. Ο Γιώργος κι η πρωτοχορεύτρια πουθενά.

Σκεφτήκανε να μείνουν ή να φύγουν.

Και τότε τους πέρασε απ' το μυαλό μια τρελή ιδέα. Ότι μπορεί και να 'χαν κιόλας φύγει. Μπορεί να 'χαν πετάξει, χωρίς να τους δει κανείς. Τι κι αν τους φάνηκε τρελή η ιδέα στην αρχή! Τι κι αν το θετικό τους μυαλό υπάκουε συνήθως σε νόμους και σε όρια!

Κίνησαν να φύγουν, ο φίλος κι ο αδερφός. Σίγουροι, αμίλητοι. Χωρίς καμιά αμφιβολία, τα παιδιά πετάξανε, φύγανε για προορισμό που μόνο αυτά γνωρίζανε. Φύγανε χωρίς να τους δει, άλλος, κανείς.

Γίνανε πουλιά, πετάξανε. Κανείς μην τους ζηλέψει. Κανείς μην τους αγγίξει. Αυτή τη μεγάλη ώρα.

Τέλος εποχής

Κι έτσι η ζωή της Ράνιας αντάμωσε μ' αυτή του Γιώργου. Αστραπιαία και κάτω απ' αρκετά αδιευκρίνιστες συνθήκες. Τι σημασία έχει; Πόσα πράγματα δε γίνηκαν έτσι, στη στροφή του δρόμου, απρογραμμάτιστα, απερίσκεπτα ίσως. Κι όμως τόσο μεγάλα. Τόσο αληθινά.

Έτσι ήταν κι ο μεγάλος έρωτας των δυο τους. Θυμόταν ο Θωμάς τα δικά του και χαιρότανε. Χαιρότανε βαθιά. Η γλυκιά εκείνη, η ιδιαίτερη χαρά, που μόνο η πραγματική φιλία προσφέρει. Κι ίσως όχι από μόνη της. Μπορεί και μόνη της να μην αρκεί. Ίσως να χρειάζεται ακόμη και συ ο ίδιος να κινείσαι, να πορεύεσαι και συ μες στο λαβύρινθο του χρόνου, για να τη νοιώσεις. Πόσοι δε γίναν φθονεροί, μόλις πάγωσαν στο χρόνο, μόλις κατέβηκαν απ' την τραμπάλα του και κοιτούσαν με λύπη γύρω τους. Τι άλλο ειν' ο φθόνος άραγε, παρά το συναίσθημα θανάτου που γεννά η ακινησία κι ο στάσιμος χρόνος. Η ψευδαίσθηση ότι το γύρω μας τα 'χει μαζί μας και θέλει το κακό μας.

Αν κατέβεις λοιπόν, μπορεί και να γεμίσει ξάφνου η ζωή σου με εχθρούς. Χειρότερα ακόμη, μπορεί κι η χαρά του φίλου να μη σε αφορά, να μη σε διαπερνά. Κι' αυτό είναι μεγάλη δυστυχία να μην το νοιώσεις. Έστω, κάποια φορά.

* * *

Περνούσε έτσι ο καιρός, σημαδεμένος απ' την ευτυχία του

έρωτά τους. Η Ράνια συνέχιζε να δουλεύει στο θέατρο, ο Γιώργος σε μια εταιρεία με την οποία είχε σχέσεις από τότε που ήταν φοιτητής. Είχε πάρει πια και μετοχές, ήταν συνεταίρος! Εξάλλου η εμπειρία του ήταν πια πολύ μεγάλη.

Νέα όμως είχαν κι ο Θωμάς κι η Θεανώ. Μετά από καιρό προσπάθεια ήρθαν τα δίδυμα αγόρια. Δημήτρης και Νικήτας, κατά πως όρισαν οι παππούδες. Η οικογένεια μεγάλωσε. Το θέλανε κι οι δυο πολύ. Λες, αν έχεις ζήσει αγάπη στη ζωή σου να θες και να την ανταποδώσεις; Κάποια παράξενη λογιστική της ψυχής; Δύσκολο να πεις με σιγουριά. Μόνο το μεγάλο “θέλω” ήταν το σίγουρο και για τους δυο τους.

Έτσι γίνανε ξαφνικά τέσσερις. Δύσκολο πολύ στην αρχή. Αργότερα υπάρχει οικονομία κλίμακας, όπως λένε στα οικονομικά. Εξοικονομείς δηλαδή προσπάθεια γιατί κάνεις πράγματα μαζί. Όχι τον πρώτο καιρό όμως. Τότε το ένα και το ένα κάνουν έντεκα σε προσπάθεια. Σε τέτοιες περιστάσεις, ας είναι καλά οι γιαγιάδες, που βρίσκουν το κουράγιο και βάζουν κανένα χεράκι.

Στο μεταξύ ο Θωμάς δούλευε με ελεύθερη σχέση στη βιομηχανία κι έκανε και δικές του δουλειές, ως ελεύθερος επαγγελματίας. Η Θεανώ γιατρός, για παιδιά, στο νοσοκομείο. Καλές δουλειές, άνεση οικονομική. Ταξίδια μέσα κι έξω απ’ την Ελλάδα, όχι πια με φορτωμένα βοθρατζίδικα, ούτε με ξάγρυπνα φορτηγά. Μ’ αεροπλάνα και βαπόρια κι ιδιόκτητα αυτοκίνητα.

Αυτή την περίοδο του πρότειναν του Θωμά να πάει ν’ αναλάβει ένα εργοστάσιο στην Κίνα. Το σκέφτηκε αρκετά. Να ζήσει στην Κίνα κάποια χρόνια δεν ήταν και κακή

εμπειρία. Θα πηγαίνανε και τα παιδιά σε κανένα αμερικάνικο σχολείο για expats. Θα μαθαίνανε αγγλικά και κινέζικα. Καθόλου άσχημα. Κι όπως μαθαίνανε, ζήτηση για γιατρούς υπήρχε τεράστια.

Ήταν η Θεανώ γεννημένη για παιδογιατρός. Γι' αυτό και πολύ καλή στη δουλειά της. Ο Θωμάς θυμότανε απ' τα πρώτα χρόνια, που στιγμή δεν την απασχόλησε τι ειδικότητα θα κάνει. Ήταν φτιαγμένη γι' αυτό. Είχε σώσει ήδη κάμποσες ζωές. Μέσα και του γιου τής αδερφής της, της Όλγας. Παραλίγο να το φάνε το παιδί διάφοροι άχρηστοι. Το πήρε νύχτα η Θεανώ και το γλύτωσε απ' του Χάρου τα δόντια. Αλλά κι αρκετά άλλα παιδιά, φίλων κι αγνώστων.

* * *

Πώς γίνηκε τώρα, τη στιγμή που όλα έδειχναν να πορεύονται καλά, ν' αποφασίσουν να φύγουν απ' τη χώρα; Τη στιγμή που η ίδια η χώρα είχε, φαινότανε, καλό βηματισμό για το Ευρώ; Που το τζάμπα χρήμα συνέχιζε να ρέει άφθονο και να λαδώνει εύκολα τις τσέπες όσων κατάφεραν να μπουν στην τροχιά;

Για άλλους λόγους ίσως, ο καθένας. Που συνέπεσαν χρονικά. Η Ράνια είχε τις μεγαλύτερες δυσκολίες. Η δουλειά στο θέατρο είχε αβεβαιότητα. Πότε έτσι πότε αλλιώς. Πολλές φορές έμπαινε σε ρόλους που δεν της άρεσαν. Άλλες περιόδους έμενε εντελώς χωρίς δουλειά. Ο Γιώργος ήταν σε καθημερινή επαφή με τη λαμογιά και τα στημένα έργα της εποχής. Κούραση ψυχολογική τεράστια. Άσε τον κάθε Δασκαλαντώνη, παλαιό φοιτητοσυνδικαλιστή κι εντελώς αγράμματο, που τον έβρισκε συνέχεια μπροστά του. Του θύμιζε την ταινία "Μίμης ο Σιδεράς" της Wertmueller. Τον

συναντούσε, το Δασκαλαντώνη φυσικά, όχι το Μίμη, απροσδόκητα, καθισμένο σε πολυτελή γραφεία, καλά τοποθετημένο μέσα στη γενικευμένη ρεμούλα της ισχυρής Ελλάδας του Σημίτη.

Ο Θωμάς είχε κι αυτός μια προδιάθεση φυγής. Αρκετά αόριστη. Κάπου δε βουλευόταν στην κατάσταση που ζούσε. Δεν είχε την τριβή με την ελληνική πραγματικότητα και τον κάθε Δασκαλαντώνη, όπως είχε ο Γιώργος, αλλά κάτι του ερχότανε στενάχωρο. Παρόλο που του αρέσανε αυτά που ασχολιόταν, παρόλο που δούλευε τα τελευταία χρόνια και μαζί με τον καλό του φίλο, τη σχεδόν ρέπλικά του, το Στάθη. Δε μπορούσε να το διατυπώσει ωστόσο εκείνη την εποχή. Τι τον έτρωγε. Πήρε χρόνια να καταλάβει τι ήταν πίσω απ' την ανάγκη του αυτή.

Όσο για τη Θεανώ, της άρεσε η ιδέα. Ήταν μετά και τα παιδιά που κι αυτά θα 'χαν να ωφεληθούν από ένα πιο διεθνές περιβάλλον. Τη στεναχωρούσε μόνο ότι θα χανότανε με τις αδερφές της την Όλγα και τη Βιολέτα, που στο μεταξύ είχαν οι ίδιες γυρίσει απ' το εξωτερικό και είχαν ριζώσει πια στην Αθήνα.

Η Κίνα τελικά δεν ευοδώθηκε. Είχε αρκετή αβεβαιότητα το σχήμα εκεί και δεν ήθελε ο Θωμάς να πάρει τέτοιο ρίσκο με δυο παιδιά στην αγκαλιά. Άνοιξε όμως μια πόρτα στην Αγγλία, στο Λονδίνο, σε μια εταιρεία που έφτιαχνε υλικό και λογισμικό για έλεγχο σε κτιριακές εφαρμογές. Είχε δουλέψει βαθιά σε τέτοια πράγματα ο Θωμάς και του έκανε αμέσως κλικ. Ίδια κι η Θεανώ, βρήκε δουλειά σε νοσοκομείο, στο κέντρο του Λονδίνου.

Ο Γιώργος με τη Ράνια φαίνεται θ' αποφάσιζαν για Σουηδία. Εκεί υπήρχαν οι καλύτερες προϋποθέσεις.

Όσο κι αν η διαδρομή είναι διαφορετική, όσο αν η γεωγραφία του καθένα μπορεί ν' αλλάζει, είναι η ανάγκη να τσουλήσεις στο χρόνο, αυτή που πέραγε μέσα απ' την κάθε κατεβασιά ξεχωριστά. Αυτή ένωνε τους κρίκους όλους σε αλυσίδα και τους έβαζε σ' ένα χορό ευλαβικό.

Νοιώσαν τότε το "τέλος εποχής". Μ' αγάπη κι ιερότητα, για την εποχή που αφήνανε, όχι μ' οργή. Η οργή είναι όταν σε προσπερνάει η εποχή. Όχι όταν την αποχαιρετάς εσύ.

Παράξενες ίσως φανούν τέτοιες αποφάσεις, σ' όσους δε βλέπουν την αλυσίδα αυτή του χρόνου.

Η αναχώρηση

Συναντήθηκαν στο μπαράκι της Κολοκοτρώνη. Ο Γιώργος με τη Ράνια κι ο Θωμάς με τη Θεανώ. Ξέρανε κάπως αόριστα ότι υπήρχαν σκέψεις για εξωτερικό κι ότι ίσως χώριζαν, άλλος εδώ, άλλος εκεί. Η Ράνια δεν είχε δουλειά αυτή την περίοδο, τουλάχιστον δουλειά που να μη μοιάζει με χόμπι. Ο Γιώργος είχε κουραστεί με την Αθήνα, τις στημένες δουλειές. Κυρίως όμως ένοιωθε ότι θα 'τανε καλό για τη Ράνια αν βρισκότανε σε ένα πιο σοβαρό, πιο μόνιμο καλλιτεχνικό περιβάλλον. Η τέχνη έχει κοινό κώδικα. Για τη Ράνια η γλώσσα δεν ήταν εμπόδιο. Έτσι κι αλλιώς αγγλικά ήξερε, γαλλικά ήξερε, κάποια άκρη θα 'βρισκε. Για το Γιώργο ήταν πιο απαιτητικό το θέμα της γλώσσας αλλά κι αυτός καλά στεκότανε.

Είχαν σημασία όλ' αυτά, γιατί η καλύτερη λύση που είχανε ήταν η Σουηδία. Το Γκέτεμποργκ. Η Σουηδία έχει δικιά της γλώσσα, κάπως ανάδελφη, τουλάχιστον με τις συνηθισμένες γλώσσες της Ευρώπης. Κι ο Γιώργος που νόμιζε για μια στιγμή πως θα βοηθούσαν τα Γερμανικά, γρήγορα κατάλαβε πως οι ομοιότητες ήταν πολύ μακρινές.

Όμως είχε στο Γκέτεμποργκ η Ράνια μια παλιά της φίλη, τη Μαρία, ηθοποιός κι αυτή. Της έλεγε ότι δε θα 'ταν δύσκολο να βρει δουλειά σε έναν απ' τους πολλούς θιάσους της περιοχής. Άσε που θα μπορούσε να κάνει κι ένα μεταπτυχιακό στο πανεπιστήμιο, που πολύ την ενδιέφερε.

Βοήθησε η Μαρία πολύ τη μετακόμιση του ζευγαριού. Όχι μόνο σύστησε τη Ράνια και την έβαλε στο κύκλωμα στο άψε σβήσε αλλά βοήθησε και το Γιώργο να βρει τις άκρες του. Έτυχε κι ο φίλος της Μαρίας, ένας ψηλός Σουηδός, να 'ναι συνάδελφος του Γιώργου. Ήξερε πολύ καλά την αγορά των κατασκευών στη Νότια Σουηδία. Έστειλε μερικά γράμματα ο Γιώργος, του δώσανε τρεις συνεντεύξεις. Τελικά έκλεισε με μια εταιρεία, που εξειδικευότανε σε ενεργειακά κτίρια. Καινούργιο θέμα, αλλά για την εμπειρία του Γιώργου οι αλλαγές αυτές δεν ήταν κάτι το σοβαρό.

Φεύγανε λοιπόν με δουλειά στο χέρι. Χωρίς Σουηδικά αλλά σε γνώριμο περιβάλλον, που θα βοηθούσε να παλέψουν τη γλώσσα. Βέβαια άμα δε μπορείς να βρεις την άκρη με το μπακάλη και το μανάβη θα συνεχίζεις να νοιώθεις ξένος. Θα 'ρχότανε όμως κι αυτό με τον καιρό. Κάθε άλλη επιλογή που είχανε είχε πολύ λιγότερα πλεονεκτήματα.

Είχαν βρεθεί πριν λίγες μέρες με την παρέα των "Πουλιών". Ν' αποχαιρετιστούν. Ήταν αχώριστοι φίλοι με τη Ράνια τα παιδιά και θα τους έλειπε πολύ. Γνωρίστηκαν και με το Γιώργο. Τον ρώτησαν και πώς του φάνηκε η παράσταση. Απάντησε γενικά, αφηρημένα και, για λόγους ευγένειας, θετικά. Την παράσταση δεν την είχε δει.

Μένανε λίγες μέρες. Ο Γιώργος σκέφτηκε να δει την Εύα πριν φύγει, να τη χαιρετήσει. Να την προσκαλέσει στη Σουηδία ούτε λόγος. Δεν ήταν του στυλ της Εύας τα ταξίδια εδώ κι εκεί. Είχε γεννηθεί για πιο μικρό κόσμο.

Την πήρε τηλέφωνο αλλά δεν απαντούσε. Πήρε και ξαναπήρε, τίποτα. Έφυγε χωρίς να τη δει. Χρόνια αργότερα

έμαθε ότι ήταν, την περίοδο εκείνη, πάλι σε κρίση σοβαρή. Δεν απαντούσε ούτε τηλέφωνα ούτε τίποτα.

* * *

Όταν συναντήθηκαν, ο Θωμάς μόλις είχε γυρίσει απ' ένα επαγγελματικό ταξίδι στη Ρουμανία.

“Τι έκανες βρε θηρίο στη Ρουμανία, μη μου πεις ότι θα ανοίξεις παρτίδες με αυτούς εκεί πάνω;” ρώτησε ο Γιώργος.

“Παιδιά ελπίζω όχι. Το Βουκουρέστι μου φάνηκε απίστευτα μίζερο. Πιο μίζερο κι απ' τη Ντάκα του Μπαγκλαντές. Τουλάχιστον εκεί λεν Αλλάχ Αχμπάρ και πάνε παρακάτω κι ελπίζουν κι επιβιώνουν. Τούτοι δω δείχνουν τελειωμένοι. Μαυρίλα!”

“Πόσο καιρό ήσουν εκεί;” μπήκε στα πιο πρακτικά θέματα η Ράνια.

“Μια βδομάδα, απίστευτη ζέστη κι υγρασία. Ανυπόφορη κατάσταση. Είχα κι ανυπόφορη παρέα. Έπρεπε να συναντήσω τον αντιπρόεδρο της Ρουμανίας, έναν προφέσσορ ντόκτορ Manzlau. Παιδιά πήγα στο γραφείο του, ήταν 14 Ιούλη, ανήμερα της επετείου της Γαλλικής επανάστασης, βιαζόταν να πάει στην πρεσβεία. Όλο το κτίριο έβραζε απ' τη ζέστη. Όταν έφτασα στο γραφείο του, υπήρχε μια διπλή πόρτα, τετράφυλλη κι από πίσω κλιματισμός. Ίσως είναι το μόνο γραφείο με κλιματισμό σ' όλη τη Ρουμανία. Άντε κι ο Πρόεδρος κι ένα δυο στρατηγού!”

“Και τι σε ήθελε ο προφέσσορ ντόκτορ πώς τον είπες;” συνέχισε ο Γιώργος.

Είχε γνωρίσει κάτι Ρουμάνους όταν δούλευε στη Γερμανία και δείχνανε πράγματι σα να 'χουνε πάθει μεγάλη ζη-

μιά οι άνθρωποι με κείνο τον Ceausescu. Ανανήπτανε βέβαια, αλλά θα 'παιρνε χρόνο.

“Ένα παχύδερμο ήταν, σαν αυτά που χρησιμοποιούσαν οι Αμερικάνοι στις ψυχροπολεμικές ταινίες για να δίνουν σάρκα και μορφή στους κομμουνιστές. Τετράφυλλος σαν την πόρτα του γραφείου του, με μια πουράκλα δυο πήχες. Είναι διευθυντής σε ένα κρατικό ινστιτούτο βιοτεχνολογίας με καμιά τρακοσαριά υπαλλήλους, έτσι μας έλεγε. Αν και ξέρετε πώς είναι αυτά τα πράγματα. Τριακόσιοι είναι γραμμένοι, περνάνε μια φορά το μήνα, παίρνουνε καμιά εικοσαριά δολάρια και μετά πάνε στις δουλειές τους, αν έχουν, ή στα σπίτια τους αν δεν έχουν. Ο μάγκας θέλει να βάλει το ινστιτούτο στο χέρι. Να το κάνει εταιρεία που θα ελέγχει αυτός κι η φαμίλια του. Η ίδια η προηγούμενη μαφία δηλαδή, απλά μ' άλλο όνομα”.

“Κι εσύ τι θα του έκανες; Ξέρεις κι από βιοτεχνολογία;” πρόσθεσε η Ράνια που στ' αυτιά της όλα αυτά τα τεχνικά φάνταζαν πράγματα παράξενα, αλλά φαίνεται να 'χε εμπεδώσει ότι ο Θωμάς ήταν μηχανολόγος κι όχι βιοτεχνολόγος. Ο έρωτας με το Γιώργο φαίνεται άφησε και λίγο χρόνο για να εκπαιδευτεί και ν' αρχίσει να ξεχωρίζει κάτι τέτοιες λεπτομέρειες.

“Ράνια, μας ήθελε για δουλειά, για business. Να βάλουμε τα προϊόντα του σε ράφια στη Δύση. Φτιάχνει καλλυντικά και φάρμακα. Φυσικής προέλευσης. Έχουν παράδοση οι Ρουμάνοι σ' αυτά τα πράγματα, είχαν και μια διάσημη γεροντολόγο, την Ασλάν. Φαντάζομαι θα 'χει πεθάνει εκτός αν είναι τελικά πράγματι τόσο καλή όσο λέγανε”. Χαμογέλασε. “Τώρα βέβαια για να πουλήσει ο Ρουμάνος καλλυντικά δίπλα στη L' Oreal και στη Dior έχει δρόμο πολύ. Παιδιά

να βλέπατε τις συσκευασίες! Για τα μπάζα. Ούτε τυφλή γύφτισσα δε θα τ' αγόραζε εδώ”.

“Δηλαδή δε βγήκε τίποτα; Άνθρακας ο προφέσσορ;” ζήτησε να διευκρινίσει ο Γιώργος με κάποια κακία, για το Ρουμάνο ex- κομμουνιστή μάλλον, αν και κάτι τον ενοχλούσε και με τον ίδιο το Θωμά.

“Τους είπα θα το δούμε. Μίλησα με την κουμπάρα μου. Την Άλκηστη. Τη θυμάστε βρε την Άλκηστη; Στέλεχος σε φαρμακευτική. Και μανιακιά του μπριτζ! Πάρα πολύ καλή! Θα πάρει το πρωτάθλημα κάποια μέρα κι ακόμη παραπέρα. Οι συνήθειες δεν κόβονται. Η Άλκηστη τα καταλαβαίνει όλ' αυτά καλύτερα από μένα. Μίλησε κι αυτή με ειδικούς. Ίσως έχει κάποια αξία το πράγμα. Οι Ρουμάνοι είναι όμως στον κόσμο τους. Νομίζουν ότι το ζήτημα είναι να πάρουν την άδεια απ' τον ΕΟΦ. Δεν καταλαβαίνουν τίποτα από αγορές. Τους είπα ότι την άδεια τούς την κάνω δώρο και μείναν άφωνοι. Σιγά το ζήτημα! Φαντάσου τι γραφειοκρατία έχουν τραβήξει οι άνθρωποι!”

Ο Θωμάς είχε αρχίσει να βαριέται τις δουλειές του. Κι η βαρεμάρα αυτή έβγαινε σε όλη την κουβέντα. Ήταν δύσκολο να κρυφτεί. Ούτε και τον ενδιέφερε να το κάνει.

“Θωμά ξέρεις πάμε Σουηδία με τη Ράνια. Σε λίγες μέρες!” μίλησε ο Γιώργος. Κάτι είχε πει και παλιότερα αλλά όχι ότι ήταν τόσο κοντινό.

“Σε λίγες μέρες! Κάτι μου 'χες πει ρε Γιώργο, αλλά δεν ήξερα ότι είναι τόσο άμεσο. Έχει κλείσει, όλα έτοιμα και για τους δυο σας;” τον διέκοψε με έκπληξη ο Θωμάς.

“Θωμά όλα έτοιμα να! Θέλεις να δω μήπως μπορείτε να έρθετε και συ με τη Θεανώ; Αυτά που μου λες για Ρουμάνους μαφιόζους και τάχα μου εταιρείες φαντάσματα και

δείξε μου καλλυντικά για σκύλους, κάπου δε μ' αρέσουν. Νομίζω αδικείς τον εαυτό σου. Η Ράνια έχει γνωστούς, εγώ στο μήνα μέσα βρήκα πολύ καλή δουλειά. Να το δω;"

"Γιώργο, στο έχω πει και εγώ, μάλλον μας βλέπω και μας να φεύγουμε. Αλήθεια είναι, δε μ' αρέσουν και πολύ αυτά που κάνω. Σε λίγους μήνες όμως. Όχι τόσο άμεσα. Και για Αγγλία. Βρήκε η Θεανώ μια πολύ καλή δουλειά σε νοσοκομείο στο Λονδίνο. Στο κέντρο, εντελώς. Έχω βρει και εγώ κάτι, μάλλον καλό. Το κοιτάω αυτή την εποχή", είπε ο Θωμάς. Και πρόσθεσε: "ωραία όμως θα 'ταν να 'μασταν μαζί! Για φαντάσου!"

"Αγγλία! Κρίμα ρε Θωμά, δε θα 'χουμε την ευκαιρία να βρισκόμαστε συχνά. Και στο εξωτερικό αυτό θα 'ναι πιο σημαντικό". Η Ράνια προσέβλεπε πολύ στην πολύ καλή παρέα που είχανε αρχίσει δειλά δειλά να κάνουνε με τους φίλους του Γιώργου.

"Έχει δίκιο η Ράνια ρε Θωμά. Ελάτε βρε Σουηδία. Εγώ θα το κοιτάξω Θωμά. Αν βρω κάτι θα σου πω και το βλέπετε. Απ' ό,τι καταλαβαίνω έχετε κάποιο καιρό μπροστά σας εσείς για να το ξαναδείτε. Αν βέβαια προκύψει κάτι συγκρίσιμο".

"Ήταν όμως δύσκολο ν' αλλάξει πια το σχέδιο. Έτσι τα δυο ζευγάρια, πάνω που αρχίσανε να γνωρίζονται καλύτερα έφυγαν απ' την Ελλάδα. Σ' άλλη κατεύθυνση. Περίπου την ίδια εποχή. Ίσως και για τον ίδιο λόγο.

Παράξενο! Περίπου την ίδια εποχή και θα γυρίζανε. Ίσως και πάλι για τον ίδιο λόγο.

* * *

Τελειώνει εδώ η αφήγηση για τα πρώτα χρόνια. Ένα πέρα-

σμα, μια κοψιά μέσα στο χρόνο των ηρώων ήταν, όχι φυσικά όλη τους η ζωή. Υπήρξαν ασφαλώς κι άλλα άτομα κι άλλες διαδρομές. Σημαντικές κι αυτές, το δίχως άλλο.

Είν' όμως η κατεβασιά που είδαμε, σε τούτο μοναδική: θα συνεχίσει και πιο κάτω να κυλά, να ρέει. Σ' έναν ευλαβικό και καλοκουρδισμένο, χορό.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Τα ενδιάμεσα χρόνια

Ρολόγια

Σημαντικά πράγματα στη ζωή μπορεί και να ξεκινάνε από άσχετες συγκυρίες.

Ήταν η Ράνια σχεδόν άνεργη, και να, προέκυψε Σουηδία. Για αρκετά χρόνια. Και με τη Σουηδία και μ' όσα είδε και βίωσε εκεί, ήρθε του Γιώργου μια τρελή ιδέα, σκαρφίστηκε ένα παράξενο ρολόι. Αν δεν είχε μείνει η Ράνια άνεργη, θα 'χε γίνει κάτι απ' όσα έγιναν μετά; Ή μήπως το κουβάρι του χρόνου θα 'χε ξετυλιχτεί διαφορετικά;

Από μόνο του άραγε; Με το κουβάρι να ξετυλίγεται, άχρονα και μοιραία δε θα 'χε γίνει κάτι το σημαντικό, όχι! Θα 'χε βέβαια κινηθεί το γύρω τους ρολόι, ξετυλίγοντας κουβάρια. Είναι εξάλλου άλλος ο μάστορας αυτού του ρολογιού, κουβέντα δε μας πέφτει.

Αλλά ο Γιώργος κι η Ράνια θα μοιάζαν τότε με στήλες άλατος, πακτωμένες στη γη, να κοιτάν τα τρένα να περνούν. Με την ψευδαίσθηση, που συχνά διαπερνάει όσους βλέπουν τα τρένα να περνούν, ότι κινούνται αυτοί οι ίδιοι. Η μεγαλύτερη παγίδα στη ζωή είναι αυτή η ψευδαίσθηση.

Ο Γιώργος κι η Ράνια δε βρεθήκανε στη Σουηδία επειδή βρέθηκε η Ράνια, σχεδόν άνεργη. Αυτή είναι μια επιπόλαιη, μια επιδερμική ανάγνωση. Βρεθήκανε γιατί ξέρανε να κουρδίζουν το ρολόι, να ξεκινούν το χρόνο. Το δικό τους ρολόι και το δικό τους χρόνο. Ασφαλώς, αν δεν ήταν η ανεργία της Ράνιας μπορεί να μην τη λέγαν Σουηδία και να

τη λέγαν κάπως αλλιώς. Αυτό όμως είναι μια ασήμαντη, μια γεωγραφική, λεπτομέρεια. Η αλήθεια βρισκότανε στο ξεπάγωμα του χρόνου, στο κούρδισμα του ρολογιού, στη φροντίδα να κινούνται οι δείκτες, στο γάντζωμά τους πάνω στους δείκτες, για να 'ναι σίγουροι ότι κινούνται και δε ζουν σε μια ψευδαίσθηση.

Η αλήθεια ήταν ότι φτιάξανε τη δικιά τους τσουλήθρα, μια τσουλήθρα μες στο χρόνο, με τις γωνίες, τις κλίσεις, τις φυγόκεντρες που αυτοί θέλανε.

Αυτή ήταν κι η τέχνη τους.

Με την τσουλήθρα αυτή, για όλα τα δέκα και βάλε χρόνια, πέρασαν πάνω και δίπλα από στερεότυπα πολλά. Για το συναισθηματικό νότο, τον ψυχρό βορρά κι ένα σωρό άλλα τέτοια. Στερεότυπα που άλλους, πολλούς, στην ξενιτιά τους παγώνουν. Τα ανασύρουν κι ακουμπάνε πάνω τους με σιγουριά. Τα λατρεύουν ως θέσφατα. Χειροκροτούν μετὰ τους εαυτούς τους. Αυτοδοξολογούνται. Καθηλώνονται, δεν προχωρούν, δεν απλώνουν προς τα έξω. Ο χρόνος γι' αυτούς τότε δεν κυλά. Σταματά.

Αντί για στερεότυπα, ο Γιώργος κι η Ράνια, είδαν την ευκαιρία για αμφισβήτηση. Νοιώθαν βαθιά μέσα τους, σε κάθε βήμα, σε κάθε στιγμή, τη μοναδική ευκαιρία που είχαν, να δουν πολλά πράγματα ξανά, μέσα από μια άλλη ματιά, μέσα απ' την επαφή τους μ' άλλους πολιτισμούς. Να γίνουν έτσι πραγματικοί κοσμοπολίτες. Να νοιώθουν άνετα, να μαθαίνουν να δίνουν και να παίρνουν, όπου κι αν βρεθούν. Ως πολίτες του κόσμου. Και να μην τον περιδιαβαίνουν απλά τον κόσμο, απορροφώντας εικόνες και δοξάζοντας τον εαυτό τους.

Κι όλ' αυτά χωρίς πουθενά να χρειαστεί να χάσουν την

ταυτότητά τους και τη βαθύτερη ψυχή τους. Ξεπέρασαν έτσι πράγματα και καταστάσεις, πέρασαν από μέσα τους, χωρίς να προσπεράσουν τίποτα. Μεγάλη διαφορά φαίνεται να 'χει αυτή εδώ η πρόθεση!

Κι όταν την τρέξανε πια αυτή την τσουλήθρα και κόντευαν στο τέλος κι ίσως δεν τους μάγευαν πια οι κλίσεις κι οι φυγόκεντρές της, είπαν να φτιάξουν μια άλλη. Είπαν να τη χρονίσουν μ' ένα άλλο ρολόι. Η τρελή ιδέα ήταν τώρα του Γιώργου, όπως πριν ήταν της Ράνιας. Η τρελή αυτή ιδέα θα τους έφερνε αργότερα πίσω στην Ελλάδα, μ' ένα σχέδιο μεγάλο.

Να φτιάξουν μια χρονοτσουλήθρα και για τη χώρα τους.

Η δεύτερη Νεάπολη

*And maybe everything dies, baby, that's a fact
But maybe everything that dies someday comes back*
Bruce Springsteen

Στο Λονδίνο ο Θωμάς με τη Θεανώ και τα δυο πιτσιρίκια εγκαταστάθηκαν στο βόρειο τμήμα της πόλης, στη γειτονιά του Islington. Πολύ κοντά στο κέντρο και στις δουλειές τους και στο σχολείο των παιδιών. Με καλή πρόσβαση στο μετρό κι αρκετά λεωφορεία ν' ανεβοκατεβαίνουν την κοντινή τους λεωφόρο. Όμορφη γειτονιά, κοντά στο Camden Lock, που μάζευε πολύ κόσμο στα κανάλια και στο παζάρι του, ιδιαίτερα τις Κυριακές. Μεγάλη πολυχρωμία η περιοχή. Καμιά σχέση με τους καθαρούς Εγγλέζους με το μαύρο καπελάκι και τη μαύρη ομπρέλα. Ό,τι χρώμα τραβάει η ψυχή σου. Γεγονός πάντως ήταν ότι όσο περνούσαν τα χρόνια τόσο πιο ισχυρό γινότανε τ' ασιατικό στοιχείο. Είναι πολλοί οι Ασιάτες στον πλανήτη.

Στο Λονδίνο έγινε κάτι που θύμιζε τα μαγικά χρόνια της Νεάπολης. Αν δεν τα ξεπέρασε κιόλας. Ξαναζωντάνεψε η κουλτούρα του open house, του ανοικτού σπιτιού.

Στο Λονδίνο λοιπόν και σε ηλικίες σαράντα και κάτι; Open house; Παράξενο ακούγεται, ναι. Παιγνίδι της τύχης, έξω απ' όλες τις στατιστικές.

Να λοιπόν τι συνέβη.

Το σπίτι που νοίκιασε η οικογένεια ήταν σε ένα συμμα-

ζεμένο νεόδμητο τριώροφο μπλοκ με έξι συνολικά διαμερίσματα, δύο σε κάθε όροφο. Το διαμέρισμα που νοίκιασαν ο Θωμάς με τη Θεανώ ήταν στο δεύτερο όροφο. Υπήρχαν λοιπόν άλλοι πέντε ένοικοι στο κτίριο. Στον τρίτο είχε καταλύσει μια μεγάλη φαμελιά Αφρικανών Αράβων, στον πρώτο όροφο, στα δυο διαμερίσματα, μένανε Εγγλέζοι, ένα ζευγάρι και μια οικογένεια.

Η παραξενιά της τύχης λοιπόν άρχισε με τη σχεδόν ταυτόχρονη εγκατάσταση, στο ακριβώς γειτονικό, αδειανό, διαμέρισμα του δεύτερου ορόφου, μιας ελληνογερμανικής οικογένειας. Ο Βασίλης με τη Helda και τα δυο παιδιά τους, το Δομήνικο και το Γρηγόρη. Ο Βασίλης ήταν ερευνητής σ' ένα εγγλέζικο ινστιτούτο κι ασχολιόταν με νέα υλικά και τις βιομηχανικές εφαρμογές τους. Η Helda δούλευε στη Γερμανική πρεσβεία του Λονδίνου. Τα πιτσιρίκια μάλιστα πηγαίνανε στο ίδιο σχολείο με τα παιδιά του Θωμά και της Θεανώς. Ήταν και ίδια ηλικία, κολλήσανε! Απ' την εποχή με τις πάνες, τα μπιμπερό και τα lego, μέχρι που ο μεγάλος του Βασίλη μπήκε στο Λύκειο, ο μικρός του συνειδητοποιούσε ότι εκτός απ' τον Παναθηναϊκό υπάρχουν κι οι γυναίκες κι οι μικροί του Θωμά τον έφθασαν στο ύψος.

Η μεγάλη παραξενιά όμως δεν ήταν αυτή. Ήταν που η χημεία ανάμεσα στις δυο οικογένειες ήταν τόσο, μα τόσο καλή, που είχε ως αποτέλεσμα οι δυο πόρτες του διαδρόμου να καταργηθούν και τα δυο διαμερίσματα να γίνουν πρακτικά ένα. Ο γνωστός "όροφος". Αυτό βέβαια τις απογευματινές ώρες, μεταξύ έξι και δώδεκα, που μαζεύονταν όλοι στο σπίτι. Τις ώρες που είχε δηλαδή σημασία.

Συνήθως, το βράδυ, έτρωγαν μαζί. Ο Βασίλης, είχε εξαιρετικές μαγειρικές γνώσεις, που τις ανέπτυξε και τις ε-

μπλούτιζε συνέχεια. Ήταν ο chef του “ορόφου” αν και τα κορίτσια βάζαν κι αυτά κανένα χεράκι. Σοβαρό χεράκι. Γιατί το χεράκι του Θωμά δεν ήταν και τόσο σοβαρό. Ο Θωμάς ήταν μάλλον ανεπίδεκτος σ’ αυτά. Μ’ εξαίρεση ένα σετ από μακαρονάδες, που είχε ειδικευθεί για ν’ αποσπά μπράβο και φιλάκια απ’ τα μικρά, σε όλα τ’ άλλα, η εμπλοκή του στη μαγειρική είχε μεγάλο ρίσκο. Μια φορά, σε μια συνταγή με μπακαλιάρο παρεξήγησε τον τύπο και την ποσότητα της σόδας, που έπρεπε να βάλει, με αποτέλεσμα να φουσκώσουν τα τηγάνια, να πεταχθεί σύσσωμος ο μπακαλιάρος, να παραγγελλθούν άμεσα πίτσες προς αντικατάσταση και να σπαρταρήσει σύμπας ο “όροφος” απ’ τα γέλια.

Ήταν μεγάλη τύχη η συγκατοίκηση αυτή. Συνήθως αυτά τα κτίρια είναι απρόσωπα, που δεν ξέρεις ποιος μένει δίπλα σου. Και συχνά όταν ξέρεις είναι για κακό. Έτσι κι ο τρίτος όροφος, που οι συγχυρίες τους υποχρέωσαν να έρθουν σε μια κάποια γνωριμία. Ήταν μάλλον για κακό.

Οι Βορειοαφρικάνοι λοιπόν του τρίτου προσεύχονταν με κάθε ευκαιρία στον Αλλάχ. Ασταμάτητα και γοερά. Καμιά φορά, μέσα ή κι έξω απ’ τις προσευχές, πέφτανε και μερικές καρπαζιές. Στα θηλυκά ασφαλώς. Άκουγες τα μπαπ και μπουπ και βρισιές κι ουρλιαχτά. Το πρωινό του Σαββάτου είναι σχεδόν βέβαιο ότι οργάνωναν κάποια θρησκευτική τελετή. Ίσως να θυσιάζανε κότες. Πρέπει να τις ξαμολάγανε πρώτα μες στο διαμέρισμα και να τις κυνηγούσαν μετά, να τις πιάσουνε. Παράξενο έθιμο ήταν. Αλλά ήταν αδιάψευστος μάρτυρας τ’ αγωνιώδες κακάρισμα του πουλερικού, που ξαφνικά διακοπτότανε από απόλυτη και ύποπτη σιωπή. Ή είχε καταφέρει να πετάξει απ’ το παράθυρο του τρίτου στον ελεύθερο βρετανικό αιθέρα ή το ‘χανε χώ-

σει στο τσουκάλι. Τα στοιχήματα πάντως ήταν για το δεύτερο σενάριο. Τώρα πώς το κάνανε αυτό, μέσα σ' έναν κλειστό χώρο, χωρίς να κουβαλήσει ο σπιτονοικοκύρης την αστυνομία και να τους βάλει όλους φυλακή, κανείς ποτέ δεν έμαθε. Ίσως να την έπνιγαν την κότα, ποιος ξέρει τι λέει το έθιμο ακριβώς. Και δώστου λοιπόν Αλλάχ και δώστου Αχμπάρ, νύχτα μέρα και με ένταση για να φθάνουν οι προσευχές στη μακρινή Μέκκα. Κι έλεγες και πάλι καλά! Άντε να 'χες αυτόν το γείτονα στον ίδιο όροφο! Να τρέχουν οι κότες στο διάδρομο κι από πίσω ο Αφρικανός με τη χατζάρα. Ανυπόφορη κατάσταση.

Τι κι αν είπανε στον πάτερ φαμίλιας να χαμηλώσουν λίγο τον τόνο της προσευχής και να κάνουν τις τελετές τους σε ανοικτό χώρο. Το πρώτο, το ύψος της φωνής δηλαδή, ούτε που του πέρασε απ' το μυαλό να το σχολιάσει. Όσο για το δεύτερο: "Sorry, open air is forbidden",¹ απάντησε στον άπιστο ο Άραβας, καταφανώς θορυβημένος με την προτροπή του να βγαίνουν έξω να ιεουργούν. Απαγορεύονταν λοιπόν σε ανοικτό χώρο οι κοτοθυσίες! Κι επιτρέπονταν σε κλειστό! Σαφέστατος ο πιστός Αφρικανός. Άντε να βρεις άκρη τώρα. Βέβαια στην Αγγλία ο σεβασμός του γείτονα είναι σοβαρή υπόθεση. Ήταν όμως τόσο αξιολύπητοι οι άνθρωποι που τελικά ο ευρωπαϊκός, ελληνογερμανικός, δεύτερος όροφος, δεν πήρε κανένα μέτρο. Προσπάθησε να δει το θέμα γραφικά, μερικές φορές με επιτυχία, συνήθως όμως όχι.

Μια άλλη φορά ο Βασίλης μόλις είχε ψωνίσει μια λαχταριστή θεόρατη στηθοπλευρά για ένα κλασικό κοινό τσι-

1. Συγγώμη, στον ανοικτό χώρο απαγορεύεται.

μπούσι του “ορόφου” κι έπεσε πάνω σ’ έναν πιτσιρικά της φαμέλιας του τρίτου. Είδε ο μικρός τη θεόρατη συσκευασία με το κρέας κι άρχισε να τρέχει σαν αλλοπαρμένος και να ξεφωνίζει, κατά τα φαινόμενα, φρικτά ξόρκια και κατάρες μάλλον, στ’ αραβικά. Βγήκαν εκείνη τη φορά μέχρι κι οι ένοικοι του πρώτου στο διάδρομο. Τυπικοί, φλεγματικοί Εγγλέζοι. Αυτοί ή τα προσπερνούσαν κάτι τέτοια ή, sorry, και φωνάζανε την αστυνομία να σε βάλει μέσα. Για καλή τους βέβαια τύχη μένανε στον πρώτο όροφο κι έτσι είχαν την πολυτέλεια να τα προσπερνούν. Το επιθανάτιο άγχος της όρνιθας δε διαπερνούσε και τα δικά τους ντουβάρια. Αν ήταν στο δεύτερο όροφο κι ακούγανε κάθε Σάββατο την κότα να γρατσουνάει το πάτωμα και να κακαρίζει με θανάσιμη αγωνία, θα ’χαν φέρει την αστυνομία ή θα ’χαν φύγει τρέχοντας, αφήνοντας το φλέγμα όμηρο στους Άραβες. Αργότερα έμαθε ο “όροφος” ότι μόλις είχε φθάσει στην Αγγλία ο πιτσιρικάς και ζούσε μ’ ένα σωρό συγχύσεις, ανάμεσα στις οποίες κι ότι ο πλανήτης όλος έχει ραμαζάνια και νηστείες.

Βέβαια ούτε Ευανθία εδώ, ούτε κυρ Αριστείδης. Οι δυο γέροντες πρέπει πια να ’χαν αποδημήσει ή να ’ταν σε προχωρημένο, τριψήφιο, νούμερο ηλικίας. Ήταν πια πάνω από 90 χρόνια απ’ τους Βαλκανικούς αγώνες που ο κυρ Αριστείδης έχασε την ακοή του πετώντας με τα βομβαρδιστικά του. Οι τωρινοί σπιτονοικοκύρηδες, εδώ, ποτέ δε φάνηκαν, ζούσαν στην Αυστραλία, παίρνανε τα νοίκια τους κι έστελναν που και που κάτι ξερακιανούς, γραβατωμένους ατζέντηδες να επιθεωρήσουν αν το σπίτι είναι στη θέση του.

Μέσα σ’ αυτή την ευλογία μιας ευτυχισμένης συγκατοίκησης περάσανε τα χρόνια. Πώς αλλιώς να την πεις; Ήταν η μεγάλη τύχη τους αυτή την περίοδο. Παρέα, φαγητό, συζή-

τηση. Και βόλτες, θεάματα, ταξίδια. Και κρασί, πολύ κρασί. Κάπου ξετρώπωσε ο Βασίλης, ήταν μάννα σ' αυτά, έναν εισαγωγέα, μια γαλλική κάβα, που έφερνε κι ελληνικά κρασιά, ξινόμαυρα. Απ' τη Γουμένισσα. Θείκό κρασί. Ευτυχώς δεν τους είδε καμιά μέρα ο πιτσιρικάς, ο Άραβας, με τα κιβώτια τα κρασιά στα χέρια! Αν δεν τον είχανε πρώτα σωστά προειδοποιήσει για τις αμαρτίες και τις κραιπάλες των απίστων, δε θα το 'χε αντέξει το παιδί.

Κατεβαίνουν λοιπόν στα λαρύγγια της παρέας μποτίλιες πολλές. Καθάριζε το μυαλό, έκανε τις συζητήσεις πιο ουσιαστικές, πιο ειλικρινείς.

Σαν ένα διαρκές, αρχαιοελληνικό, συμπόσιο. Με κανένα μπακαλιάρo ν' αφρίζει απ' τις σόδες και τις κακοτεχνίες του Θωμά. Καμιά φορά. Όταν τον αφήνανε να πειραματιστεί. Όχι συχνά.

Ο όροφος δεχότανε και συχνές επισκέψεις από φίλους του Βασίλη και της Helda, που συνέβαινε να 'ναι κι αρκετά πιο σπιτόγατοι απ' τη Θεανώ και το Θωμά. Οι φίλοι αυτοί σύντομα γίνανε κοινοί φίλοι όλων.

Ο Τάσσος, για παράδειγμα, ήταν συνάδελφος του Βασίλη, στο ίδιο γραφείο, τα ίδια μυαλά. Είναι γεμάτη η Εσπερία με Έλληνες ερευνητές! Και καλό λαρύγγι ο Τάσσος. Εκπαιδευμένο! Του άρεσε η Γουμένισσα αλλά τρελαινόταν και για τη στηθοπλευρά. Ήταν τύπος προχωρημένος gourmet, στο ίδιο, υψηλό επίπεδο του Βασίλη. Και δες το κρασί μπροστά και δες το τι αφήνει πίσω και τα αρώματα αν είναι του δάσους ή του βουνού κι ο φελλός που κάτι σα να 'φησε κι η μποτίλια που πρέπει ν' αναπνεύσει. Πρωτόκολλο! Ιερουργία!

Έτσι είναι! Ο καθένας με την τέχνη του και τον πολιτισμό

του. Ο τρίτος όροφος εξόντωνε πουλερικά στο γόνατο, ανάμεσα σε κραυγές στον Αλλάχ. Ο δεύτερος ξεπέταγε μπουκάλια Γουμένισσα, με παράκληση στο Διόνυσο. Κι ανέθετε και στο χασάπη να βρίσκει και την απαραίτητη στηθοπλευρά.

Δυο άλλοι καλοί φίλοι που εμφανίζονταν, που και που, ήταν ένα ζευγάρι Σέρβων. Δύσκολα χρόνια για τους Σέρβους. Ο Marko κι η Sanja είχαν ξωμείνει από μια άλλη εποχή, που υπήρχε ένα άλλο κράτος, που τους πλήρωνε για τοπικούς ανταποκριτές του. Τελείωσε το κράτος, δύσκολα τα πράγματα για τους ανταποκριτές του. Ποιος θα τους πλήρωνε πια; Δουλειά από δω, δουλειά από κει. Τα φέρνανε βόλτα κουτσά στραβά αλλά όχι και τίποτα ιδιαίτερο. Είχαν και το στίγμα του κακού οι Σέρβοι εκείνη την εποχή. Κακό brand name! Είδαν κι απόειδαν οι άνθρωποι και φύγαν για το Βελιγράδι. “Έχω και τους Εγγλέζους να με κοιτάνε με μισό μάτι”, έλεγε ο Marko θυμωμένα. Ψηλά παλληκάρια, ο Marko κι η Sanja, δυο μέτρα, με πολύ καλό χιούμορ, με πολύ καλή ενημέρωση και μόρφωση. Άνοιγε η όρεξή σου σαν ερχότανε. Κι άνοιγε κι η δική τους. Και την πληρώνανε οι Γουμένισσες κι οι στηθοπλευρές.

Στεναχωρήθηκε ο “όροφος” σα φύγανε για τη Σερβία οι φίλοι τους. Πήγε ο Θωμάς καμπόσες φορές και τους είδε. Είχε κάτι δουλειές στη Σερβία κι ήταν γι’ αυτόν πιο εύκολο. Μια φορά του φόρτωσαν, μέσα σε μια βαλίτσα, ένα ολόκληρο, ένα πλήρες, γουρούνι, να το πάει στην Αγγλία για να το φάει η παρέα όλη μαζί. Μικρό γουρουνόπουλο, λουκούμι. Του το πέρασαν απ’ τον έλεγχο στο Βελιγράδι χωρίς καν να του πούνε τι είναι! Μην τυχόν κι αρνηθεί να το πάρει, ο Θωμάς. Ενώ όμως το γουρουνάκι πήρε διαβατήριο

εξόδου χωρίς πρόβλημα, οι Σέρβοι υποτίμησαν τα μέτρα ασφαλείας των Εγγλέζων.

“Oh my goodness, look at this tiny little pig!”² αναφώνησε με αυθεντική έκπληξη μια ελέγκτρια στο αεροδρόμιο του Heathrow. Ακολούθησε λοιπόν σάλος στ’ αεροδρόμιο στο Λονδίνο! Κατακόκκινος ο Θωμάς! Μέχρι κι η Scotland Yard ασχολήθηκε με το γουρουνάκι του Βελιγραδίου. Τελικά, μετά από πολλές διαβουλεύσεις και ίσως προκειμένου να μην κατηγορηθούν ότι το κατάσχουν για να το φάνε οι ίδιοι οι Άγγλοι, έδωσαν άδεια εισόδου στο γουρούνι. Με αυστηρή προειδοποίηση ωστόσο. Και μαρκάρανε και στο διαβατήριό του Θωμά: “Προσοχή! Να ελέγχεται ο κάτοχος για παράνομη εισαγωγή τροφίμων”.

Υπήρχαν όμως και τ’ άλλα νέα. Τα πολύ στενάχωρα. Χάσανε μες στα χρόνια αυτά από ένα γονιό κι οι τέσσερις τους. Πρώτα ο πατέρας της Helda. Μετά η μάνα του Βασίλη. Μετά ο πατέρας της Θεανώς. Τέλος η μάνα του Θωμά. Περίπου δυο χρόνια ο ένας απ’ τον άλλο.

Θα νόμιζε κανείς ότι η γεωγραφική απόσταση ίσως να βοηθάει να ξεπερνάει κανείς τους χαμούς των αγαπημένων. Δε φάνηκε να επαληθεύεται στην περίπτωση των τεσσάρων. Ένας λόγος παραπάνω για το Θωμά.

Για το Θωμά δεν υπήρχε καν τέτοια απόσταση. Ο Θωμάς είχε ξαναζήσει μικρό παιδί, πάνω κάτω στην ίδια γειτονιά. Είχε μεγαλώσει στο Camden, εκεί πρωτοπήγε σχολείο, δημοτικό, μες στους Εγγλέζους, στο St. Michel’s primary school. Η μητέρα του Θωμά ήταν νέα και πολύ όμορφη εκείνη την εποχή. Αν ήταν να τον ρωτήσεις τι θυμάται

2. Παναγιά μου, τι μικρό, ωραίο γουρουνάκι!

από κείνη την εποχή θα σου 'λεγε το χαμόγελο και τη φροντίδα της μάνας του. Η μόνη παράσταση που είχε επιζήσει. Χάθηκε κι η Ιταλιδούλα η Άννα, που της άρεσε ο Θωμάς και ξημεροβραδιαζόταν σπίτι του, πάει κι η Ισπανιδούλα η Μαρία, που άρεσε στο Θωμά στο σχολείο. Το χαμόγελο της μάνας του ξεπρόβαλε εδώ κι εκεί, στη στροφή του δρόμου, στην έξοδο απ' το μετρό, στην Pratt street, που κατέβαινε στο St. Michel's. Και τον γέμιζε μια αλλόκοτη μελαγχολία.

* * *

Μια φωτεινή ανάμνηση, το open house της δεύτερης αυτής περιόδου. Μοιάζει άραγε με τη Νεάπολη περισσότερο απ' όσο διαφέρει; Πολλές φορές το σκέφθηκαν αυτό ο Θωμάς κι η Θεανώ.

Ποιο ρολόι κοιτάς αλήθεια; Το ρολόι του Λονδίνου αν δεις, θα πιστέψεις ότι αλλάξανε πολλά. Με τ' άλλο το ρολόι όμως όχι. Με τ' άλλο το ρολόι, αυτό που φτιάχνεις μόνος σου, δεν είσαι σίγουρος σε κάθε κατεβασιά στο χρόνο, σε κάθε στροφή της τσουλήθρας, αν θ' ανταμώσεις το Βασίλη ή την Άλκηστη. Αν θ' ακούσεις τη γκρίνια των γειτόνων της Νεάπολης ή τον πανικό του πιστού Αφρικανού πιτσιρικά του Islington.

Τα γρανάζια του ρολογιού αυτού ανακατώνουν το χρόνο. Τον αναμιγνύουν. Όπως αν ανακατέψεις ζάχαρη και καφέ, οι κόκκοι μετά δεν ξεχωρίζουν. Έτσι κι οι στιγμές αυτές, καλοκουρδισμένες καθώς είναι, ανακατώνονται καλά, δεν ξεχωρίζουν.

Όταν τα γρανάζια γυρνούν, όταν ο χρόνος δεν παγώνει, οι διαφορές δεν υπάρχουν πια.

Λονδίνο

Δεν πρέπει να υπάρχει κάτι που να μην υπάρχει στο Λονδίνο. Μεγαλούπολη, κέντρο οικονομικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό. Του κόσμου όλου.

Στ' αλήθεια, το οικονομικό κομμάτι έχει γίνει πια μια μπλεγμένη υπόθεση. Υπάρχουν πολλές θεωρίες. Μοιάζει μ' αυτό που λέμε, στα μαθηματικά, μιγαδικός αριθμός. Έχει ένα πραγματικό κομμάτι κι έχει κι ένα φανταστικό κομμάτι. Το δεύτερο, καλύτερα γνωστό ως φούσκα. Να λοιπόν! Για το Λονδίνο υπάρχει η βάσιμη υποψία ότι οικονομικώς μεγαλουργεί στο δεύτερο μάλλον, παρά στο πρώτο κομμάτι.

Χρηματιστηριακή μητρόπολη δηλαδή, για να το πούμε ευγενικά. Κι όχι μητρόπολη της τεχνολογίας, της πληροφορικής, της βιομηχανίας. Με ό,τι αυτό σημαίνει, που μάλλον θα πάρει κάποια χρόνια για να καταλήξει η οικονομική επιστήμη. Αν η πραγματικότητα, στο μεταξύ, δεν προλάβει κι αιφνιδιάσει την οικονομική επιστήμη, όπως συνήθως γίνεται.

Καλλιτεχνικά όμως η κατάσταση είναι πιο καθαρή. Παρά τις συχνές απειλητικές προκλήσεις απ' το Παρίσι και τη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο παραμένει η μητρόπολη του θεάτρου. Το West End δεν έχει ανταγωνιστή. Έτσι τουλάχιστον το βλέπανε ο Θωμάς με τη Θεανώ.

Το κέντρο του Λονδίνου ήταν λοιπόν ο αγαπημένος προ-

ορισμός χαλάρωσης και έμπνευσης και στοχασμού τους. Όχι μόνο το West End κι οι μεγαλειώδεις παραστάσεις του αλλά ένα σωρό πράγματα. Τα αμέτρητα μπαράκια, που μπορείς να ζυγίσεις την ηλικία τους στη ζυγαριά και που θα βρεις να συχνάζουν κάθε λογής άνθρωποι, κάθε χρώματος, φύλου, τάξης, ποδοσφαιρικής ομάδας, κομματικών πεποιθήσεων κι ηλικίας. Κυρίως ηλικίας! Από μωρά με μπιμπερό και γάλα μέχρι υπερήλικες με μπιμπερό και μπύρα. Αυτή η ποικιλία, η τελείως αντιγέτο λογική ήταν που μάγευε το ζευγάρι.

Τα αμέτρητα, μετά, εξειδικευμένα μαγαζάκια, όπου θα βρεις πολύ πέρα απ' αυτά που βάζει ο νους σου. Πραγματάκια φερμένα απ' όλο τον κόσμο. Αμέτρητα παλαιοπωλεία, υπόγεια, ισόγεια, ανώγεια, με αντίστοιχα άπειρες συλλογές. Μοντέρνα μαγαζιά, βιβλιοπωλεία κάθε τύπου και κατεύθυνσης, εκπληκτικά καφέ με τα μυριάδες εγγλέζικα τσάγια και τα scones με τις μαρμελάδες τους, φαγάδικα, εστιατόρια, μουσικά κλαμπ, λέσχες μέχρι και για νοσταλγούς του Churchill, τα μαύρα τα ταξί, τα κόκκινα τα τηλέφωνα, τους χωροφύλακες με την καπελαδούρα, τους τσολιάδες της βασίλισσας με τα καρό, ποτάμια, κοινοβούλια, εκκλησίες, αγάλματα, μουσεία, γεφύρια, πάρκα, ρολόγια. Ων ουκ έστι αριθμός.

Κι απίστευτο φλέγμα. "Get your furniture and yourself immediately off this vehicle!"³, άκουσε μια φορά ο Κώστας, ο άνδρας της Όλγας της αδερφής της Θεανώς απ' τον οδηγό του γνωστού κόκκινου λεωφορείου, όταν προσπάθησε ανεπιτυχώς να φορτώσει κάποιο τραπέζι, προκαλώντας σοβα-

3. Κατέβασε τα έπιπλα και τον εαυτό σου απ' το λεωφορείο αμέσως!

ρότατη απειλή για καθυστέρηση κι εκτροχιασμό του αυστηρού προγράμματος του οδηγού.

Και μετά η πολυχρωμία όλων των φυλών του Ισραήλ κι ακόμη περισσότερων. Δίνει την εικόνα των αυριανών πόλεων. Απόλυτα παγκοσμιοποιημένων και πολυεθνικών. Φαίνεται να 'ρχονται δύσκολοι καιροί για κάθε λογής μονόχρωτο, καθαρόαιμο κι εθνικιστή!

Ήταν λοιπόν μια απόλαυση το Λονδίνο. Να χάνεσαι μέσα στο λαβύρινθο αυτό της ποικιλίας. Να ρουφάς την πολυχρωμία και την πολυπολιτισμικότητά του. Να ξεχνιέσαι στα βιβλιοπωλεία και στα μαγαζάκια και στις βόλτες. Και μετά βέβαια το θέατρο, το West End. Οι απίστευτες εκείνες παραστάσεις. Έβγαινες απ' το θέατρο και καταλάβαινες τη σημασία του να 'σαι εκεί που είσαι. Στον πρώτο κόσμο δηλαδή, όπως ορίζει η γεωπολιτική επιστήμη.

Αρκετές φορές ακολουθούσανε κι ο Βασίλης κι η Helda. Ήταν όμως αρκετά πιο σπιτόγατοι ως τύποι. Γι' αυτό κι οι έξοδοι κι οι βόλτες στο Λονδίνο ήταν κατά βάση προσωπική υπόθεση. Μαζί και τα παιδιά, όταν θέλανε ν' ακολουθήσουνε. Αλίμονο! Τα παιδιά μεγάλωναν, κάπου βαριόνταν πια τους γονείς τους και οι οικογενειακές έξοδοι, με τον καιρό, γίνονταν όλο και πιο σπάνιες.

Γκέτεμποργκ

Το Γκέτεμποργκ είναι μια πανέμορφη πόλη στα νότια και δυτικά της Σουηδίας. Τρεις ώρες μακριά απ' τη Στοκχόλμη, την πρωτεύουσα.

Ο Γιώργος κι η Ράνια εγκαταστάθηκαν σε μια ωραία γειτονιά, Linne τη λέγανε, προς τα νότια της πόλης. Η Ράνια δούλευε σ' ένα θίασο, μαζί με τη φίλη της τη Μαρία. Είχε πρόβλημα με τη γλώσσα, τον πρώτο καιρό, κι αυτό περιόριζε τους ρόλους, που μπορούσε να παίξει. Άρα και που της ανέθεταν. Σιγά σιγά όμως ξεπέρασε. Με την πενταετία ήταν πια αρκετά γνωστή, έπαιζε σε διάφορες παραστάσεις, κλασικό και μοντέρνο ρεπερτόριο, μέχρι και την Αντιγόνη έπαιξε, σε ένα φεστιβάλ αρχαίου θεάτρου. Έγγραφαν μάλιστα και θετικά σχόλια, για τη Ράνια, οι τοπικές εφημερίδες, δυο τρεις φορές.

Παρακολούθησε κι ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα για το μοντέρνο θέατρο. Τον πρώτο καιρό, που η δουλειά της ήταν κάπως περιορισμένη, γέμιζε αρκετά τον καιρό της με το μάστερ της. Ένα χρόνο κράτησε πάντως αυτή η δραστηριότητα. Στο χρόνο πάνω, που η απασχόλησή της στο θέατρο ήταν πια αρκετή, δεν έκρινε σκόπιμο να κάνει κάτι παραπάνω στο πανεπιστήμιο, πήρε το μάστερ της και σταμάτησε. Αφιερώθηκε στο παίξιμο, στον εαυτό της και στη σχέση της με το Γιώργο και τους άλλους φίλους τους.

Προσέφερε το Γκέτεμποργκ ένα σωρό ευκαιρίες. Αθλη-

τικές εγκαταστάσεις, δραστηριότητες καλλιτεχνικές, κάθε τύπου. Κι είχε πολύ όμορφες εξοχές, εστιατόρια, πάρκα κι ό,τι άλλο χρειάζεται για να 'χει κανείς μια όμορφη καθημερινότητα. Κι ασφαλώς, με τη βοήθεια της Μαρίας και του Όλαφ, είχαν κάνει φιλίες με καμιά δεκαριά άτομα, κυρίως Σουηδούς αλλά κι αρκετούς άλλους Ευρωπαίους. Ενδιαφέροντα άτομα, μιλούσαν κυρίως στ' αγγλικά, που ήταν το κοινό εργαλείο και, καμιά φορά, όταν το επέτρεπε η γλωσσική επάρκεια της πολυεθνικής παρέας, μιλούσαν και στα Σουηδικά.

Οι παρέες στο Γκέτεμποργκ είχαν λοιπόν κάτι το πολύ ιδιαίτερο. Ήταν αρκετά πιο μικτές απ' το συνηθισμένο. Πρώτ' απ' όλα ως αντικείμενα, αφού η Ράνια έγερνε πιο πολύ στα καλλιτεχνικά κι ο Γιώργος στα τεχνικά. Έτσι ήταν κι όλη η παρέα. Ακουμπούσε σε πολλά, διαφορετικά, αντικείμενα. Ακολουθούσε μετά κι ένα δεύτερο ανακάτεμα, πολιτισμικό αυτή τη φορά. Έλληνες, Σουηδοί, Ολλανδοί, Ισπανοί, οι φίλοι του Γιώργου και της Ράνιας, ανταμώνανε κι ανακατεύονταν, πότε έτσι και πότε αλλιώς. Τα βραδάκια, τα σαββατοκύριακα, στις εκδρομές. Αυθεντική ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα. Με βόρειους και νότιους, καθολικούς κι ορθόδοξους κι άλλα πολλά δίπολα.

* * *

“Θωμά, να σου πω κάτι, που μου 'χει κάνει μεγάλη εντύπωση”, είπε στο chat μια μέρα ο Γιώργος. Και συνέχισε: “εδώ πέρα, όλοι, μα όλοι που κάνουμε παρέα, καμιά δεκαριά άτομα, Σουηδοί κι Έλληνες και άλλα πολλά, είναι δωρητές σώματος. Πρώτη και καλύτερη η Μαρία, η γνωστή της Ράνιας κι ο φίλος της ο Όλαφ”. Είχε κάνει εντύπωση

μεγάλη στη Ράνια και το Γιώργο. Το κοινωνικό τους περιβάλλον τους έκανε να σκεφτούν πάνω σ' αυτό το θέμα πολλές φορές. Και το σύγκριναν με το τι γινότανε στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα η δωρεά σώματος παρέμενε ταμπού αξεπέραστο.

Απάντησε τότε ο Θωμάς: "Ξέρεις, αν ο Έλληνας μπορούσε να 'ναι σίγουρος ότι θα δωρίσει το σώμα του σε φίλο ή συγγενή, ίσως να 'χε άλλη ελπίδα ο θεσμός. Τώρα στον κάθε άσχετο, έρχεται κάπως δύσκολο. Αλλά μην πας μακριά! Ας αφήσουμε το σώμα. Ξέρεις πολλούς δωρητές αίματος; Μάλλον όχι! Αν όμως κινδυνεύει ο συγγενής κι ο φίλος γίνεται πανστρατιά, γενική κινητοποίηση!"

"Ξέρεις τι σκέφτομαι καμιά φορά", συνέχισε ο Γιώργος. "Στην Ελλάδα θα 'ταν δωρήτρια η Μαρία; Πιθανότατα όχι! Βάζω στοίχημα ότι ούτ' ο Όλαφ θα 'ταν δωρητής στην Ελλάδα. Και σε δυο τρεις μήνες, θα πέταγε και τα σκουπίδια του στο δρόμο, μόλις ξεσυνήθιζε τον αυτοέλεγχο που του 'χει σταλάξει ο πολιτισμός του".

* * *

Ο Γιώργος πάλι δούλευε σε μια εταιρεία που έφτιαχνε κι εξειδικευότανε σε πράσινα κτίρια. Η δουλειά του ήταν ένα μίξ από δουλειά γραφείου και δουλειά πεδίου. Το δεύτερο σημαίνει εργοτάξιο και μαστοράντζα. Στην αρχή φαινότανε δύσκολο το εργοτάξιο, κυρίως λόγω της γλώσσας. Αποδείχθηκε όμως ότι οι περισσότεροι ξέρανε λιγότερα Σουηδικά κι απ' τον ίδιο. Μετανάστες από κάθε γωνιά του πλανήτη. Τα πήγαινε καλά ο Γιώργος με όλους αυτούς. Κι έτσι, με τον καιρό, όλο και μετακινιότανε απ' το γραφείο στο πεδίο, χωρίς αυτό να θεωρείται κι υποβάθμιση, όπως συμ-

βαίνει σε άλλες πιο καρεκλοκεντρικές χώρες. Το ευχαριστιόταν πιο πολύ, το έβρισκε πιο δημιουργικό.

Οι σχέσεις του στην εταιρεία ήταν πολύ καλές. Συχνά συναντούσε και τον Όλαφ. Ο Όλαφ δούλευε στην ίδια εταιρεία, σε παραπλήσιο αντικείμενο, αλλά είχε τη βάση του σ' ένα άλλο σημείο της πόλης. Πιο συχνά λοιπόν συναντούσε τον Όλαφ κοινωνικά παρά επαγγελματικά.

Ο Γιώργος ήταν πάρα πολύ έμπειρος κι αυτό συνήθως είναι αρκετό για να προχωρήσεις επαγγελματικά σε μια χώρα όπως η Σουηδία. Είχε λοιπόν πολύ γρήγορη εξέλιξη. Έβγαζε αρκετά λεφτά και μένανε αρκετά στην άκρη, παρόλο που η ζωή που κάνανε είχε αρκετή ποικιλία και κάποιιο κόστος. Εξάλλου δεν είχανε παιδιά με τη Ράνια και δεν υπήρχαν οι συνήθως σημαντικές δαπάνες για το μέγαλωμα των παιδιών.

Ήταν μια σκιά το θέμα του παιδιού. Ίσως η μόνη σκιά με κάποια σημασία. Η αλήθεια είναι ότι άργησαν κάπως να το σκεφθούν. Όταν το βάλανε πια μπροστά, δε φαινότανε και τόσο εύκολο. Περνούσαν και τα χρόνια. Είχαν ξεκινήσει κάποιες εξετάσεις που δείχνανε ότι μάλλον έπρεπε να δουν το θέμα της τεχνητής γονιμοποίησης. Διαφορετικά δεν υπήρχαν ελπίδες. Μπήκανε σε κάποιο σχετικό πρωτόκολλο. Οι δυο προσπάθειες, όσο ήταν στη Σουηδία, δεν ήταν ωστόσο επιτυχείς.

* * *

Αναρωτιόταν συχνά η Ράνια, σιωπηρά με τον εαυτό της ή φωναχτά με το Γιώργο αλλά και με τους άλλους φίλους τους αν ήταν πράγματι πιο ευτυχισμένοι τώρα σε σχέση με τα δύσκολα χρόνια της Αθήνας, με τις αραιές, τουλάχισ-

στον γι' αυτή, δουλειές, με τις μισοάδειες πλατείες στο θέατρο. Μεροδούλι, μεροφαί. Με τα πολύ λίγα, τα αβέβαια, λεφτά. Αν έβαζες τις πρόβες μέσα στο λογαριασμό ερχότανε περίπου ένα δύο Ευρώ η ώρα. Αυτή ήταν η αξία του χρόνου της Ράνιας στην Ελλάδα. Κι εδώ, παρά το βάρος απ' τα δέκα και βάλε παραπανίσια χρόνια, η αξία της ξαφνικά εκτοξεύτηκε δέκα κι είκοσι φορές.

Θυμόταν μετά την παρέα της στην Αθήνα, τα υπόλοιπα "Πουλιά", που 'χανε ζήσει τόσα μαζί, τόσες προσπάθειες, τόσες αποτυχίες, τόσα θερμά χειροκροτήματα, έστω κι απ' τα λιγοστά χέρια της πλατείας του θεάτρου στην Κυψέλη. Μετά της έλειπε το φως, ο αέρας της πατρίδας. Τα νησιά, η θάλασσα. Θάλασσα έχει κι εκεί βέβαια, πάνω στη θάλασσα είναι το Γκέτεμποργκ, αλλά δε σε τραβάει. Είναι όριο η θάλασσα εκεί δεν είναι σπίτι, είναι πόρος πλουτοπαραγωγικός, δεν είναι αγάπη. Άλλη η δικιά μας η θάλασσα κι άλλο το τραγούδι της. Γι' αυτό φωνάξαν οι Σουηδοί τον Ελύτη στη Σουηδία και του είπαν "τέτοιο τραγούδι άλλη θάλασσα δεν έχει, παρά μόνο το Αιγαίο". Και του δώσανε ένα Νόμπελ αυτού, του νέου Οδυσσέα, που έκανε το τραγούδι της θάλασσάς μας, ποίημα.

* * *

Πότε να 'ταν λοιπόν πιο ευτυχισμένοι; Παλιά ή τώρα;

Η Ράνια το 'ξερε κι ο Γιώργος το ίδιο. Το Γκέτεμποργκ είχε ημερομηνία λήξης. Κάτι τους τραβούσε πίσω. Αυτό είναι το κάτι που δε σ' αφήνει να δώσεις μια καθαρή απάντηση στο ερώτημα. Αυτό είναι το κάτι που ανακτέυε με δύναμη τους χρόνους, εδώ κι εκεί, που τ' αναμίγνυε όλα κι εδώ όπως έκανε και στους άλλους στο Λονδίνο. Χάνεται η

μια στιγμή μες στην άλλη, ώσπου δε μπορείς να τις ξεχωρίσεις.

Το ερώτημα δεν έχει λοιπόν απάντηση. Υπάρχει, αλλά δεν έχει απάντηση. Πώς να συγκρίνεις δυο πράγματα που έχουν χαθεί το ένα μες στ' άλλο. Δε μπορείς να τα ξεχωρίσεις, έχουν γίνει πια ένα.

Δεν είναι στενάχωρα ούτε για λύπη τα ερωτήματα που δεν έχουν απάντηση. Έτσι είναι τα πιο πολλά. Σχεδόν όλα. Ίσως όλα. Γι' αυτό και δεν ένοιωθαν λύπη ο Γιώργος κι η Ράνια που ρωτούσαν τον εαυτό τους κι απάντηση δε δίνανε. Απάντηση δεν υπήρχε.

Για λύπη είναι μόνο τα ερωτήματα που δεν υπάρχουν, όχι αυτά που δεν έχουν απάντηση. Αν δεν είχαν κατρακυλήσει πάνω στο ρολόι τους στο Γκέτεμποργκ τότε, ναι, θα τους έτρωγε η νοσταλγία κι ο Καζαντζίδης. Αν δεν είχανε καλοκουρδίζει το ρολόι τους στην Ελλάδα, τότε ναι το Γκέτεμποργκ θα 'ταν ο παράδεισος της γης.

Δε θα υπήρχε ερώτημα! Θα υπήρχε μόνο η βεβαιότητα που γεννάει ο παγωμένος χρόνος.

Νέα απ' την Ελλάδα

Όσο και να 'χανε όλ' αυτά τα χρόνια το δικό τους χρόνο, βγαλμένο απ' το δικό τους, το χειροποίητο ρολόι, δεν έπαυαν εντούτοις να θυμίζουν, εδώ και κει, κάτι απ' τις ιστορίες, που ακούει κανείς από και για τους μετανάστες. Έχουν κάτι το κοινό όλες αυτές οι ιστορίες, είτε πρόκειται για μετανάστες του χεριού είτε του μυαλού. Είτε για μετανάστες του 19ου αιώνα είτε του 21ου. Ένα απ' αυτά τα κοινά και πανανθρώπινα είναι κι η σημασία που έχει η επαφή με την πατρίδα. Τουλάχιστον για την πρώτη γενιά, αφού μετά αρχίζει και ξεθωριάζει και χάνεται σιγά σιγά η σχέση.

Όλα λοιπόν αυτά τα χρόνια η επαφή όλων τους με την Ελλάδα ήταν συστηματική. Κι απ' τις εφημερίδες και με τα πολλά ταξίδια. Δυο, τρεις, τέσσερις φορές το χρόνο, τουλάχιστον. Καλοκαίρι, Χριστούγεννα κι ανάμεσα. Ταξίδια συνήθως προγραμματισμένα, αλλά κι απρόοπτα. Τα έκτακτα, συνήθως για δυσάρεστα. Φεύγαν οι παλιότεροι, ο ένας μετά τον άλλο. Φεύγανε κι οι νεότεροι καμιά φορά. Στους δρόμους που δεν υπήρχαν, στα νοσοκομεία που δε λειτουργούσαν.

* * *

“Ξέρεις ότι τα αυτοκινητιστικά στην Ελλάδα είναι κατά κεφαλήν τα περισσότερα στην Ευρώπη, μετά τη Λιθουα-

νία; Κι η διαφορά μάλιστα μεγαλώνει”, έγραψε μια φορά ο Γιώργος, μέρες μετά που ‘χασε κάποιο ξάδερφο στο δρόμο και φαίνεται το ‘ψαξε το θέμα στις λεπτομέρειές του.

“Γιώργο, στους δρόμους μας τρέχουν τα περισσότερα σκάνδαλα. Στην Κύπρο, που πηγαίνω συχνά τον τελευταίο καιρό κι έχει ίδιο τερέν με το δικό μας, για παράδειγμα με το δρόμο για Θεσσαλονίκη και για Πάτρα, οι δρόμοι είναι πολύ καλύτεροι ως οδόστρωμα και προϋπολογισμένοι στο μισό ή και το ένα τρίτο του κόστους. Εδώ οι δικοί μας γράφουν ξεδιάντροπα στις πινακίδες με παχιά, μεγάλα, γράμματα τα εξωφρενικά νούμερα που συμφωνούν με το κράτος. Άσε τις τροποποιήσεις που θα γίνονται μετά, και τις μίζες που θα πέφτουν ξανά σε δεύτερη φάση. Αυτά δεν τ’ ανακοινώνουν. Πρέπει να ‘ναι μεγάλη η ρεμούλα. Μόνο οι στρατιωτικές προμήθειες και τα ιατρικά πρέπει να συγκρίνονται σε μίζα και διαφθορά με τα κατασκευαστικά”, απάντησε στο chat ο Θωμάς.

“Ναι βέβαια, εδώ όμως χάνεται κόσμος, νέοι άνθρωποι. Υπάρχει κι αυτή η διαφορά”. Ήταν προφανώς ακόμη ταραγμένος ο Γιώργος απ’ το χαμό του συγγενή του.

“Το ξέρω ρε Γιώργο, έτσι είναι. Κακοτεχνίες και διαφθορά στους δρόμους, χαμηλή κατάρτιση των οδηγών, διαλυμένη εκπαίδευση γενικότερα, που βγάζει τα δεκατριάχρονα να κάνουν σουζά με τις μηχανές, τι άλλο να περιμένεις;” ανταπάντησε ο Θωμάς. Και πρόσθεσε “το έγκλημα που γίνεται κάθε μέρα στο δρόμο, δεν παράγει εικόνα για την τηλεόραση, περνά απαρατήρητο”.

Γενικά πάντως, καλά τα νέα δεν ήτανε. Για κάποιον που ζει σε κλασικές δυτικές κοινωνίες, με υφάδι, πολλά πράγ-

ματα, πολλά που συνέβαιναν, δεν έβγαζαν νόημα. Διακρινότανε εύκολα το τίποτα πίσω απ' τα μεγάλα λόγια. Κλασικό παράδειγμα το Χρηματιστήριο. Η μεγάλη αυτή αθλιότητα, η αρπαχτή κι αναδιανομή υπέρ των πλουσίων.

Και σα να μην έφτανε που το Χρηματιστήριο κατάκλειψε γενικώς τον κόσμο με τη συνευθύνη των παροτρύνσεων και των ψευτιών του πολιτικού συστήματος περί ισχυρής οικονομίας, έβαλε σε κίνδυνο και πολλούς φίλους και γνωστούς, που, μες στην παραζάλη του τζάμπα χρήματος, είχαν εκτεθεί είτε ως "επενδυτές" είτε ως "επιχειρηματίες".

"Ρε τη θυμάσαι την κουμπάρα μου την Άλκηστη;" έγραφε μια μέρα ο Θωμάς στο skype. "Έπεισε το Μίλτο ν' ανοίξουν μια χρηματιστηριακή εταιρεία μαζί. Μόνο που άργησαν να τ' αποφασίσουν. Μόλις το κάνανε, γύρισε το πράγμα, άρχισε να καταρρέει το χρηματιστήριο και να γίνεται ατμός η ισχυρή οικονομία του Σημίτη. Τρεχάτε ποδαράκια μου οι "επενδυτές". Μείναν με το μουτζούρη στο χέρι, να μετράνε τη χασούρα. Αφήσανε κι οι δυο τις δουλειές τους γι' αυτή την απάτη. Ο Μίλτος είχε δουλειά στα πετρέλαια που τον είχε χώσει κάποιος γνωστός του. Άντε να τον ξαναπροσλάβουν τώρα. Το 'ριξε στη δροσιά πάλι". Η "δροσιά" του Μίλτου ήταν το ούισκι και το τζιν.

Έτσι κόντεψε να διαλυθεί οικονομικά κι η αεράτη, το τσακάλι, η Άλκηστη. Την πήρε τέσσερα, πέντε χρόνια να ξεχρεώσει. Ξαναγύρισε σε κάποια φαρμακευτική και στον πρωταθλητισμό του μπριτζ. Πήρε και τον τίτλο κάποια χρόνια αργότερα, η κουμπάρα!

Αυτά ήταν τα νέα, μέσες άκρες. Από επανίδρυση (του κράτους) σε επανίδρυση κι από ραντεβού (με την ιστορία) σε ραντεβού. Κουβέντες παχιές κι ανόητες. Ασφαλώς κά-

ποιοι πλούτιζαν γερά αφήνοντας να γλείφει λίγο απ' εδώ λίγο απ' εκεί κι η κοινωνία για να την κοιμίζουν και για να κρύβονται καλύτερα. Οι περισσότεροι ήταν αετονύχιδες, ξέραν και κρύβονταν καλά μαζί με τη λεία τους. Υπήρχαν κι οι απόλυτα ηλίθιοι, που το δείχνανε σε κάθε ευκαιρία.

“Τι ώρα είναι Άκη;” ρώτησε ο Πρόεδρος.

“Ό,τι ώρα πείτε εσείς κύριε Πρόεδρε”, απάντησε ο Άκης.

Αυτούς, τους λίγους της δεύτερης κατηγορίας, τους μπουζουριάσανε αργότερα και θα πληρώνανε τα σπασμένα όλων.

“Γιώργο, βλάκες είναι ή διεφθαρμένοι;” ρωτούσε ο Θωμάς.

Αυτή ήταν η βασική απορία, όπου κατέληγε κάθε απόπειρα αποδελτίωσης της ελληνικής πραγματικότητας. Μέχρι που έχασε κι αυτό το ενδιαφέρον του, έγινε βαρετό ερώτημα χωρίς απάντηση. Ή μάλλον με προφανή απάντηση.

“Και τα δύο”, απάντησε μια μέρα ο Γιώργος και το ερώτημα δεν ξανατέθηκε.

Κάπου ενδιάμεσα μπουζουριάσανε και τους τρομοκράτες του Κουφοντίνα και της παρέας του. Είχανε κάνει μεγάλες κουβέντες για το θέμα αυτό, απ' τα πρώτα χρόνια. Ιδιαίτερη συμπάθεια ποτέ δεν υπήρχε. Ιδιαίτερη αντιπάθεια άρχισε να υπάρχει αργότερα όταν βάλανε στο στόχο άτομα όπως το Μπακογιάννη, που φέρνανε έναν άλλο αέρα και δεν ήταν με κανέναν τρόπο ό,τι χειρότερο είχε η χώρα, για να τα βάλεις στο στόχο. Ή όταν άρχισαν να ξεκάνουν ματατζήδες των τρεις κι εξήντα, που ήρθαν απ' την Άρτα για να δουν μια άσπρη μέρα και βρήκαν στο δρόμο τους τον Κουφοντίνα, που τους χρέωσε την εκμε-

τάλλευση του προλεταριάτου και την κρίση του καπιταλισμού. Ή όταν άρχισαν να γερνάνε και ξεκούτιαναν τελείως και βρίσκανε τα βόλια τους άσχετα νέα παιδιά, σαν τον Αξαρλιάν.

“Καλά ρε Γιώργο, αφήνω για μια στιγμή το θέμα της αφαίρεσης ανθρώπινης ζωής. Προσπαθώ να μπω στη λογική του κάθε Ρομπέν, που αποφασίζει να περάσει τη γραμμή και ν’ αρχίσει να καθαρίζει την κοινωνία. Τίποτα πιο βρωμερό απ’ το Μπακογιάννη και τους προλετάριους ματατζήδες δε βρήκε; Εδώ γίνεται χαμός στη μίζα, στα εμπόρια ναρκωτικών, λευκής σαρκός κι ό,τι άλλη αθλιότητα βάλει ο νους σου κι ο Κουφοντίνας σημαδεύει το λοχία των ΜΑΤ;” Ο Θωμάς έπαιρνε από παλιά πιο αριστερότροπες στροφές απ’ το Γιώργο, είχε και μια περίοδο εντρυφήσει στους θεωρητικούς του αναρχισμού, Bacunin και νεότερους όπως η γαλλική Action situationniste. Μιλούσε συχνά να προσδοκούσε κάτι απ’ τον Κουφοντίνα. Σα να στεναχωριόταν και ν’ αγανακτούσε όχι που σημάδευε γενικώς αλλά που σημάδευε το Μπακογιάννη. Κι όχι τον ...Άκη, για παράδειγμα. Ή ακόμα καλύτερα τους έξυπνους, τους κρυμμένους Άκηδες, αφού η βλακεία αξίζει οπωσδήποτε της συμπάθειας και των ελαφρυντικών μας.

“Τι να σου πω ρε Θωμά, θυμάσαι το Guy Debord και την κοινωνία του θεάματος; Μεγάλος διανοητής, από σένα τον έμαθα. Εκεί διάβασα ότι το θέαμα αλλοιώνει, διαπερνά πλήρως τη συμπεριφορά μας. Δες τι έγραψε το άτομο ήδη απ’ τη δεκαετία του ’60! Ήταν ο μόνος που άξιζε απ’ αυτούς τους γελοίους του αναρχοαριστερισμού, που με ζάλιζες καμιά φορά. Αυτός είναι κι ο Κουφοντίνας. Βαθιά μέσα του, να βγει στην τηλεόραση και στην Ελευθεροτυπία επι-

ζητούσε. Με κάθε τρόπο. Πιο εύκολος τρόπος απ' τον Αρτινό το ματατζή σου δε βλέπω να υπήρχε. Γι' αυτό σημάδευε εκεί. Φοβάμαι είναι τόσο απλό". Είχε ο Γιώργος πάντα ένα αφοπλιστικό, ωμό ρεαλισμό. Που έκανε συχνά τα πράγματα εύκολα. Συχνά περισσότερο απ' όσο ήτανε. Αν και στο θέμα της τρομοκρατίας η λογική ήταν με το μέρος του.

Οι οικονομικοί δείκτες, λίγο να καταλάβαινες, πηγαίνουν απ' το κακό στο χειρότερο. Ελλείμματα, ισοζύγια, χρέη, παραγωγικότητα. Αλλά ποιος ασχολιόταν με δείκτες!

"Ζούμε την τρομερή καινοτομία της ιντερνετικής εποχής. Όλη η οικονομική θεωρία πρέπει να ξαναγραφεί". Έτσι μίλησε ένας φίλος τους, πανεπιστημιακός, μια φορά που βρεθήκανε στην Ελλάδα και ρώτησαν να εμβαθύνουν στο φαινόμενο Ελλάδα, που καταναλώνει τα πάντα χωρίς να παράγει, σχεδόν, τίποτα.

"Καμιά τρομερή καινοτομία δεν αναιρεί τη διατήρηση της μάζας και της ενέργειας, άρα και των χρηματοοικονομικών τους αντίστοιχων", του απάντησε ο Θωμάς, αλλά φαίνεται δεν ήταν αρκετά καινοτόμα η διατύπωση για να προκαλέσει περαιτέρω συζήτηση.

Η καλύτερη ανάμνηση απ' την πατρίδα ήταν το 2004. Όχι για το EURO, αφού το ποδόσφαιρο ποτέ δεν τους απασχόλησε ιδιαίτερα αλλά για το κλίμα ευφορίας, προσφοράς, συμμετοχής κι εθελοντισμού, που χαρακτήρισε τους Ολυμπιακούς αγώνες.

"Τι έγινε Γιώργο, τι άλλαξε; Πώς εξηγείς αυτόν τον ενθουσιασμό;" ρώτησε ο Θωμάς καθώς βολτάρανε στην Αθηνάς τον Αύγουστο του 2004, που είχε συμπέσει να επιστρέψουν στη χώρα.

"Είναι μια έξαρση, σαν αυτές που παθαίνουμε αραιά και

που, που χαρακτηρίζουν όλη την ιστορία μας. Μην ανησυχείς, σύντομα θα 'μαστε πάλι στα ίδια. Αυτά που βλέπεις τώρα καθαρά και τακτοποιημένα σύντομα θα παραδοθούν πάλι στη βρώμα και στην εγκατάλειψη", ανταπάντησε ο Γιώργος.

Δικαιώθηκε η πρόβλεψη του Γιώργου. Τελμάτωσαν οι φυχές, στοίχειωσαν οι υποδομές, έσβησε η ευφορία. Έσβησαν μαζί κι οι ρίγες στους δρόμους για τους τυφλούς. Γίνηκαν πάρκινγκ για μηχανές οι ράμπες των ανάπηρων. Μέσα σε μόνο λίγους μήνες.

Η χώρα ξανακατέβηκε απ' το τρένο του χρόνου. Έβγαλε τη μπαταρία. Άρχισε την ομφαλοσκόπηση ξανά. Βυθίστηκε στον αυτισμό της ξανά. Ξεχάστηκε ο Ξένιος Ζευς κι αναδύθηκε πάλι ο καταφρονεμένος, ο δυστυχισμένος, ο κυνηγημένος, ο ανάδελφος ο Έλληνας, που όλοι τον επιβουλεύονται για τη σοφία του κι όλοι τον ζηλεύουν και τον φθονούν. Δεν άργησαν όλοι αυτοί να του χτυπήσουν την πόρτα ξανά, βροντερά. Την πόρτα του καημένου μας, του αποδιοπομπαίου Έλληνα.

Αυτή τη φορά τους λέγανε "η τρόικα".

Ο άλλος χρόνος

Στη Σουηδία ο Γιώργος είχε πολλές ευκαιρίες να ξανασκεφθεί τις απόψεις του για την κοινωνία. Ζούσε σε μια χώρα που θεωρείται, κι όχι άδικα, η μητρόπολη του σοσιαλισμού, του πραγματικού σοσιαλισμού κι όχι της κάθε απάτης ή κόκκινης δικτατορίας. Η Σουηδία έχει αυτό που λέμε κοινωνικό κράτος. Πραγματικό κοινωνικό κράτος. Σοβαρά σχολεία δηλαδή, νοσοκομεία, παροχές σε χαμηλά εισοδήματα, άνεργους, μειονεκτούσες ομάδες όπως οι ανάπηροι, οι μετανάστες. Αυτά είναι πραγματικότητα, που την αναγνωρίζουν μέχρι κι οι έξαλλοι ρεμπουμπλικάνοι στην Αμερική. Είχε συναντήσει κάμποσους από δαύτους, σε ουδέτερο έδαφος, μια φορά στο Παρίσι και μια φορά στη Γερμανία και παρατήρησε την εμμονή τους εναντίον του σοσιαλισμού, το φόβο τους μην ολισθήσουν κι οι ΗΠΑ σ' αυτόν τον κακοτράχαλο κι επικίνδυνο δρόμο. Η Σοβιετία είχε προ πολλού τερματίσει το βίο της και δε χρησίμευε πια ως κραυγαλέα περίπτωση απόλυτης αποτυχίας του σοσιαλισμού. Αυτό το αναγνώριζαν πια κι οι πέτρες, με μόνες εξαιρέσεις κάποια πολιτικά μαστόδοντα στην Ελλάδα και το δικτάτορα της Βόρειας Κορέας.

Του έκανε όμως εντύπωση ότι όταν οι συνομιλητές του αυτοί φέρνανε σύγχρονα παραδείγματα κακού σοσιαλισμού, αναφέρονταν στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, ακόμα και στη Γαλλία στην οποία προσήπταν μύριες όσες

οικονομικές αποτυχίες κι ένα υπερτροφικό κράτος. Ποτέ όμως δεν ανέφεραν το σκανδιναβικό μοντέλο ως παράδειγμα αποτυχίας του σοσιαλισμού. Και μάλιστα όταν κάποιες φορές τους αντιπρότεινε, ο Γιώργος, το μοντέλο αυτό, εισέπραξε σιωπή κι αλλαγή πορείας στη συζήτηση. Κάποιοι μουρμούρισαν ότι η Σουηδία είναι μια μικρή χώρα κι έχει ιδιαιτερότητες, χωρίς ωστόσο να διευκρινίσουν τι εννοούσαν. Ήταν σαφές ότι η Σκανδιναβία είχε ένα μοντέλο, αρκετά ιδιαίτερο, με αξιοσημείωτες επιτυχίες, που δε μπορούσε να διαγραφεί μονοκοντυλιά ούτε κι απ' τους πιο αφιονισμένους της θρησκόληπτης αμερικανικής δεξιάς.

Εντούτοις, μέσα στην ίδια τη Σουηδία υπήρχε μια μεγάλη συζήτηση. Μια συζήτηση με πραγματικούς όρους κι όχι φαντασιακούς ή ψυχοπαθολογικούς, σαν αυτούς που χρησιμοποιούν συνήθως οι εκπρόσωποι ακραίων ιδεολογιών, κόκκινων και μαύρων. Η συζήτηση αφορούσε τη σκοπιμότητα και τη δυνατότητα να συνεχίσει η κοινωνία να χρηματοδοτεί το μεγάλο κοινωνικό κράτος κι όλες τις παροχές που το συνοδεύανε. Υπήρχε λοιπόν μια μερίδα, αυτή που θα λέγαμε δεξιά, που υποστήριζε ότι η οικονομία δεν αντέχει τόσες παροχές κι ότι υπονομεύεται η ανταγωνιστικότητα της χώρας. Κι υπήρχε κι η αριστερή άποψη, που ανταπαντούσε ότι οι παροχές, που επιστρέφουν στην κοινωνία απ' την υψηλή φορολογία, που χρηματοδοτεί το κοινωνικό κράτος, είναι πολύ σημαντικές, αξίζουν τον κόπο και πρέπει να παραμείνουν και να διευρυνθούν. Κι η συζήτηση αυτή όλο και δυνάμωνε, πάντα μέσα στα πλαίσια του μέτρου, αφού ελάχιστοι υποστήριζαν θέσεις ανάλογες των Αμερικάνων ρεμπουμπλικάνων για πλήρες ξήλωμα του κοινωνικού κράτους κι ακόμη πιο ελάχιστοι, ίσως και κανέ-

νας, θέσεις σταλινογενείς, για το ξήλωμα της ιδιωτικής οικονομίας και τη δημιουργία ενός τεράστιου κράτους, που θα στέγαζε κάτω απ' τις μεγάλες φτερούγες του όλα τα παιδιά του και θα τα πρόσεχε με λεφτά που θα έβρισκε με κάποιο μαγικό τρόπο, με κραυγές και υψωμένες γροθιές.

Όταν δεν έχεις ανοικτό ορίζοντα διαβίωσης σε ένα κοινωνικό σύστημα μια τέτοια συζήτηση είναι κάπως ακαδημαϊκή. Ο Γιώργος δεν είχε ιδιαίτερο πρόβλημα με την υψηλή φορολογία, τη δικιά του και της Ράνιας αλλά δεν ένοιωθε και να τον αφορά άμεσα η συζήτηση οριοθέτησης του κοινωνικού κράτους στη Σουηδία και στην ευρύτερη περιοχή της Σκανδιναβίας που βιάδιζε, μέσες άκρες, τον ίδιο δρόμο.

Ήταν άλλα τα πράγματα που κυρίως τον σημάδεψαν κι επηρέασαν βαθιά τις πολιτικοκοινωνικές του απόψεις.

Για παράδειγμα, του έκανε μεγάλη εντύπωση η μετριοπάθεια των αντιπαραθέσεων. Καμιά σύγκριση με ό,τι είχε ζήσει στην Ελλάδα, με τον οξύ καταγγελτικό λόγο, τις μεγαλόστομες κι αποκαλυπτικές διατυπώσεις για ραντεβού με την Ιστορία, την έπαρση, την αλαζονεία. Ταυτόχρονα με το χαμηλό επίπεδο, την αμορφωσιά του πολιτικού συστήματος, τη δομική του διαφθορά κι ανικανότητα. Ήταν ενδιαφέρον να διαπιστώνεις ότι σε μια χώρα, που υπήρχε ένα πραγματικό θέμα στο τραπέζι της κοινωνικής αντιπαράθεσης, όπως αυτό της οριοθέτησης του κοινωνικού κράτους, υπήρχε μετριοπάθεια στο λόγο των αντιπάλων πλευρών. Και σε μια άλλη χώρα, που οι διαφορές ήταν ψευδεπίγραφες, προσχηματικές κι ανύπαρκτες, όπου όλοι κάνανε τα ίδια και δεν υπήρχε καμιά, ουσιαστικά, διαφορετική άποψη, οι τόνοι ήταν ιδιαίτερα οξείς.

Κυρίως όμως αυτό που διαπίστωσε κι επηρέασε βαθιά το Γιώργο ήταν η διαφορετική σχέση του πολίτη με το κράτος. Στη Σουηδία το κράτος ήταν σύμμαχος κι αρωγός του πολίτη, στην Ελλάδα σφοδρός πολέμιός του. Κι αντίστροφα. Ο πολίτης ήταν αδιάφορος κι ένοιωθε απειλή με κάθε τι που ήταν έξω απ' το στενό κύκλο των συμφερόντων, των δικών του και του στενού συγγενικού του κύκλου.

Αυτή ήταν η τεράστια διαφορά, των δυο χωρών, που του πήρε κάμποσο καιρό ν' αντιληφθεί τα πραγματικά της όρια, το βάθος της στο χρόνο και τις τεκτονικές αντιδράσεις που θα προκαλούσε κάθε τι που θα αμφισβητούσε το ελληνικό status quo και θα αναδείκνυε ως κυρίαρχο θέμα για τη χώρα όχι τ' ατελείωτο θέατρο μεταξύ της τάχα μου αριστεράς και της τάχα μου δεξιάς, αλλά τον επανασχεδιασμό της σχέσης κράτους πολίτη, στα πρότυπα ενός σύγχρονου δυτικοευρωπαϊκού κράτους.

* * *

“Γιώργο, ξέρεις έχω μείνει άνεργος κι η Ελένη παλεύει με μια δουλειά απ' το πρωί μέχρι το βράδυ για χίλια ευρώ. Ευτυχώς έχουμε το τριάρι και μένουμε και δεν έχουμε νοίκι”. Αυτό το μήνυμα πήρε μια μέρα ο Γιώργος, απ' το Θάνο, το δίδυμο αδερφό του. Το Θάνο που μπήκε στη δουλειά νωρίς γιατί ήταν της πράξης και της δράσης. Το Θάνο που είχε εμπειρία σε σχεδόν κάθε τύπο οικοδομικού έργου που υπάρχει. Το Θάνο, που ήταν έξω από τις περιπλανήσεις του Θωμά και του Γιώργου πριν απ' είκοσι και βάλε χρόνια. Το Θάνο που είχε τρία παιδιά, ένα μεγάλο, φοιτήτρια ήταν, απ' τον αστόχαστο πρώτο γάμο του και δυο κορίτσια μικρότερα, νήπιο το ένα, στις πρώτες τάξεις του δημοτικού το άλλο.

Άνεργος, σε ηλικία κοντά στα πενήντα με την τρόικα προ των πυλών μιας διαλυμένης έως ανύπαρκτης πραγματικής οικονομίας ίσως και να σημαίνει οριστικά άνεργος.

Το περιστατικό αυτό δεν ήταν το μόνο. Ήταν βέβαια ένα απ' τα πιο ακραία που διέλυσαν ψυχολογικά το Γιώργο. Το ίδιο συνέβη και στο Θωμά που ενημερώθηκε απ' το Γιώργο. Η στεναχώρια του ήταν μεγάλη. Ο Θάνατος ήταν απ' τους πιο στενούς του φίλους, απ' τα πολύ πρώτα χρόνια. Ο Γιώργος, η αλήθεια είναι, έβαζε πια αρκετά χρήματα στην άκρη. Βοήθησε τον αδερφό του οικονομικά. Άλλα η ανεργία είναι κυρίως ψυχολογία όχι οικονομία. Κι απ' την άποψη αυτή ίσως τον έκανε ακόμη χειρότερα.

Δεν ήταν ο Θάνατος η μόνη περίπτωση. Τα μηνύματα έρχονταν το ένα μετά τ' άλλο. Αντίστοιχου περιεχομένου και μοτίβου. Ο νους ήταν πια περισσότερο στην Ελλάδα απ' ό,τι στη Σουηδία την ίδια.

Αλλά κι η Ράνια, τα ίδια. Η κρίση άγγιζε κι απειλούσε και το δικό της ιδιαίτερο κύκλο, πέρα απ' το κομμάτι που είχαν κοινό, μαζί με το Γιώργο.

Ίσως να 'τανε αυτά τα νέα που βάλανε σε τροχιά συγκεκριμένη το σχέδιο επιστροφής στην Ελλάδα. Αυτό πάντα υπήρχε, έτσι διάχυτο κι αφηρημένο. Μια μεγάλη εσωτερική παρόρμηση, που ερχότανε που και που να προκαλέσει την πολύ καλή ζωή που κάνανε οι δυο τους στο Γκέτεμποργκ.

Όταν οι φίλοι σου υποφέρουν, υποφέρεις κι εσύ. Αν είναι φίλοι σου κι όχι παγωμένες εικόνες που έχεις κατασκευάσει για να επιβεβαιώνεις τον αυτισμό και τα συμπλέγματά σου.

Μαζί με τη Ράνια λοιπόν βάλανε μπροστά να ξαναρυθ-

μίσουν το ρολόι τους. Αλλάξανε γρανάζια κι αξονάκια, το κάνανε να κυλάει αλλιώς, να περνάει ο χρόνος του απ' την Ελλάδα.

Αλλά στο μεταξύ, όλ' αυτά τα ένα δύο χρόνια, που μαζεύονταν τα σύννεφα στην Ελλάδα, ο Γιώργος, μ' όλα αυτά που είδε και σκέφτηκε στη Σουηδία, είχε πια καταστρώσει κι ένα άλλο σχέδιο. Να φέρει το ρολόι του να περάσει πρώτα κοντά κι απ' το ρολόι της ίδιας του της χώρας.

Ένα ρολόι σκουριασμένο. Σταματημένο. Ξεκινάει καμιά φορά, κινάει την περιέργεια του κόσμου όλου, μέχρι που ξαναφρενάρει και ξαναπαγώνουν οι δείκτες του. Να προσπαθήσει, ο Γιώργος, μετά να το διεμβολίσει, να το ταρρακουνήσει, να φύγουν λίγο οι πάνω πάνω οι σκουριές μήπως και ξαναπάρει μπρος. Ν' αποβιβάσει στο τέλος πάνω του τεχνίτες, ν' αρχίσουν να το επιδιορθώνουν. Και λοκατζήδες να ξεριζώσουν τη ρίζα της σκουριάς.

H NewComW

Όλ' αυτά τα χρόνια ο Θωμάς δούλευε με μια εγγλέζικη εταιρεία, τη NewComW. Έφτιαχνε η εταιρεία αυτή ηλεκτρονικά συστήματα, που χρησιμοποιούνταν σε κτίρια, για να ελέγχουν διάφορες παραμέτρους της λειτουργίας τους. Η εταιρεία ήταν θυγατρική μιας μεγαλύτερης, κατασκευαστικής εταιρείας, που απορροφούσε, ως πρώτος και μόνιμος πελάτης, τα συστήματα που έφτιαχνε η NewComW.

Η δουλειά είχε ενδιαφέρον, γιατί αυτά τα πράγματα τελειωμό δεν έχουν. Αλλάζει ραγδαία η τεχνολογία, πρέπει να μπορείς να παρακολουθείς τις εξελίξεις, να τις ενσωματώνεις στη δουλειά σου και στα προϊόντα σου. Πλήξη αποκλείεται ποτέ να υπάρξει.

Σε λίγα χρόνια έγινε υπεύθυνος μιας συγκεκριμένης σειράς προϊόντων της εταιρείας. Η σειρά αυτή σχεδιαζόταν εξ ολοκλήρου απ' τη NewComW. Τα ηλεκτρονικά της μετά τυπώνονταν σε μια Βουλγάρικη εταιρεία, που έπαιρνε τα σχέδια κι έφτιαχνε τις πλακέτες. Γύριζαν οι πλακέτες στην Αγγλία για να μπουν μέσα στα κουτιά τους, σχεδιασμένα κι αυτά απ' τη NewComW. Προγραμματίζονταν οι συσκευές, δεν υπάρχει τίποτα πια στις μέρες μας που να μη φοράει ένα σωρό προγράμματα. Κολλιόνταν οι ετικέτες με τα πιστοποιητικά και τις προδιαγραφές και τα brand name κι έφευγαν για το ράφι.

Είχε κάνει μια προσπάθεια ο Θωμάς να κάνει το τύπωμα των πλακετών αντί για τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Δεν περπάτησε όμως η ιδέα. Το κόστος ήταν τρεις και τέσσερις φορές παραπάνω. Αδύνατον σε τέτοιες τιμές ν' ανταγωνιστείς τους Βούλγαρους! Και τον καθένα απ' τους πολλούς "Βούλγαρους" του πλανήτη.

"Tom, είστε πιο ακριβοί κι από μας εδώ στην Αγγλία!" του είπε ένας συνάδελφος στη NewComW όταν ήρθαν οι προσφορές απ' την Ελλάδα. Κι έτσι ήτανε. Δυστυχώς για την Ελλάδα.

Είχε κάνει κι άλλες φορές προσπάθεια ο Θωμάς να συνεργαστεί με Έλληνες. Με Έλληνες της Ελλάδας. Τα προϊόντα της εταιρείας του ενσωμάτωναν πολλή και συνεχή έρευνα και οι Έλληνες ερευνητές είναι συχνά ανταγωνιστικοί, σε διεθνές επίπεδο. Θα μπορούσαν λοιπόν, με αμοιβαίο όφελος, να συνεργαστούν σε διάφορα ερευνητικά θέματα. Ούτ' εδώ όμως έγινε κάποια συνεργασία κατορθωτή. Καλά ήταν τα παιδιά, ικανά, αλλά ήταν τέτοια η γραφειοκρατία να οργανώσεις μια πραγματική διεθνή συνεργασία, τέτοια η απουσία κινήτρων για το στιδήποτε, που γρήγορα αποδείχθηκε από πολύ δύσκολο μέχρι αδύνατο να προχωρήσει κάτι. Μια φορά μάλιστα, που τους είχε συναντήσει στην Ελλάδα, του είπανε ότι υπήρχαν επιπλέον και πολλές αντιδράσεις στο πανεπιστήμιό τους γιατί, λέει, προερχόταν από εταιρεία και οι εταιρείες, έτσι λέγαν, πρέπει να μένουν έξω απ' τα πανεπιστήμια! Να μένουν έξω οι εταιρείες και ν' αγωνίζεται ο κάθε αγράμματος Δασκαλαντώνης! Αυτές ήταν οι αντιδράσεις που υπήρχαν. Μωραίνει κύριος...

Να λοιπόν, σκέφθηκε με την ευκαιρία ο Θωμάς, που ο Δασκαλαντώνης, ζει και βασιλεύει! Αυτά τα ίδια έλεγε και

πριν είκοσι τόσα χρόνια. Μέχρι να λιμάρει λίγο τα λόγια του για να βουλευτεί κι ο ίδιος σε κάποια διευθυντική θέση σε μια εταιρεία. Ήταν βέβαια και εταιρεία του δημόσιου, του λαού δηλαδή! Έτσι έλεγ' ο Δασκαλαντώνης! Δε μπορούσε να είναι και τόσο κακή! Μικρή λεπτομέρεια τώρα ότι είχε στο μεταξύ κλείσει και, αφού αποζημίωσε και με το παραπάνω κάθε στέλεχος και κάθε μη στέλεχος, μετέφερε όλα τα χρέη που σωρευτήκανε στο δημόσιο κορβανά. Στη μεγάλη, ατέλειωτη και στοργική αγκαλιά του κράτους! Λεπτομέρεια θα 'τανε αυτό, ότι έκλεισε! Ποιος ξέρει πώς τα βόλευε στ' αμόρφωτο και συμπλεγματικό μυαλό του ο κάθε Δασκαλαντώνης;

Έφυγε λοιπόν ο Δασκαλαντώνης απ' το πανεπιστήμιο, αλλά φρόντισε να παγώσει πριν το χρόνο και ν' αφήσει πίσω του σωρό τις παγοκολώνες, ρέπλικές του.

Με το ένα και με τ' άλλο φάνηκε για ακόμη μια φορά η παραξενιά αυτής της χώρας. Κατάφερνε το ακατόρθωτο. Άτομα μεγάλης ικανότητας, αντί να τους δίνει φτερά, να τα εγκλωβίζει μες στην ανοησία, τη γραφειοκρατία και τα γελοία και υστερόβουλα συμπλέγματα του κάθε Δασκαλαντώνη.

Είχε όμως, μέσα στην καθημερινότητα της δουλειάς του και με την καλή εποπτεία που του 'δινε η θέση του ως υπεύθυνου, παρατηρήσει και κάτι άλλο ο Θωμάς. Η σειρά προϊόντων, που ήταν ο ίδιος υπεύθυνος, χρησιμοποιούσε ένα εξάρτημα, ένα ηλεκτρονικό τσιπ, που φαινότανε να 'ναι αρκετά ακριβό. Το προμηθεύονταν από μια ολλανδική εταιρεία, SowNet λεγότανε. Το τσιπ αυτό ήταν παραπάνω απ' το μισό του κόστους όλων των υλικών του κάθε προϊόντος που έφτιαχναν. Έκανε εντύπωση αυτό στο Θωμά και

το 'ψαξε παραπάνω. Σε λίγο χρόνο ήταν σίγουρος ότι το συγκεκριμένο τσιπ θα μπορούσαν να το σχεδιάσουν κι οι ίδιοι, στην Αγγλία και να το παράγουν μετά με το ένα έκτο του κόστους. Αντί για 60£, που τους χρέωναν οι Ολλανδοί, το κόστος θα έπεφτε κάτω απ' τα 10£ το κομμάτι. Χρειαζότανε βέβαια πρώτα να γίνει ο σχεδιασμός, υπολόγιζε ότι κάποιιοι μήνες, άντε ένα δύο χρόνια, θα ήταν αρκετοί. Και μετά, αντί Ολλανδοί!

Με την πρώτη ευκαιρία, έφερε το θέμα σε μια συνεδρίαση των στελεχών της εταιρείας.

“Προτείνω να σχεδιάσουμε μόνοι μας το ράδιο τσιπ που μας προμηθεύει η SowNet. Θα πετύχουμε μεγάλη οικονομία και θα φτιάχνουμε το τσιπ με το ένα έκτο της τιμής που μας δίνουν οι Ολλανδοί. Και επειδή το τσιπ είναι περίπου το μισό του κόστους όλων των υλικών μας σε κάθε κουτί, θα πετύχουμε οικονομία υλικών κατά περίπου 40%”. Έτσι τους παρουσίασε το θέμα ο Θωμάς.

Έγινε μια συζήτηση. Ζητήθηκαν κάποια τεχνικά στοιχεία, για να διευκρινιστεί πλήρως το θέμα. Υπήρχε κάποιος σκεπτικισμός ανάμεσα στα άλλα στελέχη. Θα τα καταφέρουμε; Πόσο χρόνο θα μας πάρει ο σχεδιασμός;

Είναι συνήθως δυσκίνητοι οργανισμοί, οι μεγάλες εταιρείες της Εσπερίας. Δεν ήταν βέβαια η NewComW και τόσο μεγάλη αλλά είχε ενσωματώσει πλήρως την κουλτούρα του μεγάλου απ' τη μητρική της εταιρεία. Υπήρχε λοιπόν μεγάλη διστακτικότητα. Αποτρεπτική διστακτικότητα.

Ανέλαβε ο Mark, ο κάπως περισσότερο υπεύθυνος απ' τους άλλους υπεύθυνους, να συνοψίσει τη γενική τάση: “Θωμά, βλέπω να έχει ρίσκο αυτό που προτείνεις. Ασφαλώς υπάρχει πλεονέκτημα κι αξίζει οπωσδήποτε να το δούμε.

Ξέρεις όμως κάτι; Θα πρότεινα να κάνουμε μια κουβέντα πρώτα με τους Ολλανδούς. Δεν έχουμε ποτέ διαπραγματευτεί σοβαρά την τιμή του τσιπ που μας προμηθεύουν. Λέω λοιπόν να πας να τους δεις και να τους πεις: κοιτάξτε παιδιά, καλά πάει η συνεργασία μας αλλά μετά από τόσα χρόνια κι έτσι που έχει αυξηθεί η δουλειά ανάμεσά μας ήρθ' η ώρα να μας κάνετε μια γερή έκπτωση. Και γερή έκπτωση σημαίνει 60%".

Δεν είχε ιδέα ο Θωμάς πώς θα αντιδρούσαν οι Ολλανδοί. Του φάνηκε λίγο υπερβολικό το 60%, αλλά, ως γενική προσέγγιση στο θέμα, ο Mark είχε δίκιο.

"Και πώς να τους πιάσω; Να τους πω ότι αν δε μας δώσουν 60% έκπτωση θα βάλουμε μπρος να το φτιάξουμε μόνοι μας;" ρώτησε ο Θωμάς.

"Δώσε τους μερικά επιχειρήματα σαν αυτά που μας είπες σήμερα. Δεν είναι δυνατόν το ίδιο τσιπ να μας το δίνουν στην ίδια τιμή για χρόνια τώρα. Το δικό τους κόστος έχει πέσει πολύ. Θέλουμε και μεις, κάτι να φτάσει και σε μας απ' την πρόοδο της τεχνολογίας. Αν δεις και δεν αντιδρούν ρίξε κι ευγενικά την απειλή ότι θα το φτιάξουμε μόνοι μας. Αλλά σε κάθε περίπτωση μη διαταράξουμε τη σχέση μας. Θα ήταν καταστροφή να χαλάσει η σχέση μας με τους Ολλανδούς χωρίς να έχουμε εναλλακτική λύση απόλυτα έτοιμη", συνόψισε ο Mark. Φοβότανε και λίγο τον Έλληνα μην πάει και τσακωθεί και τους βρίσει και γυρίσει πίσω περήφανος αλλά με άδεια χέρια. Είχε κάτι άλλες εμπειρίες με Ιταλούς και Ισπανούς και είχε καταλάβει ότι αυτοί οι νότιοι τσακώνονται μάλλον εύκολα.

Ο Θωμάς είχε απ' την Ελλάδα μια πολύ αντιφατική παράσταση γι' αυτά τα θέματα. Μια βιομηχανία με την οποία

είχε συνεργαστεί ήταν της λογικής “φτιάχτο μόνος σου”. Ένας άλλος πελάτης του απ’ τη βιομηχανία πάλι ήταν ακριβώς της αντίθετης λογικής. “Φώναξε το Γερμανό να ‘χεις το κεφάλι σου ήσυχο”. Η πρώτη βιομηχανία έφτιαξε εργοστάσια σ’ όλον τον κόσμο, η δεύτερη χαροπάλευε. Σύμπτωση; Ίσως. Η εμπειρία αυτή τον είχε ωστόσο κάνει να δείχνει συμπάθεια κι εμπιστοσύνη στην πρώτη προσέγγιση, στο “φτιάχτο μόνος σου”. Καταλάβαινε όμως απόλυτα αυτό που του ‘λεγε ο Mark και τα ρίσκα που εντόπιζε.

Είπε λοιπόν: “ok Mark! Είμαι απόλυτα σύμφωνος μαζί σου. Θα πάω να τους δω να τους γνωρίσω κιόλας. Ευγενικά ευγενικά θα τους ζητήσω ένα 60%. Ας δούμε τι θα μας πούνε και βλέπουμε μετά τι κάνουμε”.

“Έτσι! Ευγενικά όπως το ‘πες. Προσπάθησε επίσης να καταλάβεις τι αναπτυξιακά σχέδια έχουν. Αν επίκειται καμιά μεγάλη αλλαγή τεχνολογίας ίσως είναι καλό να το ξέρουμε να πάμε κατ’ ευθείαν στη νέα τεχνολογία”, απάντησε ο Εγγλέζος. Και είχε απόλυτα δίκιο.

Ο Θωμάς θα πήγαινε λοιπόν στην Ολλανδία να δει τη SowNet. Δυστυχώς δε γινότανε να πάει με τη Θεανώ. Δουλειές, νοσοκομεία, παιδιά, σχολεία. Θα πήγαινε μόνος του.

Η γνωριμία με τους Ολλανδούς

Η SowNet ήταν εγκαταστημένη στο Delft. Μια σχετικά μικρή, συμπαθητική φοιτητούπολη κοντά στο μεγάλο λιμάνι των Ολλανδών, το Rotterdam.

Έφτασε ο Θωμάς στο Delft, με αυτοκίνητο που ενοικίασε στο Amsterdam, όπου και προσγειώθηκε. Αναζήτησε και βρήκε τα γραφεία της SowNet. Ήταν στο τεχνολογικό πάρκο του Delft, μαζί με πολλές άλλες εταιρείες, τεχνολογίας κι όχι μόνο.

Είναι οι Ολλανδοί απ' τους πιο πετυχημένους στο θέμα της καινοτομίας και της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων έντασης τεχνολογίας. Το αντιδιαμετρικό δηλαδή ακριβώς σημείο των Ελλήνων. Οι οποίοι προτιμούν να έχουν την έρευνα και την τεχνολογία στον έλεγχο και στο βασίλειο του κάθε ανόητου Δασκαλαντώνη. Του θύμιζε του Θωμά, αυτή η απίστευτη κατάσταση στην Ελλάδα, την ταινία *Underground* του Kusturica. Που κι αυτή ήταν εμπνευσμένη απ' τη μοναδική αλληγορία του σπηλαίου του Πλάτωνα. Στην ταινία λοιπόν αυτή, μια ομάδα επιτήδειων Σέρβων, κρατούσε μέχρι τη δεκαετία του '60 μια μεγάλη ομάδα από συμπατριώτες τους κλειδωμένους με τη θέλησή τους σε ένα υπόγειο, πείθοντάς τους ότι ο παγκόσμιος πόλεμος είναι σε εξέλιξη κι ότι αν βγουν στο δρόμο θα τους πιάσουν και θα τους τουφεκίσουν οι Ναζί. Στο μεταξύ μπορούσαν να τους εκμεταλλεύονται άγρια ενώ οι έγκλειστοι ένοιωθαν

κι αυτοί τρομεροί και περήφανοι αντιστασιακοί. Όλοι χαρούμενοι δηλαδή, μέχρι που έσκασε το νέο της απίστευτης απάτης και τους πήραν, οι έγκλειστοι, κάτω, στο κυνήγι, τους απατεώνες, πάνω.

Αυτή ήταν πάνω κάτω κι η κατάσταση στην Ελλάδα. Υπόγεια με έγκλειστους, με τον κάθε Δασκαλαντώνη από πάνω, να διαδίδει τρομερά νέα για τον καπιταλισμό που έρχεται και το σατανά του ιμπεριαλισμού και τους βελζεβούληδες των εταιρειών. Εκκρεμεί μόνο η τελευταία πράξη. Να ξυπνήσουν οι έγκλειστοι και ν' αδράξουν τη σανίδα.

* * *

Έφτασε λοιπόν ο Θωμάς στο κτίριο που στέγαζε τη Sow-Net. Ζήτησε τον Michiel, το σύνδεσμό του, το άτομο με το οποίο επικοινωνούσε για τις παραγγελίες. Ήρθ' ο Michiel, χαιρετήθηκαν, ανταλλάξανε τις κλασικές αβρότητες και τυπικότητες κι ανέβηκαν στα γραφεία.

Ο Michiel ήταν δεν ήταν τριάντα χρονών. Κι ήταν τεχνικός του σύνδεσμος εδώ και τέσσερα χρόνια. Στην εταιρεία δηλαδή απ' τα 26, ίσως και πριν, με ιδιαίτερα εξειδικευμένη τεχνογνωσία. Ήταν μοιραίο να κάνει, ο Θωμάς, συνεχείς συγκρίσεις με την Ελλάδα. Ρώτησε μερικά πράγματα τον Michiel για τις σπουδές του. Ο Michiel είχε πάρει το πτυχίο του σε τέσσερα χρόνια. Master. Στην Ελλάδα για το ίδιο πτυχίο θέλεις επτά! Ένα τέτοιο άτομο στην Ελλάδα δυσκολεύεται λοιπόν, έτσι κι αλλιώς να το βρεις. Βλέπεις παρακολουθεί ξανά και ξανά το Underground! Το κρατάν όσο περισσότερο μπορούν στην υπόγεια. Έχει πολλές δουλειές να κάνει εκεί για το καλό της κοινωνίας και του τόπου. Να βγάζει φωτοτυπίες, να συντάσσει σημειώσεις, να κάνει και

κανένα μάθημα του καθηγητή. Πού να βγαίνει έξω στον κόσμο, που περπατάνε όλοι αυτοί οι κακοί! Μετά, είκοσι πέντε χρονών είναι μόνο, όλη η ζωή μπροστά του! Ας τραβήξει λίγο κουπί κι ας μη στεναχωριέται. Η μεγάλη αγκαλιά του κράτους θα φροντίσει και γι' αυτόν όταν κάποια μακρινή μέρα βγει στον καθαρό αέρα.

Μιλήσανε μετά λίγο για τη SowNet. Η μια έκπληξη μετά την άλλη. Η SowNet, ο αποκλειστικός τους προμηθευτής του σούπερ τσιπ, που τους απασχολούσε τόσο πολύ τον τελευταίο καιρό ήταν μια εταιρεία τεσσάρων ατόμων! Δυο ζευγάρια! Ο Michiel είχε το 25% της SowNet! Σα να λέμε ο Θωμάς με το Γιώργο και τις γυναίκες τους! Μάλιστα. Και με πωλήσεις σε όλον τον κόσμο. Και το τελευταίο σοκ: ολ' αυτά μέσα απ' ένα γραφείο 50 τετραγωνικών μέτρων. Στο δεύτερο όροφο, ενός παλιού κτιρίου, στο τεχνολογικό πάρκο του Delft, με θέα το parking και τον ακάλυπτο!

Ήρθαν και στο θέμα που τους ενδιέφερε. Κατέθεσε ο Θωμάς τα επιχειρήματά του και ζήτησε έκπτωση 60%. Προσπάθησε να καταλάβει τι σχέδια υπήρχαν για νέες εκδόσεις του τσιπ που τους ενδιέφερε. Ο Michiel εξήγησε ότι δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας, δε θα υπήρχε κάτι ριζικά νέο σύντομα. Μετά, θα προσέφεραν συνεχή υποστήριξη για παλιότερες εκδόσεις του προϊόντος. Για το θέμα της έκπτωσης όμως ήταν ανένδοτος. Δεν υπήρχε καμιά περίπτωση για έκπτωση σε τέτοιο ύψους. Άντε κανένα 10% κι αυτό για μεγάλες παραγγελίες.

Το έφερε από εδώ ο Θωμάς το έφερε από κει, αποτέλεσμα κανένα. Περίπτωση έκπτωσης στο ύψος που σκέφτονταν στο Λονδίνο δεν υπήρχε. Οι Ολλανδοί δε δείχναν να ενδιαφέρονται καθόλου ούτε ασφαλώς και να τρομάζουν

με το ενδεχόμενο να το παράγει μόνη της η εταιρεία του Θωμά. Είχαν όπως λέγανε ένα περιθώριο κέρδους 30%. Το 60% που ζητούσε ο Θωμάς οδηγούσε σε ζημιές. Σε μεγάλες ζημιές.

Σ' αυτές τις κουβέντες σπάνια μπορείς να καταλάβεις πόσο ειλικρινής είναι ο συνομιλητής σου. Συνήθως είναι ειλικρινής αλλά μιλάει μέσα από μια σειρά παραδοχές που για σένα είναι ακατανόητες κι άγνωστες. Γι' αυτό και η πολλή εμβάθυνση δεν έχει νόημα. Πήρε το μήνυμα ο Θωμάς. Δεν είχε καμιά αμφιβολία ότι οι Ολλανδοί δεν παίζανε. 10% το πολύ και υπό προϋποθέσεις. Έμελλε σ' αυτούς πια στο Λονδίνο να πάρουν τις αποφάσεις τους. Αν θα συνέχιζαν τη συνεργασία ή θα ξεκίναγαν δικό τους σχεδιασμό.

Το μεσημέρι τού κάνανε το τραπέζι. Ο Michiel με τη φιλη του και την άλλη κοπέλα της εταιρείας, που ήταν υπεύθυνη στα οικονομικά και είχε ανταλλάξει μερικά mail με το Θωμά στο παρελθόν. Φαινότανε καλή και δεμένη ομάδα, με φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Ο τέταρτος της παρέας- εταιρείας έλειπε κάπου στην Άπω Ανατολή για δουλειές. Το βράδυ θα πηγαίνανε μαζί σε κάποιο θέατρο. Προσχάλεσαν ευγενικά και το Θωμά, αλλ' αυτός είχε το βράδυ εισιτήριο για Λονδίνο. Άσε που το θέατρο έχει ρίσκα! Χαμογέλασε διακριτικά.

Χαιρετήθηκαν μετά, χαρήκαν για τη γνωριμία τους και νωρίς το απόγευμα μπήκε ο Θωμάς στον αυτοκινητόδρομο για την επιστροφή στο Schiphol, το αεροδρόμιο του Amsterdam.

Με κάποια έννοια, ο σκοπός της επίσκεψής του δεν είχε στεφθεί με την παραμικρή επιτυχία. Συνέβη όμως στο μεταξύ και κάτι άλλο. Σημαντικότερο. Ξεκίνησε ήδη απ' το

δρόμο της επιστροφής, απ' τον αυτοκινητόδρομο Rotterdam – Schiphol, να κάνει σχέψεις διάφορες. Διάχυτες και χωρίς συγκρότηση στην αρχή, πιο μορφοποιημένες αργότερα. Απ' το τυχαίο αυτό περιστατικό, μιας ατυχούς συνάντησης με τη μικρή εταιρεία των Ολλανδών, ξεκλειδώθηκε μια πορεία αυτογνωσίας. Η συνάντηση και η γνωριμία με την παρέα της SowNet έμελλε να έχει επίπτωση στη ζωή του. Στις αποφάσεις που θα έπαιρνε. Πολύ σύντομα μάλιστα.

Έτσι όμως συμβαίνει στη ζωή συχνά. Μηνύματα στέλνει η ζωή συνέχεια. Αρκεί να μπορεί κανείς να τα παραλαμβάνει και να τα επεξεργάζεται. Να έχει τις αντένες ανοιχτές.

Κίνημα πολιτών

Η ιδέα ωρίμαζε μέσα του σιγά σιγά. Ο Γιώργος διατηρούσε σχέσεις και μ' Έλληνες της Γερμανίας, απ' την εποχή που ζούσε και δούλευε εκεί. Μιλούσε και μ' αυτούς. Αντάλλασσε απόψεις. Στη αρχή κάπως θεωρητικά. Αργότερα άρχισε να μπαίνει, όλο και πιο συχνά το ερώτημα "μήπως πρέπει να κάνουμε κάτι;"

Η κατάσταση στην Ελλάδα και τα συνεχή περιστατικά κρίσης και διάλυσης μέσα στο στενό κοινωνικό χώρο του Γιώργου, με αποκορύφωμα αυτό του ίδιου του τού αδερφού, σα να πέταξαν το μήπως στην άκρη. Οι συζητήσεις έπαιρναν πια άλλο περιεχόμενο; "Τι να κάνουμε;" μάλλον, παρά "μήπως πρέπει να κάνουμε;"

Η ομάδα όλο και μεγάλωνε, οι συζητήσεις όλο και επεκτείνονταν. Καινούργια άτομα πλαisiώναν καθημερινά τον πρώτο αυτό, αυτοδίδακτο πυρήνα. Μέσα σε δυο τρεις βδομάδες, υπήρχαν ήδη αρκετές εκατοντάδες άτομα, σχεδόν σε καθημερινή επαφή πάνω απ' τα κοινωνικά δίκτυα.

Στο μεταξύ όλη αυτή η συζήτηση βοήθησε ν' αποκρυσταλλωθεί και το σχέδιο της επιστροφής στην Ελλάδα. Εκεί που ήταν τοποθετημένο σε κάποιο ασαφές μέλλον, πήρε σαφές χρονοδιάγραμμα. Για τη Ράνια βέβαια επαγγελματικά τα πράγματα θα ήταν πολύ δύσκολα. Η κατάσταση και τα νέα, που έφθαναν στη Σουηδία, ήταν όλο και πιο δυσάρεστα κι απογοητευτικά.

Ευτυχώς είχε στο μεταξύ αρχίσει μια συνεργασία μ' ένα σουηδικό περιοδικό τέχνης. Έγραφε που και που άρθρα για το θέατρο. Κριτικές παραστάσεων αλλά και κείμενα γενικότερου ενδιαφέροντος, για την ιστορία του θεάτρου. Ένοιωθε ότι αυτή θα 'ταν η μόνη δραστηριότητα που θα της έφερνε κάποια χρήματα με την επιστροφή στην Ελλάδα. Αποδείχθηκε σωστή η πρόβλεψη.

Ο Γιώργος ήταν πιο τυχερός. Δεν είχε βέβαια κάποιες δραστηριότητες, που θα μπορούσε να μεταφέρει απ' τη Σουηδία στην Ελλάδα. Είχε όμως κάτι παλιούς συμμαθητές στο Πολυτεχνείο, Άραβες, που σπούδαζαν στην Αθήνα εκείνα τα πρώτα φοιτητικά χρόνια. Μένανε πολύ κοντά στο σπίτι του εκείνη την εποχή κι είχανε γίνανε φίλοι. Ο Άντελ κι ο Σαΐντ. Είχαν, κι οι δυο τους, πολύ κακές βάσεις τότε στα μαθηματικά κι αυτό τους δυσκόλευε αφάνταστα να παρακολουθήσουν τα μαθήματα. Ο Γιώργος προσπάθησε και κατάφερε να τους βοηθήσει. Οι Άραβες κάποια στιγμή ξεκόλλησαν και προχώρησαν. Με δυο τρία χρόνια καθυστέρηση πήραν πτυχίο. Ήταν υποχρεωμένοι στο Γιώργο με τον οποίο είχαν, στο μεταξύ, γίνει και φίλοι. Βοήθησαν κι οι πολιτικές απόψεις του Γιώργου. Έγερναν προς αυτό που λέμε αριστερά. Αλληλεγγύη με τους Άραβες, το κακό το Ισραήλ κι οι Αμερικάνοι κι όλα τα σχετικά. Στα σίγουρα πάντως, οι δυο Άραβες διατηρούσαν μεταξύ των δυο τους όχι μόνο τη φιλία, αλλά είχαν αναπτύξει και στενή και επιτυχημένη επαγγελματική συνεργασία. Έγιναν μεγάλοι και τρανοί επιχειρηματίες στα Εμιράτα. Κατασκευές, εξοπλισμός, κλιματισμοί και τα σχετικά. Ο Γιώργος κρατούσε μαζί τους μια αραιή, μάλλον τυπική και νοσταλγική επαφή. Είχε στο μεταξύ μετακινηθεί κι

απ' τις απλοϊκές προσεγγίσεις περί καλών και κακών. Χωρίς όμως να 'ναι σίγουρος τι γίνεται απ' την άλλη μεριά. Η αλήθεια είναι αυτό τον έκανε ν' αποφεύγει κάθε πολιτική αναφορά. Αλλά κι η άλλη πλευρά, ο Άντελ κι ο Σαϊντ δηλαδή, δε δείχνανε όρεξη να συζητάνε τέτοια θέματα. Ίσως να 'χανε κι αυτοί μετακινήθει και να μη θέλανε να ρισκάρουν να στεναχωρήσουν το φίλο τους, που τους είχε τόσο πολύ και ποικιλότροπα συμπαρασταθεί τα οκτώ χρόνια που έζησαν στην Ελλάδα.

* * *

Στη συγκεκριμένη φάση, λίγους μήνες πριν την αποφασισμένη τους επιστροφή, σκέφτηκε να τους γράψει να δει αν θα μπορούσαν να συνεργαστούν επαγγελματικά. Η απάντηση, στα ελληνικά φυσικά, ήταν πολύ, πάρα πολύ, θετική.

“Αδερφέ μας Γιώργο, δε μπορούμε να ξεχάσουμε ποτέ πόσο μας βοήθησες στην Ελλάδα, πόσο μας στάθηκες. Θα είναι χαρά και τιμή για μας να συνεργαστούμε. Να 'σαι σίγουρος ότι αυτό θα γίνει. Οι επιχειρήσεις μας στα Εμιράτα πάνε πολύ καλά. Μένει μόνο να δούμε πώς θα συνεργαστούμε. Να μιλήσουμε στο τηλέφωνο για να δούμε τις λεπτομέρειες. Οι αδερφικοί σου φίλοι, Άντελ και Σαϊντ”.

Μιλήσανε στο τηλέφωνο και βρέθηκε το σχήμα. Ο Γιώργος θα 'νοιγε μια τεχνική εταιρεία στην Ελλάδα κι οι Άραβες θα του ανέθεταν ένα μεγάλο μελετητικό κομμάτι των δουλειών τους, που δε χρειαζότανε επιτόπια παρουσία και μπορούσε να γίνεται σε μεγάλο βαθμό απ' την Ελλάδα. Σταδιακά, η δουλειά θα μπορούσε να μεγαλώσει πολύ. Αυτό ήταν πολύ σημαντικό! Θα μπορούσε, η συνεργασία, σύντομα να δώσει εργασία και στο Θάνο και σε άλλους.

Οι Άραβες, φίλοι του Γιώργου, ήταν μεγάλοι παίκτες στα Εμιράτα.

Αυτά για τα επαγγελματικά θέματα. Φαίνονταν σα να 'χαν κάπως δρομολογηθεί.

* * *

Στην καινούργια του, πολιτική δραστηριότητα τώρα, με πρωτοβουλία του ίδιου του Γιώργου συστάθηκε μια συντονιστική επιτροπή, που θα ενημέρωνε κάπως πιο συστηματικά, για τη συγκεκριμένη κίνηση, άτομα μιας κάποιας επιρροής στην Ελλάδα και στο εξωτερικό αλλά και θα έκανε σχετικές ανακοινώσεις στον τύπο. Ο σκληρός πυρήνας τής κίνησης αριθμούσε ήδη δυο με τρεις χιλιάδες άτομα. Με τη βοήθεια των κοινωνικών δικτύων υπήρχε συνεχής επικοινωνία, εξασφαλίστηκε η γρήγορη γνωριμία μεταξύ τους, φτιάχτηκαν φιλίες, συγχροτήθηκαν ομάδες εργασίας, προχώρησαν οι ζυμώσεις. Το επόμενο βήμα ήταν η επεξεργασία συνοπτικών πολιτικών θέσεων, μέσ' από μικρές εξειδικευμένες ομάδες εργασίας, που συντονίζονταν πάνω απ' το διαδίκτυο και, πολύ σπανιότερα, μέσ' από φυσικές συναντήσεις.

Ο Γιώργος ήταν η ντε φάκτο ηγετική μορφή της κίνησης. Ο βασικός εμπνευστής των κειμένων, εκείνων που δίνανε το στίγμα. Ασφαλώς πολλοί βοηθούσαν, συμμετείχαν, προσέφεραν εθελοντική εργασία. Το στίγμα όμως το έδινε αυτός. Εκεί που ξεκίνησε κάτι σα μια συζήτηση, για να εκφράσει μια αγωνία και να τη μοιραστεί με τους φίλους και τους γνωστούς του, βρέθηκε, εντελώς ξαφνικά κι απροετοίμαστα, στη δίνη ενός κυκλώνα που μεγάλωνε πέρα από κάθε αρχική προσδοκία. Βρέθηκε στη μέση μιας μεγάλης,

μιας διογκούμενης συζήτησης για το πολιτικό πρόβλημα της Ελλάδας. Κυρίως όμως ήταν το σημείο εστίασης των βλεμμάτων, όλων αυτών των ανθρώπων, όταν έμπαινε το θέμα της επόμενης μέρας.

Αυτή είν' η μοίρα του ηγέτη.

* * *

Τι ήταν αυτό που 'κανε το λόγο του Γιώργου διαφορετικό; Δεν ήταν δα κι ο πρώτος που μιλούσε γι' αυτά τα πράγματα. Ήταν όμως ο τρόπος που μιλούσε, που ήταν διαφορετικός. Δεν ήταν τόσο αυτά που 'λεγε, μα ο τρόπος. Ήταν ο λόγος του τέτοιος, που έβρισκε απήχηση στο συναισθηματισμό του Έλληνα. Τον έπλαθε όμως το συναισθηματισμό αυτό, δεν τον κολάκευε. Δεν τον έκανε ένα ακόμη αυτοδικαιωτικό, αυτοδοξολογικό, στερεότυπο. Τον αντάμωνε το συναισθηματισμό με τη λογική κι αυτή του έδινε μορφή. Ήταν αυτό το ανακάτεμα συναισθήματος και λογικής, που ήταν το πρωτόγνωρο στην προσέγγιση του Γιώργου. Η ιδέα ότι αυτά τα δυο, συναίσθημα και λογική, μπορούν στ' αλήθεια να συνταιριάξουν και δε χρειάζεται να πολεμά το ένα τ' άλλο. Όπως δηλαδή προβλέπει βλοσυρά ένα άλλο κραυγαλέο και παγωμένο στερεότυπο, που κηρύσσει το ασυμβίβαστο ανάμεσά τους. Χρειάστηκε τούτο δω να το πολεμήσει και κατάφερε, με το λόγο του, να το νικήσει.

Αυτή ήταν η επιτυχία του Γιώργου, το νέο που έφερε. Ίσως να σκόλιζε με το λόγο του παλιές μνήμες, αρχαίες. Ίσως και να 'παιρνε δύναμη από εκεί. Από εποχές δηλαδή, πριν το γελοίο τούτο, το μοντέρνο στερεότυπο, όταν πηγαίνανε μαζί αυτά τα δυο θηρία, το συναίσθημα κι η λογική,

όταν πηγαίνανε πλάι πλάι κι έφτιαχναν πολιτείες μεγάλες και πολιτισμούς.

Μέχρι που πέρασε η ιδέα απ' το συναίσθημα να κατασπαράξει τη λογική. Μέχρι που τα κατάφερε!

Τότε που πάγωσε ο χρόνος.

Το ρολόι του Θωμά

Ήταν το παρεϊστικό στυλ και το μικρό μέγεθος αλλά κι η σοβαρότητα κι η διεθνής διείσδυση της εταιρείας των Ολ-λανδών, που έκανε τη μεγάλη, τη βαθιά εντύπωση στο Θωμά. Σα να συνάντησε κάτι που προσμονούσε πολύ καιρό. Ίσως και κάτι που δεν πίστευε καν ότι μπορεί να υπάρξει.

Οι επαγγελματικές προτιμήσεις αντανακλούν πολλά και διάφορα. Άλλοι δίνουν σημασία στα χρήματα, άλλοι στη θέση, άλλοι στο αντικείμενο. Πολλοί οι άνθρωποι, πολλές και οι απόψεις. Περί ορέξεως ουδείς λόγος.

Σα να τον βρήκε λοιπόν αστροπελέκι, ο Θωμάς, με το που έφτασε στην Αγγλία, είχε ξεκάθαρη εικόνα. Παιδεύτηκε λίγο στη διαδρομή και στο αεροπλάνο να ξεδιαλύνει τη σύγχυση που τον είχε ξαφνικά λούσει, αλλά με το που 'φτασε στο σπίτι κι άνοιξε την πόρτα και μπήκε μέσα δεν είχε πια καμιά αμφιβολία. Αυτό ήταν το στυλ, που του πήγαινε του ίδιου. Κρίμα που δεν το 'χε καταλάβει νωρίτερα. Το μικρό μέγεθος, η φιλική σχέση, η επίπεδη ιεραρχία. Η υψηλή τεχνολογία. Δεν πήγαιναν κι άσχημα εξάλλου τα παιδιά στη SowNet. Η αλήθεια είναι ότι είχε ξαναπεράσει δίπλα σε μια παρόμοια ιστορία, πολλά χρόνια πριν στην Ελλάδα. Ήταν κάτι Ελβετοί εκείνοι. Τρεις κι ο κούκος πά-λι. Με δουλειές όμως κάτι δις δραχμές, σε όλον τον κόσμο. Ίσως ήταν ακόμη ανώριμος τότε και δεν είδε τη λάμψη,

ίσως να μην ήρθε τόσο κοντά όσο ήρθε με τους Ολλανδούς. Δεν είχε όμως πια καμιά αμφιβολία.

Κι έτσι τη δουλειά στη NewComW την έβλεπε ξαφνικά λιγότερο καλή, απ' ό,τι ήταν μέχρι τότε. Τις σχέσεις στην εταιρεία τις ένοιωθε πιο απρόσωπες. Άρχισε η αμφισβήτηση.

Ίσως είχε έρθει κι η ώρα για την επιστροφή. Το λέγαν και το ξαναλέγαν με τη Θεανώ. Ο καιρός εγγύς. Κι η Θεανώ αναζητούσε τις αγαπημένες της αδερφές και την Ελλάδα. Η ίδια δε θα 'χε καμιά δυσκολία να βρει δουλειά σε ιδιωτικό νοσοκομείο. Για ΕΣΥ ούτε συζήτηση με την κρίση και τις μηδενικές προσλήψεις. Μετά, που να μπλέκεις στα πενήντα πάλι μ' εφημερίες. Αυτή λοιπόν η εξέλιξη έκανε τα πράγματα να τρέξουν. Σκέφτηκε ο Θωμάς να μιλήσει με τους Εγγλέζους να τους πει ν' ανοίξει αυτός μια εταιρεία στην Ελλάδα, που να κάνει ο ίδιος κουμάντο αλλά να 'ναι κι αποκλειστικός συνεργάτης δικός τους. Θα 'βαζε μπρος να φτιάξει το τσιπ των Ολλανδών. Οι Ολλανδοί ήταν εντελώς άκαμπτοι. Δε θα κατεβαίνουν ούτε το 10% που λέγανε. Όσο το σκεφτόταν τόσο του φαινότανε ότι τα παραλέγανε για το κόστος. Αλλά είπαμε. Αυτά τα πράγματα έχουν πολλές αναγνώσεις. Αυτό που ο ίδιος διάβαζε είναι ότι μέσα σε ένα δυο χρόνια, το πολύ, θα το 'χε φτιάξει το τσιπ και το κόστος θα ήταν πάρα πολύ χαμηλότερο. Αυτό θα αύξανε πολύ την κερδοφορία της εταιρείας, της δικής του αλλά και των Εγγλέζων. Καλό και για τους δυο. Θα χρειαζότανε στο μεταξύ, για ένα δυο χρόνια, μέχρι να φανούν τ' αποτελέσματα, κάποια χρήματα. Κεφάλαιο κίνησης, έξοδα για μισθούς. Κάπου μισό εκατομμύριο Ευρώ το λογάριζε. Οι Εγγλέζοι θα του τα δίνανε άραγε; Αν εμπιστεύονταν την ιδέα, μάλλον

στα σίγουρα. Καλό γι' αυτούς θα 'τανε. Μια δόση μπροστά και τα υπόλοιπα στη συνέχεια. Περίπτωση ν' αποτύχει του φαινότανε πολύ μικρή. Είχε βέβαια να κάνει και με το τι κόσμος θα 'βρισκε να στελεχώσει την εταιρεία. Αλλά αυτό εξαρτιόταν από αυτόν. Έτσι τουλάχιστον το 'βλεπε σ' εκείνη τη φάση.

Θα πλήρωνε τέσσερα πέντε άτομα, μαζί και τον εαυτό του. Είχε τους ρόλους στο μυαλό του. Και μερικά ακόμα έξοδα λειτουργικά. Σκέφτηκε ότι θα μπορούσε ν' αξιοποιήσει και το know-how που 'χε απ' την εποχή που ήταν στην Ελλάδα. Δούλευε τότε και σε διάφορα ευρωπαϊκά ερευνητικά και μελετητικά έργα και την είχε μάθει την τέχνη. Με τους Εγγλέζους να τον στηρίζουν με το βαρύ τους βιογραφικό και τα μεγάλα τους οικονομικά μεγέθη, άλλο ένα μισό εκατομμύριο, θα έμπαινε από κει, μέσα στα δυο χρόνια. Στα σίγουρα.

Έτσι λοιπόν ο Θωμάς είδε το φως το αληθινό. Πιο πολύ απ' όλα τον ενθουσίαζε η ιδέα της μικρής ομάδας, που θα μπορούσε να την πλάσει, να την αναπτύξει. Να βρεθούν τα παιδιά σε ένα δημιουργικό περιβάλλον να φύγουν προς τα μπρος. Κι αν τα πράγματα πηγαίνανε καλά και πετύχαιναν το στόχο τους, θα άνοιγαν και δεύτερη εταιρεία με μετόχους τους πρωταγωνιστές της επιτυχίας. Η εταιρεία του Θωμά ήταν σχεδιασμένη για να μείνει μικρή.

* * *

“Are you sure Tom you’ ll go back to Greece these days?”⁴
ρώτησε με έκπληξη ο Mark. Η Ελλάδα άδειαζε λόγω της

4. Θωμά είσαι σίγουρος ότι θα γυρίσετε αυτή την εποχή στην Ελλάδα;

κρίσης από επιστήμονες κι από στελέχη κι απ' ό,τι τέλος πάντων μπορούσε να σκεφτεί να τα μαζέψει και να φύγει. Κι ο Θωμάς σκεφτόταν, την ίδια εκείνη τη στιγμή, να γυρίσει πίσω! Ακουγότανε παράξενο, ίσως και λίγο επικίνδυνο.

Τώρα να προσπαθήσεις να εξηγήσεις στο Mark το παράξενο έργο, που ξαφνικά ξετυλίχτηκε στην ψυχή σου, θα 'ταν μάταιο. Ίσως ακουγότανε και γελοίο. Καλύτερα λοιπόν να πεις λίγο για την πατρίδα, για τη νοσταλγία και τα σχετικά.

“Mark, I'm not sure we're getting any time soon out of this and we have somehow to make it back. Theano is also pressing in this direction”,⁵ τα 'ριξε και λίγο στη Θεανώ για ν' αυξήσει τη δύναμη των επιχειρημάτων του.

Έγινε και μια γιορτή για να χαιρετήσουν το Θωμά. Τυπική γιορτή, εγγλέζικη. Λιγάκι ξενέρωτη για τα δεδομένα του Θωμά. Ήταν όμως αρκετά χρόνια μαζί τους. Κάποιες τυπικές σχέσεις υπήρχαν. Στις παρυφές τού καθαρά επαγγελματικού. Τίποτα πιο ουσιαστικό. Απορημένοι ήταν με την απόφασή του σχεδόν όλοι οι εννιά δέκα της γιορτής. Αλλά τι μπορείς να πεις σ' αυτά τα πράγματα;

Συμφωνήσανε λίγο πολύ και στο πλαίσιο, που είχε σκεφθεί ο Θωμάς για τη συνεργασία τους τα επόμενα χρόνια. Θα 'χανε οι Εγγλέζοι ένα μειοψηφικό ποσοστό στην εταιρεία στην Ελλάδα και θα βάζανε και κάποια χρήματα μπροστά και τα υπόλοιπα στον πρώτο χρόνο με την έκθεση προόδου και την αποστολή των πρωτοτύπων.

Σε δυο χρόνια θα υπήρχε το τσιπ. Έτσι ήταν το σχέδιο.

5. Μαρκ, δεν ξέρω πόσο θα πάρει να διορθωθούν τα πράγματα και πρέπει κάποια στιγμή να γυρίσουμε. Εξάλλου, πιέζει γι' αυτό κι η Θεανώ.

Δοκιμασμένο και τεσταρισμένο και στο ένα έκτο του κόστους των Ολλανδών. Η συνέχεια της συνεργασίας θα καθοριζότανε τότε με βάση τα δεδομένα που θα υπήρχαν εκείνη τη στιγμή. Αλλά θα υπήρχε κάποιο σίγουρο μέρισμα, ανάλογα με τις πωλήσεις των Εγγλέζων και την οικονομία που θα πετύχαιναν απ' το φτηνό τσιπ του Θωμά.

Ίδια περίπου και με τη Θεανώ. Στο νοσοκομείο. Ίδια έκπληξη κι εκεί, ίδια γιορτή. Μόνο που εδώ δε θα υπήρχε κάποια επαγγελματική συνέχεια στην Ελλάδα. Αν και θα συνέχιζαν μια επιστημονική έρευνα, για κάτι πεπτίδια σε νεογνά. Την είχαν ξεκινήσει την έρευνα και είχαν μαζέψει σωρό τα δεδομένα, χωρίς να έχουν προλάβει ακόμη να τα επεξεργαστούν και να τα δημοσιεύσουν.

Τον τελευταίο καιρό σκεφτήκανε να κάνουνε μια επένδυση, ν' αγοράσουν ένα ακίνητο στο Λονδίνο. Απ' τις καλύτερες επενδύσεις. Η αγαπημένη των Ελλήνων της άσπρης αλλά και της μαύρης οικονομίας. Αντί γι' αυτό όμως, προτίμησαν ν' αγοράσουν στην Ελλάδα. Ένα σπίτι πάνω στο κύμα. Σε ένα νησί. Ήταν παλιό απωθημένο, που η απουσία στο βορρά το σκάλιζε και το διόγκωνε. Το πήραν και σε πολύ καλή τιμή, με δεδομένη την κρίση της εποχής. Ευκαιρία.

Το εγκαινίασαν τα Χριστούγεννα. Δυο τρεις μήνες πριν φύγουν για τα καλά. Ήθελαν να το συνδέσουν, ως ανάμνηση, με την Αγγλία κι όχι με την αποχώρηση απ' την Αγγλία. Πήγαν οι δυο τους μόνο, ο Θωμάς με τη Θεανώ.

Πάνω στη μανιασμένη θάλασσα. "Πού πάτε μωρέ μες στο χειμώνα και μες στην ερημιά;" ρώτησαν διάφοροι.

Θα 'χαν όμως τους λόγους τους.

* * *

Έτσι ήταν η τελευταία περίοδος του Λονδίνου. Το νέο σπίτι πάνω στο κύμα σκόρπαγε κάπως τη στεναχώρια που 'χεις πάντα αν αφήνεις κάτι που 'ζησες μαζί του για χρόνια πολλά. Ανάμικτα τα συναισθήματα. Χαρά για την επιστροφή. Μελαγχολία γι' αυτό που θα βρίσκανε πίσω. Λύπη που ο "όροφος" θα έπαυε να υπάρχει. Ποιος ξέρει τι θα ξεπρόβαλε να εγκατασταθεί στο διαμέρισμα που θ' αφήνανε; Λες να φέρνανε τίποτα συγγενείς οι Άραβες, οι από πάνω, μόλις παίρναν μυρωδιά τη μετακόμιση και να ελέγχανε το κτίριο όλο; Ή, ακόμη χειρότερα, λες να μετέφερναν εκεί το θυσιαστήριο, που λειτουργούσαν στον τρίτο όροφο; Θα 'ταν αυτή η χαριστική βολή για το Βασίλη και τη Helda. Γι' αυτούς τα σχέδια επιστροφής τους ήταν ακόμη θολά και μακρινά.

Για τον πολύ τον κόσμο δεν έβγαζε νόημα η απόφαση τους αυτή. Όπως και των άλλων, στη Σουηδία. Ακατανόητο φαινόταν στους στενούς τους φίλους στο εξωτερικό και στους φίλους και συγγενείς στην Ελλάδα. Ένοιωθαν, κι οι τέσσερις, την προσπάθεια να τους αποτρέψουν, να τους βάλουν να το ξανασκεφτούν. Δέχονταν την απαλή πίεση μιας αδιευκρίνιστης, μιας θολής ανησυχίας. Ευγενικά όμως, γιατί άμα είσαι χρόνια μακριά, δε μπορεί κανείς να σου κάνει μια εύκολη διάλεξη. Χρειάστηκε να εξηγήσουν κάμποσες φορές ότι υπήρχαν και κάτι χρήματα στην άκρη, καλές προϋποθέσεις για το μέλλον. Δεν ήταν δα και για λύπηση.

Φαίνονταν σα να κινούνται αντίθετα με το ρεύμα. Αντίθετα με το μεταναστευτικό ρεύμα της εποχής. Δεν ήταν όμως καθόλου έτσι. Η κίνηση δεν ήταν αντίθετη με το ρεύμα. Ήταν μόνο άσχετη με το ρεύμα. Ήταν σε μια δικιά της,

καταδικιά της, ασύμβατη τροχιά. Ρυθμισμένη απ' τους δυο τους, με άλλους κανόνες κι άλλα εργαλεία. Τα δικά τους χρονοεργαλεία, απ' το κοινό τους ρολογάδικο.

Διαδρομή ψυχής ήταν, όχι πορεία επιστροφής μεταναστών.

Έτσι λοιπόν βρέθηκαν πίσω κι οι τέσσερις και τα μικρά της Θεανώς, που δεν ήταν πια και τόσο μικρά. Με διαφορά μόνο λίγους μήνες. Πρώτα γύρισαν, μες στο χειμώνα, απ' τη Σουηδία. Όπως πρώτα είχαν φύγει. Με διαφορά λίγους μήνες και τότε. Μετά, την άνοιξη, γύρισαν κι απ' την Αγγλία.

Πίσω, στην αυτιστική και πανικόβλητη Ελλάδα. Στη μέση της κρίσης και των αλλεπάλληλων μνημονίων. Στην Ελλάδα των άναρθρων κραυγών, των ύποπτων σιωπών και των συνεχιζόμενων αρπαχτών.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Τα δεύτερα χρόνια

Εγκατάσταση, λιγάκι πιο βόρεια

Νεάπολη κι Εξάρχεια είναι μέρη λαμπρά, άμα είσαι εκεί γύρω στα είκοσι. Μετά, αν περάσουν λίγο τα χρόνια κι έρθουν και παιδιά, είναι μόνο για βόλτες. Για να περιδιαβαίνεις και να φυλλομετράς τις αναμνήσεις απ' τα πρώτα χρόνια. Και να παρατηρείς πόσο άλλαξαν ή δεν άλλαξαν τα πράγματα. Προτιμάς και προσδοκάς μάλλον να τα 'βρεις ίδια. Να μην έχουν αλλάξει. Και διαπιστώνεις, τις πιο πολλές φορές, ότι ο άλλος χρόνος δε σε λογάρισε. Δε σε σεβάστηκε. Πέρασε οδοστρωτήρας. Μπορείς τότε να λυπηθείς, μπορείς και να χαμογελάσεις. Όπως σου βγει.

Εγκαταστάθηκαν λοιπόν η Ράνια με το Γιώργο κάπως πιο έξω. Περιοχή Χαλανδρίου. Μεγάλη περιοχή, κατάλληλη για όλα τα γούστα κι όλα τα βαλάντια, από μεσαία και πάνω. Αν και κάτι φίλοι τους, που μένανε Πετρούπολη, ένα αγαπημένο ζευγάρι απ' τα Πουλιά της νιότης τους, που είχαν στο μεταξύ παντρευτεί και εγκατασταθεί πέρα απ' το ποτάμι, τους έδωσαν να καταλάβουν ότι είχε ανακατευτεί κάπως η Αθήνα τα χρόνια που λείπανε. Δεν έμενε πια μόνο η εργατιά στα δυτικά προάστια.

Παιδιά δεν είχανε, ακόμη, αλλά η ιδέα για το κέντρο και τις παλιές τους γειτονιές, δεν άντεχε. Εξάλλου παιδιά μπορεί και να 'ρχότανε. Το προσπαθούσανε. Βρήκε ο Γιώργος ένα κτίριο, απ' τα πολλά που υπήρχαν, άδεια και ξενοίγια-

στα, στην περιοχή. Μεγάλο, καμιά πεντακοσαριά τετραγωνικά. Μπορούσε να στεγάσει και το σπίτι και την εταιρεία. Πολύ βολική εξέλιξη, πολύ καλός συνδυασμός. Πήραν έπιπλα, φτιάξανε το γραφείο, διακόσμησαν το σπίτι. Ο Γιώργος ήξερε ότι εδώ θα ήταν και το αρχηγείο του Κινήματος Πολιτών. Άτυπα μεν αλλά μοιραία κι αναπόφευκτα. Ήθελε δεν ήθελε. Χρήματα για άλλα, πιο καθώς πρέπει, γραφεία δεν υπήρχαν. Αυτά είναι γι' αυτούς τους άλλους, τους πιο επίσημους, που έχουν χτυπήσει το σωλήνα του κρατικού κορβανά κι έχουν συνδεθεί κρυφά κι υπόγεια μαζί του και ρουφάνε νεράκι του Θεού. Άφθονο και τζάμπα.

Η Ράνια γρήγορα κατάλαβε ότι δεν υπήρχε καμιά απολύτως πιθανότητα να ξαναμπει στο κύκλωμα του θεάτρου της Αθήνας. Κι αυτή είχε μεγαλώσει και το κύκλωμα είχε μικρύνει. Κρίση μεγάλη. Συμφιλιώθηκε με την ιδέα ότι θα δούλευε για τους Σουηδούς. Distance worker. Φαίνεται θ' άντεχε η επαγγελματική σχέση τους. Με τον καιρό, ίσως έβρισκε κάτι αντίστοιχο και στην Ελλάδα. Κάτι που κοίταξε στην εκπαίδευση, κάτι ΚΕΚ και ΙΕΚ τ' άφησε αμέσως. Πολλή δουλειά και πληρωμή με υποσχετικές. Αν και εφόσον και όταν και ίσως. Πολλές προθέσεις και πολλοί σύνδεσμοι. Είχαν μάθει με ρήματα κι ουσιαστικά, όλ' αυτά τα χρόνια. Δύσκολο να ξεσυνηθίσεις.

Στα όρια του Χαλανδρίου εγκαταστάθηκε κι η οικογένεια του Θωμά και της Θεανώς. Λιγάκι απ' την άλλη μεριά, είναι μεγάλος δήμος το Χαλάνδρι. Σε μια ευρύχωρη μεζονέτα με καλή θέα προς την Πεντέλη κι έναν όμορφο, περιποιημένο κήπο. Ούτε Άραβες να κραυγάζουν, ούτε κότες να σπαράζουν. Γάβγιζε μόνο ασταμάτητα το συνέχεια δεμένο, βασανισμένο σκυλί του γείτονα, αλλά μέχρι εκεί. Ού-

τε όμως και “όροφος” και κατανυκτικές συννευρέσεις με Γουμένισσες και στηθοπλευρές. Δε μπορείς να τα ‘χεις όλα.

Μεγάλο πλεονέκτημα ήταν οι αδερφές της Θεανώς, που ήταν εγκαταστημένες στην ίδια περίπου περιοχή. Ήταν πολύ δεμένη με την οικογένειά της η Θεανώ. Αν δεν είχε συστηματική επαφή με τις αδερφές της, κυρίως, της έμενε ένα παράπονο κι ένα απωθημένο. Σύνδρομο στέρησης λοιπόν, που, όλ’ αυτά τα χρόνια στην ξενιτιά, γιγαντώθηκε. Δεν ήταν σαν το Θωμά που δε λογάριαζε τη συχνότητα που ‘βρισκε το Γιώργο και τους άλλους συγγενείς και φίλους του.

Ακόμα καλύτερα, ζούσανε χρόνια εκεί κοντά κι άλλοι παλιοί συμφοιτητές του Θωμά, απ’ τους πιο καλούς φίλους. Ο Τάκης κι ο Κοσμάς. Άρχισαν γρήγορα να ζωντανεύουν τις παλιές τους σχέσεις. Να λοιπόν που δεν ήταν οι μόνοι που αφήσανε τη Νεάπολη και τα σχετικά για πιο βόρειες γειτονιές.

Τα παιδιά θα πηγαίνανε σ’ ένα καλό ιδιωτικό σχολείο. Πλησίαζαν και τα χρόνια για εξετάσεις και πανεπιστήμια και προτιμούσαν να μην έχουν όλη την ώρα εκπλήξεις κι απρόοπτα με καταλήψεις κι αποχές. Η Θεανώ θα δούλευε κάπου στο Μαρούσι, δέκα λεπτά απόσταση με τ’ αυτοκίνητο. Ένα κομμάτι του σπιτιού το διαμόρφωσε και σ’ ιατρείο. Έβαλε και την ταμπέλα, γράφτηκε και στην εφορία. Δεν άργησαν ν’ αρχίσουν να ‘ρχονται πελάτες κι απ’ το ιατρικό κέντρο. Σιγά σιγά αρχίσανε να τη μαθαίνουν και στη γειτονιά, τριγύρω σ’ όλη την περιοχή. Ο Θωμάς βρήκε γραφεία για την εταιρεία πολύ κοντά, ένα χιλιόμετρο μακριά, στον ίδιο δήμο. Καλός χώρος, γύρω στα εκατόν πενήντα μέτρα, σε πολύ καλή τιμή. Τ’ ακίνητα, που στην Ελλάδα και για

δεκαετίες συνέχεια προς στη δόξα τραβούσαν, έχασκαν πια ξενοίκιαστα κι εγκαταλειμμένα, με τον τρόπο για χαράτσια και για φόρους να πλανιέται από πάνω τους.

Δε μπορείς να πεις άσχημη την κατάσταση μες στην οποία βρεθήκανε. Το μικρό χώρο τριγύρω τους, όπως τον οργάνωσαν. Είχε πολλά πλεονεκτήματα, ξαναβρήκαν φίλους, ξαναζωντάνεψαν πολλά πράγματα, ξαναζωντάνεψε κι ο καιρός κι ο ήλιος. Άσχημος ήταν μόνο ο μεγάλος χώρος. Αυτό που λέμε περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Τα νέα στις ειδήσεις δηλαδή, τα νέα πολλών φίλων κι οι προβλέψεις που έκαναν όλοι οι σοβαροί οικονομολόγοι του πλανήτη.

Εύθραυστη ισορροπία λοιπόν. Για πόσο μπορείς να μείνεις ανεπηρέαστος;

Εταιρεία στην Ελλάδα

Θέλει γερό στομάχι να μπλέξει κανείς μ' εταιρείες στην Ελλάδα. Δεν είν' η γραφειοκρατία που είναι απίστευτη, δεν είν' η διαφθορά που είναι ασύλληπτη. Κυρίως είναι ότι όλο το σύστημα έχει παγώσει πολλές δεκαετίες πίσω στο χρόνο. Σε αποσβολώνουν ολ' αυτά που μπορείς ν' ακούσεις. Σε κάνουν να νοιώθεις μια ματαιότητα για το ανθρώπινο είδος.

“Τι εννοείτε κύριέ μου ότι θα κάνετε πληρωμή στο εξωτερικό μέσα απ' το paypal; Δεν τον ξέρω τον οργανισμό. Για να κάνετε πληρωμές στο εξωτερικό πρέπει να φέρετε τη σύμβαση που έχετε υπογράψει, να τη δούμε, ίσως χρειαστεί να προκαταβάλετε φόρο, αν οι υπηρεσίες έχουν παρασχεθεί στην Ελλάδα και μετά, όταν ξεκαθαρίσουμε όλ' αυτά και εγκρίνουμε τη συναλλαγή, θα πάρετε άδεια να δώσετε εντολή στην τράπεζά σας να συνεχίσει τη μεταφορά. Αφού τους προσκομίσετε και το τελευταίο δελτίο κατάθεσης του ΦΠΑ”. Πήρε σαφέστατη απάντηση ο Θωμάς σε αφελή ερώτηση που απηύθυνε σε κάποιον εφοριακό, σχετικά με την εκτέλεση των συναλλαγών πάνω απ' το μυστηριώδη αυτόν οργανισμό που λεγότανε paypal.

Μέχρι κι ο Κιμ στη Βόρεια Κορέα θα έμενε με το στόμα ανοικτό. Κάτι που σ' όλο τον κόσμο κανείς μέσα σε ένα δευτερόλεπτο, με το πάτημα ενός κουμπιού, στην Ελλάδα θέλεις κανένα μήνα. Άντε τώρα να πεις και στο συνεργάτη

σου έξω ότι θα του προκαταβάλεις φόρο, που θα πάρει αργότερα απ' το χρεοκοπημένο Ελληνικό κράτος! Μπήκες στη διεθνή μαύρη λίστα ισοβίως!

Εμβρόντητος και τρομοκρατημένος ο Θωμάς, συζήτησε το περιστατικό με ένα φίλο του, λογιστή. Ως εξής του μίλησε ο εμπειρογνώμων φίλος: “το κόλπο Θωμά είναι να μην τα παίρνεις σοβαρά ολ' αυτά. Ανοίγεις έναν απόλυτα νόμιμο λογαριασμό στο εξωτερικό και κάνεις από κει ό,τι πληρωμή θέλεις χωρίς κανένα πρόβλημα και χωρίς ν' αναστατώνεις κάθε φορά όλο το σώμα της εφορίας, που πρέπει να γνωματεύει για τα μύρια όσα. Συνήθως έτσι ξεγλιστράς ανώδυνα απ' την ανοησία”. Έτσι κι έκανε ο Θωμάς.

Συμπέρανε λοιπόν γρήγορα ότι καλά θα έκανε να μη χάνει χρόνο με την εφορία γιατί άκρη δεν υπήρχε. Για να είναι παραγωγικός ο ίδιος ένοιωθε ότι πρέπει καταρχήν να εμπιστεύεται το ανθρώπινο είδος. Να μην τον πλημμυρίζει κάθε τόσο η ματαιότητα. Ανέθεσε λοιπόν στη λογιστική εταιρεία, που του είχε ανοίξει τα μάτια, αποκαλύπτοντάς του το σωτήριο “κόλπο”, να διαχειριστεί πλήρως το θέμα. Τους έδωσε ένα βουνό εξουσιοδοτήσεις και τους ζήτησε ν' αναλάβουν τα πάντα, ώστε να μη χρειάζεται να ξέρει ούτε που πέφτει η εφορία. Έτσι κι έγινε.

Έπρεπε μετά να στελεχώσει την εταιρεία. Αυτό κυρίως τον απασχολούσε. Χρειαζότανε τέσσερα άτομα σε πρώτη φάση. Τρεις τεχνικούς κι ένα με καθήκοντα γενικής υποστήριξης. Όχι απλή γραμματέα, πιο πολύπλοκο προφίλ, να μπορεί να βοηθάει σε κείμενα, σε προσφορές. Δεν είχε και πολύ καιρό να τ' αποφασίσει αυτά. Ο χρόνος έτρεχε, έπρεπε να βάλει μπρος. Είδε και μερικές εφημερίδες. Θάλασσα από ενδιαφερόμενους. Πού να βρεις άκρη, σκέφτηκε. Μίλη-

σε με γνωστούς, με γνωστούς γνωστών. Κι έτσι, με τον γρήγορο ελληνικό τρόπο, κατέληξε και στους πιθανούς συνεργάτες του.

Τον απασχόλησε μετά το θέμα των απολαβών των συνεργατών του. Η αγορά εργασίας ήταν τόσο διαλυμένη, που μπορούσε να εξασφαλίσει ικανότατα άτομα με πάρα πολύ χαμηλό κόστος. Τι να το κάνει όμως; Η αντίληψή του δε βασιζόταν στο να καρπωθεί την υπεραξία της εργασίας, που λένε οι Μαρξιστές, αλλά στο να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον, που να δώσει φτερά σ' όλη την ομάδα. Που να κάνει το ένα κι ένα έντεκα κι όχι μόνο δύο. Αυτή ήταν η ιδέα. Αυτό ήταν το πείραμα. Γι' αυτό γύρισε απ' την Αγγλία κι όχι για να επωφεληθεί απ' τη τζάμπα εξειδικευμένη εργασία, που κατάφεραν να δημιουργήσουν στη χώρα η ανευθυνότητα και η κραιπάλη των πολιτικών για κοντά τριάντα χρόνια.

Ήταν ένας δυο μήνες πια που είχαν γυρίσει. Είχε μιλήσει ο Θωμάς με το Γιώργο κιόλας στο τηλέφωνο, μια δυο φορές. Πρώτα είχε πάρει ένα γράμμα, ένα mail, που τον είχε βάλει στο κλίμα των όψιμων δραστηριοτήτων του Γιώργου. Δεν είχε καμιά αμφιβολία ότι θα 'κανε ότι μπορούσε να βοηθήσει. Φτάνει που του το ζητούσε ο Γιώργος. Του άρεσε, η αλήθεια είναι, κι η ιδέα. Όλη αυτή η προσπάθεια του Γιώργου κάπου του μιλούσε, του φαινότανε οικεία. Ξύπναγε μηνίες. Πώς να 'τανε αλλιώς, αφού οι δυο φίλοι είχαν περπατήσει πάνω κάτω τον ίδιο δρόμο. Απ' τα πρώτα χρόνια. Δεν είχε αυτή τη φορά παρακολουθήσει βήμα βήμα, απ' την αρχή, πώς ρύθμιζε ο Γιώργος το νέο του ρολόι. Χτυπούσε όμως ήχο γνώριμο, οι δείχτες γύρναγαν πάνω σε μονοπάτια αγαπημένα.

Του 'χε μόνο κάνει και εντύπωση που ο Γιώργος δεν του μίλησε νωρίτερα. Φαντάστηκε ότι μες στη δίνη των συνεχών εξελίξεων δεν είχε προλάβει. Είχε κι αυτός να οργανώσει τη μετακόμισή του στην Αθήνα. Ν' ανοίξει εταιρεία, να εξηγήσει ίσως στην εφορία τι είναι το payroll, να ολοκληρώσει τις συνεννοήσεις του με τους Άραβες φίλους και συνεργάτες του. Να οργανώσει μετά το κόμμα, που φτιάχτηκε έτσι μόνο του, αυτόματα, μέσα σε λίγες βδομάδες. Και που μετά τον αναζητούσε συνέχεια και φορτικά. Δεν έδωσε πολλή σημασία στην καθυστέρηση του φίλου του. Του 'χε κάνει μια μικρή έκπληξη όταν ξαναδιάβασε το mail του Γιώργου στο νησί. Μετά το ξέχασε, το 'κανε πέρα η ψυχή του. Κράτησε μόνο την ουσία του. Ένοιωθε έτοιμος και περίεργος να βοηθήσει.

* * *

Είχαν κανονίσει να βρεθούν από κοντά να τα πούνε αναλυτικότερα. Είχαν μείνει στο να πάρει ο Θωμάς τηλέφωνο να κανονίσουν ώρα και μέρα.

Σήκωσε ο Θωμάς το τηλέφωνο. Είχε τρικυμία στο κεφάλι, μ' όλα αυτά τα θέματα των προσλήψεων, των απολαβών που θα 'πρεπε να αποφασίσει. Ο Γιώργος ίσως να τα 'χε κιόλας περάσει. Ίσως να τα 'χε λύσει. Θα 'χε άραγε καμιά συμβουλή να του δώσει;

“Έλα Θωμά καλημέρα, πώς τα πάτε βρε παλιόφιλε; Εγκατασταθήκατε;” απάντησε στη γραμμή ο Γιώργος.

“Όλα καλά Γιώργο, σιγά σιγά όλα τακτοποιούνται, μπαίνουν στ' αυλάκι. Εντάξει το σπίτι, η Θεανώ ξεκίνησε στο νεογνολογικό κέντρο, εγώ παλεύω να στήσω την εταιρεία. Πάμε και κανένα σαββατοκύριακο στο νησί, ν' ακού-

σουμε τη θάλασσα. Εσείς, όλα καλά; Πότε θα βρεθούμε να τα πούμε από κοντά;” απάντησε ο Θωμάς.

“Θωμά φυσικά και πρέπει να βρεθούμε, είναι τόσος καιρός που δεν έχουμε μιλήσει από κοντά. Είναι δυστυχώς το πρόγραμμά μου πολύ πιεσμένο. Πηγαίνω και στην Αραβία αυτή την εποχή μέχρι να στρώσει η δουλειά με τους συνεργάτες μου εκεί κάτω. Αλλά κυρίως τρέχω απίστευτα με το Κίνημα Πολιτών. Μου `χει ρουφήξει όλο το χρόνο. Άντε όχι όλο, το 80%. Ξέρεις, όπως σου είπα, θα κατέβουμε στις εκλογές, θέλω τη βοήθειά σου”. Ήταν βιαστικός κι αγχωμένος ο Γιώργος.

“Ασφαλώς και θα βοηθήσω, ό,τι θέλεις θα το `χεις. Δώσ’ μου δέκα μέρες να στήσω την εταιρεία, ν’ αρχίσει να γυρίζει το γρανάτζι και μετά θα βρεθούμε να τα πούμε. Ή είναι πιο βιαστικό;” ρώτησε ο Θωμάς.

“Ας βρεθούμε μωρέ να πιούμε έναν καφέ, αύριο, μεθαύριο, αργά τ’ απόγευμα. Δε μένουμε και μακριά. Ας μοιράσουμε τη διαδρομή κι ας ανταμώσουμε στην πλατεία, τι λες; Και μια άλλη φορά βρισκόμαστε με περισσότερη άνεση, οικογενειακά. Έρχεστε σε μας ή εμείς σε σας. Τι λες; Εγώ τέλη βδομάδας φεύγω δυο μέρες στα Εμιράτα και μετά γυρνάω και περιοδεύω την Ελλάδα. Αν δε βρεθούμε τις επόμενες δυο μέρες, θα πάει πολύ πίσω το θέμα”.

Συμφώνησε ο Θωμάς. Τόσο πιεσμένο που ήταν το πρόγραμμα του Γιώργου, έκανε να του φαίνονται απλά τα δικά του τα προβλήματα. “Εντάξει Γιώργο καταλαβαίνω, να τα πούμε λοιπόν μεθαύριο στις εννιά στην πλατεία, σύμφωνοι;”

“Πολύ ωραία Θωμά, έκλεισε, φιλιά σε όλους σας”. Και συνέχισε. “Υπάρχει περίπτωση να `χεις καμιά δουλειά για

το Θάνο ρε Θωμά;” Ο Θάνος ήταν ακόμη άνεργος. Στον τρίτο χρόνο.

“Γιώργο, αυτή τη στιγμή όχι. Δε μπορώ ν’ ανοιχτώ πολύ. Μετά δε θέλω να νοιώθει άχρηστος ο Θάνος. Στο υπόσχομαι όμως, το ’χω εξάλλου υποσχεθεί πρώτα στον εαυτό μου, με την πρώτη ευκαιρία, που δεν πιστεύω είναι μακριά, θα τον τραβήξω. Η εμπειρία του είναι πολύ χρήσιμη, αλλ’ όχι για κει που βρίσκομαι αυτήν ακριβώς τη στιγμή. Πρέπει να σχεδιάσω ένα ηλεκτρονικό εξάρτημα Γιώργο και να το βάλω μέσα στο κουτί του. Επειγόντως. Νομίζω σ’ αυτό ο Θάνος δε μπορεί να βοηθήσει. Δε θέλω να το δει σα χατήρι. Εσύ Γιώργο, που είστε και πιο κοντά ως αντικείμενο, δεν έχεις κάτι;”

Ο Θάνος είχε μεγάλη εμπειρία, αλλά σε άλλα θέματα, οικοδομικά μάλλον παρά ηλεκτρομηχανολογικά. Στη φάση εκκίνησης της εταιρείας του Θωμά δε μπορούσε να κάνει κάτι πραγματικά γι’ αυτά που ήταν τα επείγοντα. Σε δεύτερη φάση, αν τα πράγματα πηγαίνανε καλά, θα μπορούσε να είναι πολύ χρήσιμος. Εξάλλου τα κουτιά που σχεδίαζε ο Θωμάς σε κτίρια τοποθετούνταν. Πριν όμως τοποθετηθούν έπρεπε να φτιαχτούν.

“Ίδια και με μένα Θωμά. Οι κινήσεις μου πρέπει να συμφωνούνται με τους φίλους μου, στα Εμιράτα. Λιγάκι ν’ ανοίξουν οι δουλειές, θα τον πάρω εδώ το Θάνο. Αυτή τη στιγμή είμαι στα πολύ πρώτα βήματα, δε θα φαινότανε καλό στους συνεταίρους μου. Σ’ ένα δυο μήνες πιστεύω θα κλείσει το θέμα κι ο Θάνος θα ’ναι εδώ”, συνέχισε ο Γιώργος.

“Εντάξει ρε Γιώργο, ή εσύ ή εγώ, θα τον τραβήξουμε το Θάνο απ’ αυτή την παλιοκατάσταση που βρίσκεται η κοι-

νωνία όλη. Πού θα πάει! Δεν ξέρεις πόσο με χαλάει κάθε φορά που το σκέφτομαι. Μου κάνει την ψυχή μαύρη, φαντάζομαι και συ το ίδιο και περισσότερο. Κλείσαμε και για μεθαύριο λοιπόν, φιλιά στη Ράνια!”

Χαιρετήθηκαν και κλείσανε. Ένοιωθε τόσο άσχημα με το θάνο ο Θωμάς που δεν τολμούσε ούτε να πάρει τηλέφωνο. Τρία παιδιά κι άνεργος! Το είχε το θέμα στο μυαλό του συνέχεια. Με την πρώτη πραγματική ευκαιρία θα συνεργαζόταν με το θάνο. Αν δεν προλάβαινε ο Γιώργος, ο αδερφός του. Ένοιωσε μια αισιοδοξία ότι σε λίγους μήνες, μα έτσι μα αλλιώς, θα είχε λήξει αυτό το πικρό κεφάλαιο.

Μες στην τόση βιάση δεν είχε προλάβει να ρωτήσει το Γιώργο, αν είχε καμιά σύσταση για τις ειδικότητες που τον ενδιέφεραν και κυρίως για το τι θα έπρεπε να προσφέρει στα παιδιά, στους συνεργάτες του, για να υπάρξει το κλίμα που θεωρούσε απαραίτητο.

Ίσως το συζητούσαν κι αυτό μεθαύριο. Ή καμιά άλλη φορά. Κάτι του ‘λεγε ότι έμπαιναν σε φάση συχνών επαφών. Αυτός κι ο Γιώργος.

Το μεγάλο θράσος

Συναντήθηκαν στην πλατεία. Με αρκετή συγκίνηση, η αλήθεια είναι. Είχαν περάσει αρκετά χρόνια από τότε που βρεθήκανε για τελευταία φορά. Χωρίς αυτό να σημαίνει κάτι. Πάντα έτσι ήταν. Η συχνότητα των συναντήσεών τους δεν ήταν ποτέ αυτό που μέτραγε μεταξύ τους.

Είχαν επιστρέψει στην Ελλάδα περίπου την ίδια εποχή. Βρεθήκανε κι οι δυο σε διαφορετικές γειτονιές, μακριά απ' τις πρώτες, τις αγαπημένες τους. Ξένες δεν ήταν όμως ούτε αυτές. Ξένο δεν ένοιωθαν τίποτα. Αγαπούσαν πολλά χωρίς να εχθρεύονται τίποτα. Βρέθηκαν ξανά. Με άλλα πράγματα στο μυαλό τους. Με τις ίδιες όμως μελωδίες, τα ίδια ακούσματα, τις ίδιες θύμησες από παλιά κουρδίσματα, κουρσάρους στην ψυχή τους.

Ο χρόνος, ο άλλος, δεν ήταν πια ο παλιός, ο ατέλειωτος, ο άχρονος ο χρόνος. Βάραγε τώρα κατ' ευθείαν μες στο μεδούλι τους. Δε μπορούσαν να τον κάνουν πέρα. Έπρεπε να τον λογαριάζουν. Βάραγε όμως κι ο χρόνος ο δικός τους. Από παλιά, απ' τα πρώτα χρόνια, τον προκαλούσε, καμιά φορά τον κορόιδευε, τον άλλο το χρόνο, το μεγάλο. Ιδιαίτερα όταν ο άλλος χρόνος πάγωνε. Τότε ήταν πραγματικά αξιολύπητος. Τότε οργιζότανε πιο πολύ, κοκκίνιζε απ' το θυμό του. Του φταίγανε όλα. Του άλλου χρόνου, του μεγάλου. Τότε, μερικές φορές, ναι, τον κορόιδευαν κιόλας.

Θράσος όμως, μέχρι τώρα, ποτέ δεν είχαν. Το δικό τους

το ρολόι δεν ήταν φτιαγμένο για να τα βάζει με το μεγάλο το ρολόι. Δεν ήταν αυτή η προδιαγραφή, που του βάλαν οι ρολογάδες του. Κύλαγε μόνο δίπλα στον άλλο χρόνο, πολλές φορές τον προσπέρανε, μπορεί και να τον κουτούλαγε. Σπάνιες φορές τον κορόιδευε και λίγο. Και περισσότερες, ξέχναγε ότι υπάρχει. Αλλά μέχρι εκεί. Το δικό τους το ρολόι ήταν για να 'χει το δικό του το μωτίβο, το χειροποίητο. Του Θωμά και του Γιώργου, ταίριαζαν οι δυο τους ήχοι. Έφτιαχναν μελωδίες, που μόνο αυτοί ακούγανε. Αυτοί και λίγοι άλλοι ακόμη, που 'χαν τα εργαλεία τα σωστά.

Αυτό ήταν που τους ενδιέφερε. Γι' αυτό και γίναν ρολογάδες.

Κι ήρθαν όμως έτσι τα πράγματα και πέρασε μια μέρα πρόσφατη απ' το μυαλό του Γιώργου να τα βάλει με το μεγάλο το ρολόι! Να το προσβάλει, να του πει ότι είναι γελοίο και καταγέλαστο κι ότι έχει παγώσει και σκουριάσει. Και το χειρότερο απ' όλα. Ότι θα κάνει ο ίδιος απόβαση και θα του ξηλώσει τις σκουριές και θα του αλλάξει τα γρανάζια όλα. Μπας και πάρει μπρος και μπορέσει ξανά να παίξει μαζί του. Να τσουλήσει δίπλα του, να το προσπερνάει και να το κουτουλάει. Καμιά φορά.

Έτσι παγωμένο, που ήταν, τι να το κάνει; Άχρηστο ήταν.

Αυτό φαίνεται ήταν και το μεγάλο θράσος του Γιώργου και του ρολογιού του που σκαρφίστηκε. Για να κάνει την απόβαση.

Μοναξιά

Πήρε αρκετή ώρα για να καθίσει η συγκίνηση. Παράγγειλαν μετά δυο μπύρες κι άρχισαν να συζητούν.

“Γιώργο, πώς μπορώ να βοηθήσω; Παρακολουθώ όλες τις προσπάθειες που κάνεις. Να σου πω, περίμενα να μου το πεις ο ίδιος, όχι να το μάθω απ’ τις εφημερίδες κι απ’ το δίκτυο. Αλλά μετά καταλάβαινα ότι σ’ είχαν παρασύρει οι εξελίξεις. Έτρεχες και δεν έφτανες”.

Τον έκοψε ο Γιώργος. “Έτσι ήταν Θωμά. Ξεκινήσαμε μια συζήτηση και μέσα σε τρεις βδομάδες βρεθήκαμε με κάμποσες χιλιάδες κόσμο να μας κοιτάει, να μας ρωτάει και να μας περιμένει. Να σου πω Θωμά, εσένα κάπου σε λογάριαζα στα σίγουρα. Ασχολιόμουν με τα πιο διαφορούμενα και δύσκολα θέματα. Τώρα βλέπω ότι ίσως έπρεπε να σου είχα μιλήσει απ’ την πρώτη στιγμή”, διευκρίνισε ο Γιώργος.

Ήταν αυτό κάτι ιδιαίτερο ανάμεσά τους. Αυτή η μη συστηματική, η αποσπασματική επαφή που είχαν. Πολλοί θα την παρερμήνευαν, θα τη μέτραγαν σαν αδιαφορία. Όσοι ξέραν, όσοι έβλεπαν από πιο κοντά, γνώριζαν. Ήταν αλλιώς τα πράγματα.

“Πρώτα παραξενεύτηκα, είν’ η αλήθεια”, συνέχισε ο Θωμάς. “Μου φάνηκε πολύ μακρινή η εποχή που ανακατευόμασταν με τα πολιτικά, από τόσο μικρή απόσταση. Να σου πω την αλήθεια, στην αρχή σκέφτηκα ότι πας να χάσεις τον

καιρό σου. Έλειψες χρόνια στη Σουηδία, σκέφτηκα, έλειψες λοιπόν και σα να ξέχασες πόσο δύσκολα αλλάζουν τα πάντα σ' αυτή τη χώρα. Αν αλλάζουν καθόλου. Σκέφτηκα ακόμη και να σε πάρω τηλέφωνο, να προσπαθήσω να σε συνεφέρω. Δεν το 'κανα. Θα του περάσει είπα. Σε παρακολουθούσα από μακριά. Σε διάβαζα στον τύπο και στα κοινωνικά δίκτυα. Σ' έβλεπα λοιπόν και μ' όλες τις αρχικές μου αμφιβολίες, κάπου άρχισα να καταλαβαίνω ότι δεν πρόκειται για μια αποκοτιά της στιγμής. Ότι το 'χες δει πολύ σοβαρά".

Τον έκοψε και πάλι ο Γιώργος.

"Πώς και δε με πήρες εσύ τηλέφωνο Θωμά; Να ρωτήσεις λεπτομέρειες".

Συνέχισε ο Θωμάς λιγάκι απολογητικά. "Ήμουν κι εγώ σε μεγάλη ένταση τον τελευταίο καιρό Γιώργο. Σχεδιάζαμε την εταιρεία στην Ελλάδα. Με τον δικό μου τρόπο, τον ιδιαίτερο".

"Ιδιαίτερο Θωμά; Δηλαδή;" ρώτησε ο Γιώργος.

"Να, μια στιγμή ένοιωσα ότι ήθελα ν' αλλάξω ριζικά το επαγγελματικό μου περιβάλλον. Την επαγγελματική μου καθημερινότητα. Μ' είχαν κουράσει το τυπικό, το λιγάκι ψεύτικο κι απρόσωπο περιβάλλον στην Αγγλία. Κάπως ξαφνικά κι απότομα, αλλά όχι και τυχαία, μεσολάβησαν και κάποια πράγματα, είδα καθαρά τι θα 'θελα να κάνω στην Ελλάδα. Είδα τον εαυτό μου λοιπόν να οργανώνει μια μικρή εταιρεία, για να κάνει μια συγκεκριμένη δουλειά που είχα προτείνει στους Εγγλέζους μου και είχαν δεχθεί. Δεν έχει τόσο σημασία το τεχνικό αντικείμενο. Σημασία έχει ότι πιστεύω ότι αν τη στήσω εγώ την εταιρεία, μ' άτομα που μπορώ να έχω καλή χημεία και δώσω σ' όλα τα

παιδιά μια σοβαρή επαγγελματική προοπτική, να γίνουν κάποια στιγμή μέτοχοι και συνεταίροι μας, θα πάμε πολύ καλά. Εξαιρετικά καλά. Αυτό είναι με δυο λόγια το δικό μου πείραμα. Ξέρεις, μου 'χει δώσει φτερά κι άλλον αέρα Γιώργο. Αυτό ήταν που μ' είχε απορροφήσει και μ' έκανε να μην ανοίξω το δικό σου θέμα πρώτος εγώ. Βέβαια σε παρακολουθούσα από μακριά. Να καταλάβω που το πας. Και κυρίως, σα φίλος, άρχισα να σκέφτομαι να κάνω ό,τι μπορώ για να σε βοηθήσω. Ήθελα να σου προτείνω μάλιστα και κάποια πράγματα να τα κάνεις διαφορετικά. Ψάχνοντας λοιπόν και διαβάζοντάς σε πιο προσεκτικά, άρχισα όχι μόνο να πείθομαι αλλά και να συγκινούμαι με το εγχείρημά σου. Με πρόλαβες όμως και μου 'γραψες εσύ". Σταμάτησε ο Θωμάς. Κατέβασε δυο γουλιές μπύρα.

Πήρε μετά το λόγο ο Γιώργος. "Θωμά, κάποιος τρίτος θα 'λεγε ότι έχεις μπλέξει και συ με τη δικιά σου, τη μάταια χίμαιρα. Κι εκεί συγγενεύουμε παλιόφιλε. Αυτό λένε πολλοί και για μένα. Το υπονόησες λίγο πριν και συ ο ίδιος, έστω κι αν, το ξέρω καλά, εσύ δε θα μου χρέωνες ποτέ μια ανόητη χίμαιρα. Γιατί με ξέρεις και σε ξέρω. Έτσι κι εγώ με σένα. Δε θα σου πω ποτέ κάτι τέτοιο. Να 'σαι όμως σίγουρος ότι θα τ' ακούσεις. Θωμά, είναι λίγοι μήνες παραπάνω από σένα που γύρισα. Δε θέλω να σε απογοητεύσω, καταλαβαίνω καλά τι λες και τη σημασία που μπορεί τέτοιες αποφάσεις να 'χουν για κάποιον σαν και σένα. Είμαι δίπλα σου. Αλλά πρέπει να ξέρεις ότι υπάρχει τρομερή καχυποψία στην κοινωνία σήμερα, τρομερή ανεργία, κατάθλιψη κοινωνική. Αυτά που λες για μετόχους και φίλους ακούγονται μακρινά κι ό,τι ακούγεται μακρινό εδώ πέρα συνήθως ακούγεται και ύποπτο. Έχε το νου σου".

Σαν να την περίμενε την κουβέντα αυτή του Γιώργου ο Θωμάς. “Εγώ τώρα ξεκινώ τη δικιά μου γλυκιά χίμαιρα”, είπε λίγο περιπαιχτικά. “Για πες μου για τη δικιά σου. Είναι σημαντικό αυτό που πας να κάνεις. Δύσκολο αλλά σπουδαίο. Πες μου: πώς μπορώ να βοηθήσω;” τον ρώτησε.

“Θωμά θέλω πράγματι τη βοήθειά σου. Για να πω την αλήθεια σε θέλω δίπλα μου. Δε θέλω απλά τη βοήθειά σου. Θέλω εσένα τον ίδιο. Είσαι ο πιο παλιός μου φίλος, περάσαμε τόσα και τόσα μαζί, έστω κι αν είχαμε μεγάλες διακοπές στη σχέση μας”. Είχε κόψει πια δρόμο κι είχε έρθει στο θέμα.

“Ποτέ δε μας ένοιαξε αυτό ρε Γιώργο, αυτό είναι που χαιρόμουν σε μας”, συνέχισε ο Θωμάς.

“Όπως το λες! Βλεπόμασταν και μετά χανόμασταν και μετά άντε ξανά μαζί και μετά χώρια”. Άρχισε να ξεμακραίνει απ’ το θέμα πάλι ο Γιώργος. “Κι αυτό δε μας στεναχωρούσε. Δεν είχε κάποιο μήνυμα. Ήταν το κύμα της ζωής. Ίσως αυτό να ’τανε το μυστικό που νοιώθουμε τόσο κοντά ο ένας τον άλλο. Θωμά ξέρεις τα χρόνια στη Σουηδία μ’ αλλάξανε. Ξανασκέφτηκα πολλά πράγματα. Ήταν όμως, πώς να στο πω, στο ασυνείδητο στην αρχή η αλλαγή. Μετά, κάθε φορά που ερχόμουν Ελλάδα, σα να ωρίμαζε και κάτι μέσα μου, μέχρι που μια στιγμή ανοίξανε ξαφνικά οι ασκοί του Αιόλου και ξεχύθηκαν απότομα όλες οι παραστάσεις και τα βιώματα κι οι σκέψεις που είχα στοιβάξει μέσα μου όλ’ αυτά τα χρόνια, εκεί στο Βορρά που ζούσα. Και μετά ήρθε και τ’ άλλο”.

“Τι άλλο λοιπόν;” χαμήλωσε τον τόνο ο Θωμάς.

“Αυτή η ιστορία με το Θάνο”, αποκρίθηκε ο Γιώργος. Είχε φύγει για τα καλά απ’ το θέμα.

Ή μήπως όχι; Ήταν και για τους δυο τους πολύ βαρύ αυτό το περιστατικό με την ανεργία του Θάνου. Φαίνεται βέβαια να πλησίαζε η μέρα που θα λυνότανε το πρόβλημα. Χρειαζότανε όμως προσοχή, καλή μεθόδευση. Να υπάρξει πραγματική ανάγκη, όχι σκηνοθετημένη. Ο Θάνος δεν ήταν κανένας χαζός.

Πότε το 'να πότε τ' άλλο, είχαν και καιρό να τα πουν, έφευγε η κουβέντα πότε από δω και πότε από χει. Τι να 'ταν άραγε αυτό το τόσο επείγον που του είχε πει ο Γιώργος; Δεν έβγαινε πουθενά κάτι τέτοιο απ' τη συζήτηση.

“Γιώργο, τα 'παμε για το Θάνο. Είναι στο μυαλό και των δυο μας. Να πάρει η ευχή είναι θέμα λίγων μηνών. Θα το λύσουμε αυτό το θέμα. Ουσιαστικά και χωρίς να 'ναι χατήρι κι ελεημοσύνη. Πες μου τώρα, πώς μπορώ να βοηθήσω; Είμαι στη διάθεσή σου”. Ο Θωμάς γύρισε τη συζήτηση επιτακτικά στο κύριο θέμα της συνάντησής τους.

“Θωμά σε θέλω να είσαι δίπλα μου. Αυτό είναι. Να ελέγχεις και να μου λες τη γνώμη σου για κάθε τι που γράφω, για κάθε τι που λέω. Πολλοί μπορούν να καταλάβουν τι λάθη μπορεί να κάνω. Εσύ όμως μόνο ξέρεις να μου πεις, πώς να μην τα κάνω. Αυτό είναι που θέλω. Μετά μπορείς να συντονίσεις και κάποια δουλειά παραγωγής θέσεων που κάνουμε αλλά αυτό είναι δευτερεύον. Το άλλο με καίει”.

Ήταν λοιπόν κάποιο έλλειμμα εμπιστοσύνης που 'χε ο Γιώργος. Έλλειμμα εμπιστοσύνης στον περίγυρό του. Δεν ήταν άραγε φυσικό; Οι κώδικες που είχαν με το Θωμά ήταν τόσο καλά σμιλεμένοι στο χρόνο, που αυτή τη δουλειά, του φύλακα άγγελου, μόνο ο Θωμάς μπορούσε να την κάνει. Ή τουλάχιστον, ο Θωμάς θα την έκανε πολύ καλύτερα απ' όλους.

“Γιώργο, το καταλαβαίνω. Και δεν έχω αντίρρηση. Ξέρεις όμως σ’ αυτή τη δουλειά που ξανοίχτηκες πρέπει να δημιουργήσεις σχέσεις εμπιστοσύνης. Δε γίνεται αλλιώς. Ή θα τα κάνεις όλα μόνος σου και κάποια στιγμή θα καταρρεύσεις ή θα ’χεις συνεργάτες που θα εμπιστεύεσαι. Τι απ’ τα δυο πάει να συμβεί αυτή τη στιγμή;” Ο Θωμάς προσπάθησε να ψηλαφίσει καλύτερα το πρόβλημα του Γιώργου. Σα να ’βλεπε κάποια υπερβολή στα λεγόμενά του. Σαν κάτι να μην έβγαζε πολύ νόημα.

“Θωμά, υπάρχουν συνεργάτες, καλοί συνεργάτες, αλλά κλίμα εμπιστοσύνης και ουσιαστικής επικοινωνίας θα πάρει καιρό για να φτιαχτεί. Αυτό είν’ όλο. Δε συμφωνείς ότι εμείς οι δυο έχουμε άλλη χημεία, καταλαβαινόμαστε σε χρόνο μηδέν; Σε προβληματίζει κάτι;” συνέχισε ο Γιώργος τα επιχειρήματά του.

Όχι δεν έβλεπε κάτι να τον προβληματίζει ο Θωμάς. Του μπήκε όμως η υποψία μιας μοναξιάς του Γιώργου. Λογικό φαινόταν αυτό που του ζητούσε. Έπρεπε όμως να το ζητήσει; Δεν ήταν προφανές ότι θα γινόταν αυτό, έτσι κι αλλιώς; Αυτό δεν έκαναν πάντα ο Θωμάς για το Γιώργο κι ανάποδα; Να λένε ο ένας στον άλλο τη γνώμη της ψυχής τους; Εκεί που περίμενε να του ζητήσει ν’ αναλάβει κάποιες συγκεκριμένες ευθύνες, του ζήτησε το προφανές. Το αυτονόητο. Να του λέει τη γνώμη του και να τον διορθώνει, όπου νομίζει σκόπιμο.

Αυτές ήταν οι σχέψεις του Θωμά. Δεν έδωσε όμως συνέχεια. Τον διαβεβαίωσε το Γιώργο ότι θα ’ταν μεγάλη του χαρά. Περίμενε ξανά μήπως του εξειδικεύσει κάτι. Προσπάθησε ακόμη και να το προκαλέσει. Να μπουν σε κάποιες λεπτομέρειες. Δε φάνηκε όμως να υπάρχει κάτι πιο

συγκεκριμένο. Δυνάμωσε έτσι η υποψία του ότι ήταν μια γενική αίσθηση μοναξιάς που 'θελε να μοιραστεί ο Γιώργος μαζί του παρά κάποια συγκεκριμένη βοήθεια που του ζητούσε. Ας είναι. Ό,τι και να 'τανε, θα του το 'δινε. Και με το παραπάνω.

“Γιώργο, είμαι δίπλα σου. Θα μιλάμε πια συχνά, θα βρισκόμαστε. Η άποψή μου κι οι ιδέες μου θα είναι πάντα στη διάθεσή σου. Καθημερινά. Ελπίζω μόνο να σου φανούν χρήσιμες”. Έτσι συνόφισε ο Θωμάς προς μεγάλη χαρά του Γιώργου.

Φιλήθηκαν και χώρισαν, αφού συμφώνησαν να τα ξαναπούν, οικογενειακά αυτή τη φορά, με την πρώτη ευκαιρία. Θα 'βλεπε και κάποια κείμενα ο Θωμάς να κάνει κάποια σχόλια, να τα συμπληρώσει. Και θα 'χαν πιο συχνή επικοινωνία, θα τον συνόδευε και σε ένα δυο ταξίδια στην επαρχία, μόλις που θα γύριζε απ' την Αραπιά και θα 'πιανε δουλειά. Λεπτομέρειες όμως ήταν όλ' αυτά.

Το άλλο ήταν που ζητούσε ο Γιώργος. Το άλλο ήταν που μέτραγε.

* * *

Σκέφτηκε μετά ο Θωμάς και τη δικιά του την περίπτωση. Κι αυτός, ένας αέρας μοναξιάς δεν ήταν που τον έσπρωχνε να βάλει μπρος το δικό του σχέδιο; Βέβαια αυτός πήγαινε να ξεφύγει, το Γιώργο φαινόταν η δικιά του η επιλογή να τον παγίδευε και να τον έριχνε στη μοναξιά. Αυτός πήγαινε να γλυτώσει απ' τα πρωτόκολλα και τις ιεραρχίες. Να φτιάξει μια ομάδα δεμένη και επίπεδη, χωρίς κάθετη δομή. Ο Γιώργος όμως βρισκόταν καταμεσής σε μια πολύ μεγάλη ομάδα ανθρώπων. Μια ομάδα πολλών πολλών χι-

λιάδων, που μέρα τη μέρα μεγάλωνε. Μια τέτοια ομάδα για να την κινήσεις θέλεις δομή. Δομή κάθετη. Οριζόντια δε γίνεται να λειτουργήσει.

“Αυτό θα ’ναι που λένε, η μοναξιά του ηγέτη”, σκέφτηκε. Ένοιωσε μια μεγάλη συμπάθεια για το φίλο του. Υπήρχε κάτι από θυσία σ’ αυτό που έκανε. Του φάνηκε με μιας πως ήταν κι ο Γιώργος σαν αυτόν. Φτιαγμένος για το μικρό τον κόσμο. Σα να τον είχε κολλήσει η παλιά του φίλη, η Εύα. Τι να γινότανε άραγε η Εύα; Ούτε που το ’φερε καθόλου η κουβέντα τ’ όνομά της.

Γι’ αυτό και ξέφευγε η κουβέντα τους. Τώρα έβλεπε ότι λάθος ήταν που του ’χε φανεί ότι ξέφευγε η κουβέντα. Δεν ήταν έτσι στ’ αλήθεια. Ν’ αγγίξει έξω απ’ τον κλοιό της μοναξιάς, αυτή ήταν η πραγματική κουβέντα. Δεν υπήρχε θέμα στη συζήτησή τους. Η συζήτηση από μόνη της ήταν το θέμα.

Δεν του ’χε λοιπόν ζητήσει τίποτα ο Γιώργος. Του ’πε απλά, με το δικό του τρόπο, ότι δεν έχει φίλους δίπλα του κι ότι άρα τον χρειάζεται.

Λυπήθηκε τότε για το ένα και χάρηκε για τ’ άλλο.

Συναντήσεις

Ο Θωμάς βοηθούσε ωστόσο και σε πρακτικά θέματα. Κείμενα, γραφικά, συντονισμό ομάδων για παραγωγή θέσεων, προσφορά υποδομών πληροφορικής της δικής του εταιρείας. Είχε μπει για τα καλά μέσα στο θέμα. Το χώρεσε κι αυτό μες στα τόσα άλλα, τα καινούργια και τα παλιά. Κυρίως όμως έκανε αυτό που του ζήτησε ο Γιώργος. Αποκατάστησε μια μόνιμη επικοινωνία μαζί του. Κουβέντιαζαν, από κοντά όταν γινότανε, του 'λεγε τις ιδέες του, τον διόρθωνε, του πρότεινε. Την είχε μεγάλη ανάγκη την παρέα αυτή ο Γιώργος. Είχε βρεθεί μέσα σε λίγο χρόνο να περιτοιχίζεται από άτομα πολλά, που είχαν ευθύνες, ήταν αυτό που λέμε στελέχη, χωρίς τα περισσότερα να τα ξέρει καθόλου. Όλοι αυτοί καλά τα λέγανε, καλά τα κάνανε αλλά κάποια στιγμή κοιτάγανε όλοι το Γιώργο. Και περιμένανε. Ήταν πολύ κουραστικό αυτό. Κι έφερνε και μοναξιά. Όλο και περισσότερη μοναξιά. Και τ' αντιστάθμισμα της παρουσίας του Θωμά ήταν πολύ σημαντικό.

Το Κίνημα μεγάλωνε. Δε συζητιόταν ακόμη πολύ στον τύπο και στα άλλα μέσα επικοινωνίας. Κι όμως μεγάλωνε ραγδαία. Ήταν πια αρκετές δεκάδες χιλιάδες αυτοί που αντάλλασσαν απόψεις πάνω απ' τις σελίδες του στα δίκτυα. Ο λόγος του Γιώργου ήταν συναρπαστικός. Έφερνε κάτι το εντελώς καινούργιο. Πολλές φορές το σκέφθηκε ο Θωμάς. Δεν είχε ποτέ ο ίδιος φανταστεί ότι θα μπορούσε

να μιλάει έτσι ο Γιώργος. Δεινός ομιλητής ήταν, μυριάδες εμπειρίες κουβαλούσε, το κεφάλι του γεμάτο με ιδέες ήταν, η ψυχή του ξεχείλιζε από ευαισθησία. Κι όμως, δεν το 'χε ποτέ σκεφτεί ότι όλ' αυτά μαζί θα 'βγαζαν ποτέ αυτόν το λόγο. Γιατί άραγε; Μήπως ήταν το φταίξιμο με την πολιτική την ίδια; Μην και δε θα μπορούσε ποτέ αυτή, στην ελληνική της εκδοχή ιδιαίτερα, ν' απορροφήσει όλες αυτές τις ικανότητες;

Έτσι κι αλλιώς ξύλινος λόγος ήταν η πολιτική. Στην Ελλάδα σε απόλυτο βαθμό. Συχνά κι οι δυο τους ένοιωθαν ακόμη και να βασανίζονται απ' τον παραλογισμό και την απόλυτη εσωτερική αντινομία κι αντίφαση των επιχειρημάτων που προβάλλονταν από δω κι από κει. Συνήθως αυτό τους εξόντωνε τόσο πολύ, που δε μπορούσαν καν να φτάσουν στο κέντρο και την καρδιά των επιχειρημάτων. Έμειναν στο δρόμο από ψυχολογική κόπωση. Αλλά κι έξω, στην Ευρώπη, δεν είχαν τρελαθεί και με κάποιον πολιτικό. Μόνο με τον Obama ίσως. Είχαν διαβάσει το βιβλίο του Audacity of Hope και πιστέψανε ότι αυτός ήταν κάτι άλλο. Δεν ήταν απ' το καλούπι της βλακείας των προκατόχων του. Ξεχώριζε. Άλλο όμως η Ελλάδα, άλλο η Αμερική. Ποτέ δεν του πέρασε του Θωμά απ' το μυαλό ότι θα μπορούσε ποτέ η Ελλάδα να παράγει έναν πολιτικό λόγο, αισθητικά κοντά σ' αυτόν του Obama. Τώρα, ο Γιώργος, του φαινόταν να 'ναι πράγματι κοντά σ' αυτό το μοντέλο. Όσο κι αν δε θα μπορούσε ποτέ να το 'χει φανταστεί πρωτότερα.

Μίλησε ο Θωμάς και σ' άλλους φίλους του για το Κίνημα Πολιτών. Βέβαια ο ίδιος καμιά φορά ενθουσιαζόταν εύκολα. Το 'χε αυτό ο Θωμάς. Το 'ξεραν αυτό κι οι φίλοι του και κρατούσαν τις επιφυλάξεις τους. Ήταν λίγο βιαστικός και

παρορμητικός στις κρίσεις του. Όπως και με τη μαγειρική, έκανε συχνά λάθος και με τους ανθρώπους. Όμως η κουβέντα της Θεανώς είχε άλλο βάρος. Τούτη δεν παραμυθιαζότανε εύκολα. Όταν η Θεανώ μίλαγε θετικά για κάποιον, κάτι πραγματικά συνέβαινε.

Έγινε λοιπόν η Θεανώ πολύ καλύτερος πρεσβευτής του Κινήματος απ' το Θωμά τον ίδιο. Κι η Θεανώ είχε και πελάτες πολλούς στο ιατρείο. Κάθε φορά που έρχονταν και φεύγανε, παίρνανε κι ένα φυλλάδιο. Μαζί με πληροφορίες και προτροπές. Μετρούσε η κουβέντα λοιπόν της Θεανώς. Μετρούσε πολύ.

* * *

“Θωμά συμφωνώ ότι πολύ καλά τα λέει. Μακάρι να κάνει και το θαύμα και να διεμβολίσει το απαρχαιωμένο μας πολιτικό κατεστημένο. Πρέπει όμως να σου πω ότι εγώ δεν του 'χω εμπιστοσύνη. Ως άτομο εννοώ, ως προσωπικότητα. Κάτι δε μου 'ρχεται καλά”. Αυτή ήταν η κουβέντα του Τάκη, μετά μια μεγάλη συγκέντρωση σε θέατρο, που 'χε οργανώσει το Κίνημα Πολιτών. Είχε έρθει ο Τάκης να την παρακολουθήσει μαζί με τον άλλο κοινό τους φίλο, τον Κοσμά.

Ήταν ο Τάκης πολύ καλός, παλιός φίλος του Θωμά. Η πρώτη γνωριμία του στο Πολυτεχνείο. Ο δεύτερος πιο παλιός του φίλος, μετά απ' το Στάθη, με τον οποίο ήταν μαζί απ' το γυμνάσιο. Αν και ήταν φορές που ένοιωθαν, με το Στάθη, ότι ήταν μαζί από τότε που γεννήθηκαν...

Με την επιστροφή, είχαν λοιπόν ξαναβρεθεί για τα καλά, ο Θωμάς με τον Τάκη. Μέναν κοντά και βλέπονταν τακτικά και με μεγάλη χαρά. Για να “συνοψίσουν” την κατάσταση, όπως το λέγανε χαριτολογώντας. Μαζί κι ο άλλος αρχαίος

φίλος, λίγο μετά απ' τον Τάκη αυτός, ο Κοσμάς. Τους αντάμωνε κι αυτός στην πλατεία και συνοφίζανε όλοι μαζί. Κοντινά μυαλά, με κάποιες διαφορές αλλά πολύ περισσότερες ομοιότητες. Κι οι τρεις τους.

Ο Τάκης είχε μια έμφυτη επιφυλακτικότητα αλλά και διορατικότητα για τα πράγματα και τους ανθρώπους. Μάλλον το ακριβώς αντίθετο του ενθουσιασμού του Θωμά. Σπάνια μιλούσε για κάτι χωρίς να καταθέσει μαζί χιλιάδες επιφυλάξεις. Τόσο πολύ συντηρητικός ήταν σ' αυτά τα πράγματα ο Τάκης, που ο Θωμάς ξαφνιάστηκε με το πρώτο μάλλον σκέλος της πρότασής του παρά με το δεύτερο. Με τη διαπίστωση και την ευχή, παρά με την επιφύλαξη που ακολούθησε. Τι στην ευχή! Έχει ποτέ υπάρξει κάτι που να μην είχε επιφυλάξεις ο Τάκης;

“Προσέξατε ότι μιλούσε πάνω από μια ώρα και δεν έκανε ούτε μια αναφορά στο ρολό και τις ευθύνες των πλούσιων και του κεφάλαιου. Εμένα αυτό δε μου άρεσε καθόλου. Δεν υπήρχε ισορροπία στην ανάλυση, ήταν πολύ μονόπατη”, συμπλήρωσε ο Κοσμάς για να εισπράξει διαμαρτυρίες και διορθώσεις κι απ' τον οπαδό Θωμά αλλά κι απ' τον καχύποπτο τον Τάκη.

Ο Κοσμάς ήταν ένα ιδιοφυές άτομο. Είχε ένα τεράστιο μέτωπο, δηλωτικό της ευφυΐας του. Με οικογενειακές καταβολές της αυθεντικής κι αλάνθαστης αριστεράς. Όσο και να την είχε, την αριστερά αυτή, ξεπεράσει ο χρόνος, όσο κι αν ο Κοσμάς το καταλάβαινε και, τι να κάνει, υπερθεμάτιζε τον ιδεολογικό ευτελισμό της και περιγελούσε και τις δικές του τις καταβολές, κάτι, πάντα, έμενε. Βέβαια ο Κοσμάς πολύ σπάνια έλεγε κάτι που δεν είχε βάση. Η τετράγωνη λογική του φίλτραρε όλες τις πιθανές ασυνέπειες του λόγου

και του μυαλού. Φώτιζε, με ακρίβεια νυστεριού, πάντα κάποια ιδιαίτερη πτυχή που 'χε περάσει απαρατήρητη στους άλλους. Με έναν ιδιαίτερο τρόπο, που είχε, πολύ διεισδυτικό. Εκείνη τη μέρα όμως, ακόμη κι ο Κοσμάς είχε κάνει λάθος. Ίσως ήρθε πιο αργά και δεν ήταν απ' την αρχή της ομιλίας. Ακόμη κι ο γενετικά καχύποπτος Τάκης το επεσήμανε.

“Έλα βρε Κοσμά μου, αφού το ανέφερε ο άνθρωπος κι αρκετά μάλιστα, γιατί τον κατηγορείς γι' αυτό;” τον παρατήρησε με απαλή ειρωνεία ο Τάκης και με τους ιδιαίτερους εκείνους μορφασμούς και τον τόνο της φωνής, που είχαν πια παγιωθεί ανάμεσά τους, μετά τριάντα χρόνια γνωριμίας και φιλίας.

Μιλούσε όλη αυτή την εποχή πολύ ο Θωμάς με τον Κοσμά και τον Τάκη. Συνοψίζανε. Μιλούσανε για το Κίνημα Πολιτών περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο. Και απ' τις εταιρείες του Θωμά και απ' αυτές των δυο τους. Τα επαγγελματικά, η αλήθεια είναι, ως θέμα συζήτησης, τα βαριόνταν όλοι τους πολύ. Βλέπανε κι οι φίλοι του, που έμπλεκε όλο και πιο πολύ μέσα στο Κίνημα και θέλανε να του λεν τη γνώμη τους, να μαθαίνουν από πρώτο χέρι τι συμβαίνει. Βέβαια ο Θωμάς φρόντιζε να διορθώνει λίγο την καχυποψία τού Τάκη και ν' αντισταθμίζει λίγο τη φωνή της αυθεντικής αριστεράς, που εξέπεμπε ακόμη βλοσυρά, κάπου απ' το μέσα του Κοσμά. Ήταν όμως πολύ καλή ιδεολογική και ψυχολογική χαλάρωση, αλλά και σωματική ξεκούραση η παρέα με τους δυο τους αυτή την εποχή. Κι ας μη συμφωνούσαν σ' όλα. Αυτό θα ήταν άλλωστε βαρετό.

Ξαναβρέθηκε ο Θωμάς και με το Στάθη. Εδώ και κάτι χρόνια, ήταν ο Θωμάς στη μέση της Αγγλίας τότε, είχε πια

ξεκολλήσει ο Στάθης απ' το τηλέφωνο, που περίμενε και περίμενε. Χώρισαν με την καλή του μετά από πολλές πολλές δεκαετίες. Μάλλον κακήν κακώς. Προς τεράστια έκπληξη πολλών πολλών ανθρώπων. Και του Θωμά πρώτα και καλύτερα. Είναι κάποια πράγματα, που κάπου τα θεωρείς νόμο της φύσης. Μέχρι να σου σφυρίξει απ' την άλλη γωνιά η φύση. Σα να είδε λοιπόν το φως το αληθινό ο Στάθης. Είχε χάσει μάλιστα και για ένα μεγάλο διάστημα τα κιλά της παρακμής, χωρίς όμως να σταματήσει και το φουγάρο του άγχους. Το Gauloises άφιλτρο δούλευε νύχτα μέρα και με το παραπάνω.

Ήταν όμως δύσκολο να παρακολουθήσεις πραγματικά το Στάθη αυτή την εποχή. Ήταν διφορούμενος κι ελάχιστα αποκαλυπτικός. Ήταν βλέπεις ο πρώτος καιρός, που τον έβρισκε μόνο του η ζωή. Τώρα βέβαια, θα πει κανείς, και το τηλέφωνο τι ήταν; Παρέα; Φαίνεται δεν το 'νοιωθε όμως έτσι τότε ο Στάθης.

Έμπαινε λοιπόν κι έβγαινε σε σχέσεις ασταμάτητα. Τι έψαχνε, τι έβρισκε, δύσκολο να πεις. Να 'χουν μια άλλη χημεία άραγε οι άνθρωποι που ψάχνουν πραγματικά για πρώτη φορά ταίρι στα σαράντα κάτι; Ο Θωμάς πάντως δεν την ήξερε αυτή τη χημεία. Όλ' αυτά του Θωμά του φάνταζαν λιγάκι μακρινά. Γλυκά αλλά και μακρινά και λίγο άσχετα με το δικό του σήμερα.

Όταν βρεθήκανε στην Αθήνα, μετά που είχε επιστρέψει ο Θωμάς, ο Στάθης είχε πάρει πάλι τα κιλά. Φούσκωσε πάλι για τα καλά. Χωρίς καν να κλείσει το φουγάρο. Το μοτίβο της ζωής του έδειχνε ίδιο, τα κιλά όμως άλλα έλεγαν. Εντελώς ίδιο δε γίνεται να 'ταν.

Έτσι, αντικειμενικές δυσκολίες για την παρέα τους και

πάλι. Παλιά ήταν το τηλέφωνο, τώρα τι ήταν άραγε; Με σιγουριά δε μπορείς να πεις τι ήταν. Με το Στάθη λοιπόν ο Θωμάς βρισκότανε κάπως πιο σπάνια. Και μάλλον δε μιλάγανε για το Κίνημα. Δεν ήταν στα ενδιαφέροντα του Στάθη, αυτή την εποχή, τα κινήματα κι η πολιτική. Ο Στάθης σα να 'χε ξεκολλήσει το ρολόι του και πάσχιζε να καλύψει το χαμένο χρόνο. Ήταν σε καθαρίες υπαρξιακές αναζητήσεις. Ξεπερνούσαν κατά πολύ την εμβέλεια του πολιτικού λόγου και έργου. Του κάθε πολιτικού λόγου ή έργου.

Σκεφτόταν ο Θωμάς ότι και με το Γιώργο η φιλία τους είχε διακοπές. Μεγάλες ανάπαυλες. Έτσι και με το Στάθη. Ακόμη μεγαλύτερες. Κι όμως αυτές δεν άγγιζαν την ουσία των πραγμάτων. Πότε σφυρηλατήθηκε άραγε αυτή η ουσία;

Ήταν όμως εκεί η ουσία αυτή, ήταν στη μεγάλη αγάπη του Θωμά για το Στάθη και τ' αντίστροφο. Ήταν και λίγο μες στην ελπίδα ότι μια μέρα, η άδικη τιμωρία των αγγέλων για το λάθος που οι άγγελοι οι ίδιοι κάνανε, σα μπλέξανε τα σχέδια όταν τους σχεδίαζαν, θα έφτανε στο τέλος της.

Ένα ρολόι και μια ναυμαχία

Το Κίνημα Πολιτών λοιπόν, η αυθάδης αυτή, η θρασύτατη χρονοτσουλήθρα, λίγο έλειψε και θα πετύχαινε! Τη σοφίστηκε ο Γιώργος κι έβαλαν όλοι μαζί μπροστά και τη φτιάξανε, μέσα σε λίγους μονάχα μήνες. Την έφεραν μετά να κάνει επίθεση κι απόβαση, να διορθώσουν το μεγάλο ρολόι. Λίγο μόνο έμεινε και θα πετύχαιναν. Λίγη πείρα ακόμη να 'χανε, λίγο πιο καλοκουρδισμένο να 'ταν το δικό τους το ρολόι και θα προσγειώνονταν απάνω στο ρολόι το μεγάλο. Για ν' αρχίσει μετά ο χαλασμός.

Έτσι, για λίγο μόνο, για τόσο δα, δε βρήκε ο Γιώργος το στόχο του. Τον εμπόδισαν τα τελευταία, τα πανούργα εκείνα οχυρωματικά. Εκεί ήταν καλά κρυμμένη η ελίτ των σκουριοφυλάκων. Δεν τα 'χανε καλά λογαριάσει αυτά. Διέλυσε όμως όλα τους τ' άλλα τα καράβια κι όλα τους τα πολυβολεία κι έφτασε κι άγγιξε σχεδόν απάνω στα πρώτα βράχια. Την τελευταία στιγμή τον πρόλαβαν οι σκουριοφύλακες. Κοκκίνισαν τότε τη θάλασσα με τη θανατερή, την κατακόκκινη σκουριά τους, πριν προλάβουν να κατέβουν τα επίλεκτα τα τμήματα κι αρχίσουν τη δουλειά.

Είχε οργανωθεί, τη μέρα κείνη και μια μεγαλειώδης ναυμαχία, κάπου στ' ανοιχτά, για να διασκεδάσει ο κόσμος. Να ξεχαστεί και λίγο απ' τα μνημόνια κι από τις τρώικες.

Κοιτούσαν οι δυο μεγάλοι ναύαρχοι, έκπληκτοι, την

τσουλήθρα που κύλησε πάνω απ' την κεφάλια τους, κατ' ευθείαν για το μεγάλο το ρολόι.

“Τι είναι πάλι τούτο δω;” φώναξε απορημένα ο ένας ναύαρχος, αυτός με το φαρδύ, το κόκκινο καπέλο, στον άλλο, τον απεναντινό το ναύαρχο.

“Κάποιος τρελός θα 'ναι, θα τον τελειώσουν τα θωρηκτά μου εκεί πιο κάτω. Μη δίνεις σημασία και συνέχισε τον αγώνα, να διασκεδάσει ο κόσμος. Ζήτη η σκουριοφροσύνη!” αποκρίθηκε σθεναρά ο άλλος ναύαρχος, που φορούσε τη μεγάλη μπλε καπελαδούρα, για να τον ξεχωρίζει ο κόσμος.

Κι έριξε και μια βροντώδη κανονιά. Και συνέχισαν οι ναύαρχοι το σκληρό τους αγώνα.

“Βρε συ, τι θα γίνει μ' αυτά τα θωρηκτά που μου 'λεγες πως θα τον τέλειωναν; Σα να φλέγονται τα βλέπω! Μήπως να στείλω και γω, τη λαϊκή μου σκουριοφυλακή, να βάλουμε και μεις ένα χεράκι, να βοηθήσουμε την κατάσταση;” είπε ανήσυχος κι αναψοκοκκινισμένος πια, ο assorti, ο κόκκινος ο ναύαρχος. Και διάταξε μετά κι αυτός μια θεαματική ομβροντία, για να ξεσπάσει και να ενθουσιαστεί ο κόσμος.

Έλαμψε τότε και ξεχώρισε η σοφία κι η εμπειρία του μπλε του ναύαρχου.

“Σου λέω βρε ανόητε, συνέχιζε τον αγώνα κι έχει μου και πίστη! Δεν είσαι βλέπεις σκουριόφρων, γι' αυτό κλονίζεσαι! Θα τον προσγειώσουν οι δικοί μου σου λέω. Σαν πιο παλιός τα 'χω ξαναδεί αυτά. Κάτι ανόητοι είναι, κάτι ξιπασμένοι, που παν να κόψουν δρόμο. Αντί να κάτσουν καμιά δεκαριά αιώνες στην ουρά σαν όλους εμάς τους άλλους! Πάρε τώρα και μια τορπίλη για να μάθεις να χαζολογάς και να γκρι-νιάζεις!”

Του βύθισε έτσι και τη θαλαμηγό. Ο σκουριόφρων, ο θαλασσί, ο ναύαρχος, ο δεξιότηχης. Του λαϊκού του σκουριοφύλακα, του κόκκινου του ναύαρχου, του ακόμα ερασιτέχνη.

* * *

Μόνο για πολύ λίγο δεν κατάφερε λοιπόν το Κίνημα Πολιτών το στόχο του κι έμεινε έξω απ' τη βουλή. Είχαν όμως οι δυο ναύαρχοι κι άλλα πυρομαχικά να κάψουν και θα οργάνωναν κι άλλη ναυμαχία σε τέσσερις πέντε μήνες. Θα 'ταν τότε ο Γιώργος ξανά εκεί, έμπειρος πια. Να τους ξεγελάσει αυτή τη φορά με τους επίλεκτους και να προσγειωθεί και να βαρέσει τη σκουριά, καταμεσής απάνω στο μεγάλο το ρολόι.

Οριζόντια και κάθετα

Ο Θωμάς συγκρότησε σιγά σιγά τη μικρή του ομάδα. Έξι συνολικά άτομα, μαζί μ' αυτόν. Πλήρης ισότης φύλων. Τρία κορίτσια, τρία αγόρια, έστω και με την κάπως ευρύτερη έννοια του όρου. Ο Θωμάς περπατάγε πια τα πενήντα. Θα υπήρχαν σε πρώτη φάση δυο δραστηριότητες. Η πιο σημαντική, που 'φερε κιόλας χρήματα, ήταν ο σχεδιασμός του τσιπ για τη NewComW στην Αγγλία. Ακριβώς όπως το 'χαν συζητήσει κι αποφασίσει με τους παλιούς του συνεργάτες, στο Λονδίνο. Θα 'πρεπε, μες στον πρώτο χρόνο, να έχουν δει φως, το φως της εξόδου απ' το τούνελ. Μετά, το δεύτερο χρόνο, θα κάναν τα τελειώματα, τις δοκιμές, την πιστοποίηση. Ο Ηλίας ήταν ο βασικός παίκτης σ' αυτό το πρότζεκτ. Είχε πολύ καλή γνώση ηλεκτρονικών και σχεδιασμού κυκλωμάτων. Γρήγορα έπιασε το νόημα κι έβαλε μπρος μ' ενθουσιασμό. Του φαινότανε ρεαλιστικός ο στόχος αν και, όταν περπατάς πρώτη φορά ένα δρόμο, υπάρχουν πάντα εκπλήξεις. Ο Χρήστος ήταν, κατά κάποια έννοια, ο στενός βοηθός του Ηλίας. Βοηθούσε σε διάφορες ανάγκες προγραμματισμού, αλλά και στον επανασχεδιασμό της τελικής συσκευασίας. Αν άλλαζε το τσιπ, θα γινότανε μικρότερο και θα μπορούσανε τότε να μικρύνουν όλη τη συσκευασία. Κι αυτά τα πράγματα όσο πιο μικρά είναι τόσο πιο καλά. Ήταν κι αυτό μια ιδέα που είχε αρέσει στους Άγγλους και συμφώνησαν να την υλοποιήσει ο Θωμάς.

Στα κορίτσια τώρα, η Άννα ήταν σύσταση τού φίλου του, του Γιώργου. Δεν την ήξερε ο ίδιος ο Γιώργος, αλλά ήταν η κόρη ενός στενού του συγγενή. Το 'φερε μια φορά η κουβέντα στο τηλέφωνο και το 'πε στο Θωμά, έτσι ενημερωτικά.

“Θωμά έχω μια, κάτι σαν ανιψιά, πρόσφατα πήρε πτυχίο, τώρα που στελεχώνεις την εταιρεία, αν τυχόν σ' ενδιαφέρει και θέλεις να τη δεις, τηλεφώνησέ της”. Έτσι του μίλησε πάνω κάτω ο Γιώργος.

Ο Θωμάς μίλησε με την Άννα πέντε λεπτά απ' το τηλέφωνο και της είπε να 'ρθει να δουλέψει. Θεώρησε φαίνεται ότι αφού του το 'πε ο Γιώργος κάτι θα ξέρει. Ήταν ευκολόπιστος ο Θωμάς και πολύ συνοπτικός μερικές φορές. Τώρα τι ακριβώς ήξερε ο Γιώργος για το συγγενή του κι άρα και για την ανιψιά του δεν ήταν απόλυτα σαφές. Ότι και να 'ταν όμως θα τα μάθαινε γρήγορα και δια της άμεσης οδού, κατευθείαν και ο Θωμάς. Η Άννα δεν ήταν έτοιμη για πολύ εξειδικευμένη εργασία. Θα βοηθούσε λιγάκι τα οργανωτικά, διαχειριστικά της εταιρείας και θα ήταν κατά κάποιον τρόπο υποστηρικτική στη βασική ομάδα του Ηλία και του Χρήστου.

Τέλος, η Ελένη και η Άντζυ θα είχαν την ευθύνη για τα νέα έργα. Είχε ιδέες εδώ ο Θωμάς από παλιότερα. Αποκατέστησε επαφή με διάφορες ευρωπαϊκές εταιρείες και πανεπιστήμια που είχε συνεργαστεί παλιότερα. Υπάρχουν πολλές προκληρύξεις για ευρωπαϊκά έργα. Συνήθως αρκετά ανταγωνιστική αγορά αλλά κι αρκετά ακριβοδίκαια. Με το βιογραφικό των Άγγλων οι προϋποθέσεις ήταν καλές.

Συνέβη μάλιστα και το εξής. Με το καλημέρα της νέας εταιρείας έκλεισε μια καλή δουλειά στο εξωτερικό. Ήταν μια προσφορά που ετοίμαζε μια φιλική, πολωνική εται-

ρεία. Τους ήξερε απ' τα παλιά ο Θωμάς, τους ξαναβρήκε και ζωντάνεψε τη σχέση του μαζί τους. Υπήρχαν πολύ καλές και φιλικές σχέσεις. Σχέσεις εμπιστοσύνης. Σπάνιο πράγμα δηλαδή. Βάλανε λοιπόν και την εταιρεία του Θωμά στην προσφορά και, μεγάλη τους τύχη, κερδίσανε τη σύμβαση! Γύρω στα εκατονπενήντα χιλιάδικα για την ελληνική εταιρεία. Έτσι προκύψανε κι οι δυο κοπέλες, η Ελένη και η Άντζυ. Για να τρέξουν το έργο και να βρουν και κατένα άλλο.

Ο Θωμάς προσπαθούσε απ' την αρχή να εξηγήσει ότι το στυλ της εταιρείας θα ήταν διαφορετικό απ' αυτά που είχαν ζήσει κι ακούσει. Η προοπτική της μετοχικής συμμετοχής όλων τους ήταν ανοιχτή. Ή ακριβέστερα, επιβεβλημένη. Όταν φυσικά πετυχαίνονταν οι στόχοι κι η εταιρεία περνούσε στην επόμενη φάση της ανάπτυξής της. Για τα αγόρια και την Άννα οι στόχοι ήταν να ολοκληρώσουν το σχεδιασμό, για την Ελένη και την Άντζυ να καταφέρουν να ανοίξουν και να σταθεροποιήσουν την αγορά των ευρωπαϊκών μελετών και έργων. Οι αμοιβές όλων τους στην πρώτη φάση ήταν αρκετά πάνω απ' την αγορά, ακόμη κι απ' την αγορά προ κρίσης. Δεν ήθελε να φανεί ότι η προοπτική των μετοχών ήταν πρόφαση και υποκριτική υποσχετική, για να τους βάλει να δουλεύουν χωρίς να αμείβονται ικανοποιητικά.

Εξήγησε ακόμη, σε πολλές ευκαιρίες, ότι δεν έχει καμιά όρεξη, ή πρόθεση, ή ικανότητα να ασκήσει την κλασική διοίκηση. Έλεγχο δηλαδή πότε μπαίνει, πότε βγαίνει, τι διαβάζει, που τηλεφωνεί ο καθένας. Για να γίνει και χωροταξικά σαφές, ο ίδιος έβαλε το γραφείο του απόμερα, για να μην διαταράσσει άθελά του το κλίμα και την ατμόσφαιρα στο γραφείο. Εξήγησε τέλος ότι η λέξη "υπάλληλος" απαγορεύ-

εται ρητά ως προσβλητική της αξιοπρέπειας του ατόμου. Επιτρέπεται μόνο η λέξη “συνεργάτης” σήμερα και “συνεταίρος” αύριο.

Ήταν υποσυνείδητα θετική η απήχηση του οριζόντιου μοντέλου που είχε καθιερώσει εσωτερικά στην εταιρεία ο Θωμάς. Κάποιες φορές γίνονταν και διευκρινιστικές συζητήσεις, καθώς το μοντέλο δεν ήταν συνηθισμένο κι άφηνε πολλά κενά κι ερωτηματικά, ιδιαίτερα όσον αφορά το μέλλον του.

“Ας υποθέσουμε ότι σε δυο χρόνια υπάρχει μια σταθερή ροή συμβάσεων απ’ το εξωτερικό. Θα μπορούσαμε τότε να διαλέξουμε αύξηση μισθού αντί για μετοχές;” Αυτή ήταν μια ερώτηση που πότε έτσι πότε αλλιώς έπεφτε στο τραπέζι τους πρώτους μήνες. Προς απογοήτευση η αλήθεια είναι του Θωμά.

Κατά τη γνώμη του έδειχνε, η προσέγγιση αυτή, το συντηρητισμό που είχε ο νέος κόσμος στην Ελλάδα. Μια φοβία στο να βρεθεί ο ίδιος μπροστά και να τον κοιτάνε μάλλον για καθοδήγηση παρά να κοιτάει ο ίδιος. Την επιβεβαίωναν πάρα πολλές εμπειρίες, τη φοβία αυτή. Και δεν ήταν και δύσκολο να την ερμηνεύσει, μόλις σκεφτόταν λίγο ποιο ήταν το κυρίαρχο σύστημα αξιών που βασίλευε στη χώρα. Και που μάλλον τη διέλυσε.

Περιθώρια δεν άφηνε πολλά για αυξήσεις.

“Αντζυ, αν μπορούμε σ’ αυτή τη λογική, να δεις που θα δυσκολευτούμε να ορίσουμε ποιες είναι οι λογικές αυξήσεις. Και μετά, αν την επόμενη χρονιά πέσουμε κάτω απ’ το στόχο, τι θα κάνουμε, μειώσεις;”

Ο Θωμάς στο θέμα αυτό ήταν φανατικός μαρξιστής. Αναγνώριζε στο Μαρξ την τρομερή ανακάλυψη ότι πρώτος

έθεσε το θέμα της κατανομής του κέρδους μεταξύ της εργασίας και του κεφαλαίου. Τρομερά ριζοσπαστική, επαναστατική σκέψη. Η κατανομή ήταν πάντα και παραμένει και σήμερα αυθαίρετη και τυχαία. Πιέζει το κεφάλαιο, τραβάει τη γραμμή προς τα δω, πιέζει η εργασία σπρώχνεται η γραμμή προς τα κει.

Ακριβώς δηλαδή αυτό απ' το οποίο ήθελε να γλυτώσει. Τις μάταιες κουβέντες δίχως τέλος για το ποια είναι μια δίκαια και λογική αύξηση. Η απάντηση λοιπόν του Θωμάς ήταν:

“Ενώ Άντζυ μου, αν πάρεις τις μετοχές σου, η επιτυχία ή αποτυχία της εταιρείας θα περνάει άμεσα στα μερίσματά σου, χωρίς να 'χουμε τη μοιραία φαγωμάρα και τους τσακωμούς και τις απογοητεύσεις της κάθε πολιτικής αυξήσεων. Άρα λοιπόν, μη γελιέστε απ' τους καλούς μισθούς τού σήμερα. Αν πάμε καλά, η μόνη επιλογή που θα 'χετε αύριο, θα 'ναι να είστε συνεταίροι μου!”

Καθαρές κουβέντες. Να 'ταν που ο Θωμάς είχε θητεύσει για κάποιο διάστημα στην άκρα αριστερά; Απομεινάρια απ' τη εποχή εκείνη; Να 'ταν που δεν του πήγαιναν οι φορμαλισμοί κι οι κώδικες της ιεραρχίας; Που τον είχαν, ιδιαίτερα στην Αγγλία, κουράσει; Ποιος ξέρει ποια ήταν η κινητήρια δύναμη πίσω απ' την οριζόντια δομή που σχεδίασε κι επέβαλε με τέτοιο πάθος.

Ο Θωμάς είχε παραστάσεις κι από μεγάλα μαγαζιά. Είχε δουλέψει παλιότερα με βιομηχανίες μεγάλες, με χιλιάδες κόσμο. Δεν ήταν αφελής. Εκεί χωρίς κάθετη, ιεραρχική συγκρότηση δε θα κινιότανε τίποτα. Το μέγεθος ζητούσε, φώναζε για κάθετη δομή. Για διευθυντές, τμηματάρχες, προϊστάμενους κι όλα αυτά του κάθετου κόσμου. Το ορι-

ζόντιο μοντέλο του Θωμά δε θα 'χε εκεί καμιά ελπίδα. Γι' αυτό φρόντιζε συχνά να συμπληρώνει:

“Αν πάμε καλά, εκτός από μετοχές πρέπει να λογαριάζετε ότι θα πρέπει και να “σπάσουμε”. Η εταιρεία δε θα 'χει ποτέ πάνω από δεκαπέντε άτομα. Αν αυξηθούν οι δουλειές μας, θα πρέπει τότε να γίνει μια νέα εταιρεία, που θα απορροφήσει ό,τι πλεονάζει πέρα απ' τους δεκαπέντε. Αφού διανεμηθούν οι κατάλληλες μετοχές σ' αυτούς που συμμετείχαν πρωταγωνιστικά στο μέγαλωμα”.

Η κατάσταση λοιπόν, όπως διαμορφώθηκε, είχε οπωσδήποτε πολλά πλεονεκτήματα. Γίνονταν αντιληπτά από όλους, περισσότερο ή λιγότερο. Εκτός από την Άννα. Την ανιψιά του Γιώργου απ' τον ξάδερφό του. Η Άννα είχε κομματική ένταξη, που όλα αυτά τα 'χε ταξινομημένα με άλλο τρόπο. Πιο καθαρό. Με καλούς και με κακούς.

Η Άννα λοιπόν, μες στη μεγάλη της την άγνοια κι αφέλεια, γιατί πώς αλλιώς να το πεις, κάθε τρεις και λίγο, με μια μικρή, αφηρημένη δόση ντροπής, υπενθύμιζε την κομματική της ατζέντα.

“Εγώ παιδιά θ' απεργήσω αύριο και δε θα 'ρθω στο γραφείο”. Κάθε δέκα μέρες λοιπόν, απεργούσε η Άννα κι είχαν αυτή την κουβέντα. Ήταν βλέπεις κι η εποχή τέτοια. Με απεργίες πολλές και συνεχείς. Δε θα μπορούσε να λείπει η Άννα.

Τώρα τι αξία έχει, πόσο αγωνιστικά περήφανο μπορεί να σε κάνει, να λες στην εταιρεία που δουλεύεις ότι θα απεργήσεις, όταν μπορείς και πηγαίνεις στη δουλειά σου όταν, όποτε κι αν θέλεις, χωρίς να χάνεις ούτε ένα Ευρώ απ' το μισθό σου, αυτό μόνο το, μάλλον όχι ιδιαίτερο, μυαλό της Άννας το χωρούσε.

Το εκλεπτυσμένο σκηνικό του Θωμά ξεπερνούσε κατά πολύ τις διανοητικές και συναισθηματικές ικανότητες της Άννας. Η Άννα, αποκλείεται ποτέ να εντασσόταν στο ιδεολογικό πλαίσιο που πρέσβευε κι οργάνωνε ο Θωμάς. Ήταν κι η γενικότερη απόδοσή της και διάθεση, απόλυτα ευθυγραμμισμένη με την παραπάνω συμπεριφορά. Με απίθανη την πιθανότητα ν' αλλάξει και να μπορέσει να λειτουργήσει μέσα στο περιβάλλον που βρισκότανε.

Το συζήτησε από δω, το συζήτησε από κει, το συζήτησε και με το Γιώργο τον ίδιο, που ένοιωσε έκπληξη κι αισθάνθηκε και λίγο αμήχανα κι ενοχικά με την εξέλιξη. Η ιδέα τής απόλυσης φάνταζε τελείως εκτός του κόσμου του Θωμά. Το συζήτησε και με το Στάθη μια μέρα. Η κουβέντα του Στάθη ήταν που μέτρησε πιο πολύ απ' όλες.

“Υπάρχουν άτομα με μοχθηρία στην ψυχή. Τι και πώς δεν έχει νόημα να ψάχνεις”.

Έβλεπε ο Στάθης το Θωμά να μην μπορεί να το διαχειριστεί το θέμα. Να τον ξεπερνά. Προσφέρθηκε τότε ο Στάθης να μεσολαβήσει να τη στείλει στον αγύριστο με τον κομφό και ευγενικό τρόπο που τον χαρακτήριζε.

Τελικά βρήκε τη δύναμη ο Θωμάς ο ίδιος κι εξήγησε στην Άννα ότι μάλλον έχει γίνει κάποια παρεξήγηση κι ότι πρέπει να τελειώνει. Η παρεξήγηση, μαζί κι η δουλειά τής Άννας.

Αποζημιώθηκε λοιπόν η Άννα. Θα αποζημιώθηκε και ηθικά, απ' τον ίδιο της τον εαυτό, αφού, πράγμα μάλλον βέβαιο, θα 'νοιωσε και διωκόμενη κι αδούλωτη αγωνίστρια. Έμεινε η εταιρεία με πέντε άτομα κι ο Θωμάς με το βάρος και το αίσθημα της ήττας, που έφερε η πρώτη απόλυση στη ζωή του.

“Γιώργο, ξέρεις έφυγε η ανιψιά σου. Γιώργο μου χάλαγε όλο το κλίμα, ήταν τελείως αλλού η κοπέλα”, εξήγησε ο Θωμάς στο Γιώργο, με ίδια ενοχή σαν την προηγούμενη του Γιώργου.

“Θωμά λυπάμαι που σ’ έβαλα σε μπελά. Ούτε να το σκέφτεσαι. Είσαι ο τελευταίος στον πλανήτη που μπορώ να φανταστώ να απολύεις άνθρωπο. Πρέπει να σε φρίκαρε τελείως”. Κι άλλαξε το θέμα ο Γιώργος: “Ας την αυτή τώρα Θωμά. Πες μου τούτο. Μπορείς να έρθεις αύριο, γύρω στις επτά, ίσως λίγο νωρίτερα, να τα πούμε λίγο και μαζί; Θέλω να γνωρίσεις έναν καινούργιο συνεργάτη του Κινήματος. Είναι άτομο της εκκλησίας, κληρικός. Θωμά, μετά την πρόσφατη μεγάλη μας επιτυχία δε μπορείς να φανταστείς τι γίνεται. Τεράστια απήχηση. Μας βρίσκουν άτομα από κει που δε θα το περίμενες ποτέ. Έτσι κι ο πατέρας Βασίλειος. Οπαδός μας και μάλιστα φανατικός, απ’ το σώμα της εκκλησίας. Έχει ενδιαφέρον να τον γνωρίσεις. Του ‘χω μιλήσει κιόλας για σένα”.

“Το ‘χα στο νου μου να περάσω Γιώργο. Θα ‘μαι εκεί, κανένα πρόβλημα. Υπολόγίζε με γύρω στις έξι και μισή. Εκπληξη μου ακούγεται ο πατέρας. Έχει δει τις θέσεις μας για την εκκλησία και συμφωνεί; Θα ‘τανε στ’ αλήθεια εκπληκτικό. Τα λέμε λοιπόν αύριο”, απάντησε ο Θωμάς.

Ο πατέρας Βασίλειος

Είχαν λοιπόν κανονίσει να βρεθούν στου Γιώργου, γύρω στις επτά τ' απόγευμα. Αργότερα θα ῥχονταν κι άλλα άτομα, αλλά ο πατέρας Βασίλειος είχε υποχρεώσεις και δε θα μπορούσε να καθίσει περισσότερο. Ο Θωμάς είχε στο μεταξύ φθάσει και συζητούσαν με το Γιώργο. Δεν άργησε να χτυπήσει το κουδούνι.

“Καλώς τον πατέρα Βασίλειο”, τον υποδέχθηκε ο Γιώργος. Να σας συστήσω τον παλιό, καλό μου φίλο, το Θωμά. Γνωστοί και κολλητοί απ’ τα χρόνια τα φοιτητικά.

“Χαίρομαι που σε γνωρίζω Θωμά. Μου ῥχει ξαναμιλήσει ο Γιώργος”, έσπευσε ν’ αποκριθεί ο ιερωμένος.

“Κι εγώ πατέρα Βασίλειε”, είπε με κάποια τυπικότητα ο Θωμάς, δίνοντας το χέρι χωρίς καμιά υποψία υπόκλισης. Ήταν άλλωστε κι αρκετά μεγαλύτερος στην ηλικία.

Κάθισαν κι οι τρεις στο σαλόνι. Οι δυο φίλοι είχαν κοντινές απόψεις για τα μεταφυσικά θέματα. Δε θα τους έλεγε κανείς ανθρώπους του Θεού. Ούτε τον ένα, ούτε τον άλλο. Άθεοι πάλι δεν ήταν. Τις λίγες φορές που ῥχανε μιλήσει γι’ αυτά τα θέματα είχαν καταλήξει ότι κι η αθεΐα είναι κι αυτή μια μορφή θρησκείας. Επαγγέλλεται την απόλυτη αλήθεια του “Δεν υπάρχει Θεός”. Κι οι απόλυτες αλήθειες ήταν έξω απ’ το μυαλό και τα γονίδια και των δυο τους. Το θέμα είχε μείνει να αιωρείται. Ο “Άγνωστος Θεός” της αρχαίας Ελλάδας ήταν η αγαπημένη τους εικόνα για το

θέμα. Κυρίως γιατί, όπως το βλέπανε, αποτελούσε την καλύτερη ιστορική αναγνώριση ότι, πέρα απ' τις ποικίλες αποκαλύψεις, υπάρχει και το άγνωστο.

“Όπως σου είπα Θωμά, ο πατέρας Βασίλειος είναι κοντά στο Κίνημα Πολιτών. Μας βοηθάει να διατυπώσουμε τις θέσεις μας για τ' αγκάθι που λέγεται σχέσεις κράτους εκκλησίας”, έκανε τη σύσταση ο Γιώργος, σερβίροντας ταυτόχρονα χυμούς από πραγματικά, φρέσκα, πορτοκάλια.

“Το βρίσκω πολύ ενδιαφέρον. Δε σας κρύβω ότι το βρίσκω μια ευχάριστη έκπληξη. Βέβαια, άνθρωποι της εκκλησίας ν' ασχολούνται με την πολιτική, έστω και τη νέου τύπου πολιτική που επαγγελλόμαστε, δεν υπάρχει κάποιο ασυμβίβαστο σ' αυτό;” ρώτησε ο Θωμάς.

“Σωστά το λες Θωμά, ωστόσο η πρόθεσή μου δεν είναι ν' ασχοληθώ με την πολιτική, παρά να βοηθήσω το κίνημά σας να διατυπώσει κάποιες απόψεις και προτάσεις που θα βοηθήσουν να πάει μπροστά όχι μόνο η σχέση κράτους εκκλησίας αλλά η κοινωνία μας γενικότερα. Άτυπη λοιπόν και στενά φιλική συνεργασία”, διευκρίνισε ο πατέρας Βασίλειος. Και πρόσθεσε: “δες το σα μια πνευματική σχέση, μια καλοπροαίρετη ανταλλαγή απόψεων”.

“Αλήθεια πατέρα Βασίλειε, πώς θα συνοψίζατε το ρόλο της εκκλησίας στη σύγχρονη κοινωνία και στην Ελλάδα ειδικότερα;” ρώτησε ο Θωμάς προσπαθώντας ν' αποκωδικοποιήσει τον ιδιαίτερο άνθρωπο που είχε μπροστά του.

“Η βασική μου άποψη είναι ότι υπάρχουν δυο σφαίρες, αυτή της πίστης κι αυτή της λογικής. Επίσης ότι είναι μάταιο να προσπαθείς να χρησιμοποιήσεις τα εργαλεία της μιας περιοχής για ν' απαντήσεις τα ερωτήματα της άλλης”.

Έδωσε το στίγμα ο πατέρας Βασίλειος αμέσως και με θαυμαστή σαφήνεια. Και συνέχισε. “Αν δεχθούμε ότι η λογική κι οι αισθήσεις μπορούν να δώσουν απαντήσεις στα πάντα, τότε η θρησκεία καταρρέει. Αν δεχθούμε ότι δε μπορεί, τότε ο τεράστιος, όπως πιστεύω εγώ, χώρος, που μένει ανοικτός, είναι το υπόστρωμα για την πίστη, για το Θεό”. Αιφνιδίασε, ο πατέρας Βασίλειος, τους συνομιλητές του, αφού μετέθεσε τη συζήτηση σε φιλοσοφικό επίπεδο, πολύ πέραν του ελλαδικού προβλήματος.

“Σωστά, αποκρίθηκε ο Θωμάς. Προσωπικά θα συμφωνήσω απολύτως. Η άποψή σας ανοίγει μια σειρά ερωτήματα”. Τον έκοψε ο πατέρας Βασίλειος. “Θωμά, μπορούμε να μιλάμε στον ενικό; Είμαι μάλλον νεότερός σας και δε βλέπω κάποιο θέμα σεβασμού, που να δικαιολογεί τον πληθυντικό”.

“Ασφαλώς”, απάντησε ο Θωμάς, ικανοποιημένος απ’ την πρόταση. Συνέχισε:

“Έλεγα λοιπόν ότι η ιδέα για δυο διαφορετικές περιοχές, μια που να βασίζεται και να ερμηνεύεται με τη λογική και μια που να ’ναι εκτός, να μη μπορεί να γίνει αντιληπτή με τη λογική και ν’ αποτελεί το προνομιακό πεδίο για την πίστη, μου είναι ελκυστική. Ανοίγει βέβαια μια σειρά δογματικά ερωτήματα, που όμως δεν τα θεωρώ σημαντικά αυτή τη στιγμή. Αυτό που μου κινεί περισσότερο την περιέργεια είναι αν πραγματικά νομίζεις ότι η εκκλησία μας έχει πορευθεί και πορεύεται με αυτό το γνώμονα, των δύο διακριτών περιοχών”, ολοκλήρωσε το ερώτημά του ο Θωμάς. Έβλεπε βέβαια ν’ ανοίγονται διάφορα δογματικά θέματα στη συζήτηση. Για παράδειγμα, ποιος είναι ο καταλληλότερος Θεός να εκφράσει αυτόν τον, εκτός λογικής, χώρο. Ό-

μως προτίμησε να τα παρακάμψει προκειμένου να στραφεί η συζήτηση σε πιο πρακτικά κι άμεσα θέματα.

“Θωμά, θα το πω ευθέως και χωρίς περιστροφές. Ναι, νομίζω ότι δεν έχει πορευτεί σωστά η εκκλησία μας. Δεν είναι μόνο ότι διεκδίκησε περιοχές που δεν είναι στη δικαιοδοσία της και που θα έπρεπε συνειδητά να διώχνει μακριά της σε άλλους πιο ειδικούς, σε επιστήμονες. Είναι ότι δεν άφησε το χώρο της λογικής ν’ αναπτυχθεί. Είναι ότι τον περιφρόνησε, τον γελοιοποίησε, προσπάθησε να τον εξοβελίσει απ’ τη ζωή. Αυτό ήταν το μέγα λάθος. Αντί να δυναμώσει το μεταφυσικό της λόγο, να καλύψει την περιοχή για την οποία είναι κατάλληλη, επιδόθηκε σε μια προσπάθεια καταγγελίας του ορθού λόγου. Αυτή είναι η βαριά ιστορική ευθύνη της δικής μας εκκλησίας, η κληρονομιά που πρέπει να κριτικάρουμε, η πράξη που πρέπει ν’ αλλάξουμε”.

Ο Γιώργος απ’ τον ενθουσιασμό και την έκπληξή του είχε πει κιόλας την πορτοκαλάδα κι επέστρεφε απ’ την κουζίνα με το ποτήρι γεμάτο. Έριξε μια ματιά στα ποτήρια των συνομιλητών του, είδε ότι έχουν ακόμη δρόμο μπροστά τους κι επιχείρησε να ξαναγυρίσει στην κουβέντα. Τον πρόλαβε όμως ο πατέρας Βασίλειος.

“Αν θα έπρεπε να υποδείξω ένα μόνο πράγμα για ν’ αλλάξει η εκκλησία μας θα πρότεινα τη σχέση της με το σήμερα, με τη ζωή. Την αντίληψη δηλαδή ότι η ζωή, το σήμερα, δεν έχει κάποια αυταξία, ότι η μόνη ιστορική στιγμή που υπάρχει και δίνει νόημα στα πάντα είναι η δεύτερα παρουσία”.

Οι απόψεις αυτές ήταν πρωτόγνωρες για τους δυο φίλους. Το καλούπι της εκκλησίας, όπως κι όσο το ‘χανε γνω-

ρίσει, δεν τους υποφίαζε ποτέ για κάτι σαν κι αυτό που ακούγανε. Ο Γιώργος έριξε μια γρήγορη, αυτάρεσκη, ματιά στο Θωμά, νοιώθοντας δικαιωμένος για την άποψή του περί “διαφορετικού” ιερωμένου.

“Διατρέχω με τη φαντασία μου μια σειρά συγγενείς μου, καλούς ορθόδοξους χριστιανούς και βλέπω πόσο δίκιο έχεις. Ενώ οι άνθρωποι είναι δραστήριοι, κάνουν δουλειές, τις κάνουν καλά, ζουν μέσα στον κόσμο, δεν είναι καλόγεροι, βλέπεις εντούτοις την αίσθηση της ματαιότητας να διαπερνά τη ζωή τους”, επιβεβαίωσε ο Θωμάς την άποψη του πατέρα Βασιλείου.

“Ακριβώς! Αυτό είναι που εννοώ. Αυτό είναι που πρέπει ν’ αλλάξουμε. Τη σχέση μας με το χρόνο. Πρέπει να εξηγήσουμε σ’ αυτούς τους ανθρώπους ότι δεν είναι μόνο η γέννηση του κόσμου κι η δευτέρα παρουσία οι μόνες, δυο, ιστορικές στιγμές που έχουν σημασία. Κάθε στιγμή που ζούμε έχει σημασία! Ο χώρος της λογικής και του ορατού έχει τη σημασία του. Για παράδειγμα: γιατί οργανώνουμε εμείς συσσίτια; Γιατί δε λέμε στον κόσμο που πεινάει “καλύτερα να πεθάνετε να συναντήσετε τον Κύριό σας”. Βλέπετε ότι κι εμείς αντιλαμβανόμαστε τη δύναμη της στιγμής, του χρόνου που ρέει. Αλλά δεν το κάνουμε πάντα, δεν το κάναμε πάντα, εδώ και πάρα πολλά χρόνια, αιώνες πολλούς. Αλλάζουμε λοιπόν, αλλά όχι όσο γρήγορα θα ‘πρεπε και, κυρίως, όχι συνειδητά. Η ευθύνη μας, ως πνευματικού φορέα είναι βαριά”, έκλεισε την έντονη αυτοκριτική του ο πατέρας Βασίλειος.

Έπεσε σιωπή. Μετά μίλησε ο Γιώργος.

“Είναι παράξενο, είναι αναπάντεχο, αλλά νοιώθω ότι αυτά που λέει ο πατέρας Βασίλειος είναι ακριβώς αυτά

που λέμε κι εμείς, δεν είναι έτσι Θωμά; Σε ένα πιο φιλοσοφικό επίπεδο αλλά είναι εντελώς τα ίδια. Να ξεφύγουμε απ' τα φοβικά στερεότυπα, τους καλούς και τους κακούς. Απ' ό,τι ζει στο απυρόβλητο και μας στοιχειώνει έξω απ' το χρόνο. Απ' την παγίδα των κατασκευών της φαντασίας μας, τους μύριους όσους εχθρούς κι επίβουλους, τα ατελείωτα φοβικά μας συμπλέγματα. Να βρούμε απ' τη σπηλιά του Πλάτωνα κι απ' τον παγωμένο χρόνο. Με οδηγό τον κοινό νου και τον ορθό λόγο”.

Ο Θωμάς έκοψε την αυτοδικαιωτική έξαρση του Γιώργου.

“Πατέρα Βασίλειε, πιστεύεις ότι υπάρχει ελπίδα;” Και συνέχισε: “έχω χιλιάδες λόγους να συμφωνώ με αυτά που μας είπες. Ως προφανή συμπτώματα της καθημερινότητας που όλοι ζούμε. Ομολογώ όμως ότι δεν είχα σκεφθεί ποτέ ότι η αιτιολογία μπορεί να πηγαίνει τόσο μακριά, τόσο πίσω στο χρόνο και τόσο βαθιά την ψυχολογία. Στην ουσία μας λες για επαναδιαπραγμάτευση της σχέσης μας με το χρόνο. Που φαίνεται να 'ναι βαθιά προβληματική. Ελλειμματική και ταραγμένη. Μας λες, και συμφωνώ, ότι ζούμε το χρόνο ως στιγμές κι όχι ως συνέχεια. Κι ανάμεσα στις στιγμές των εξάρσεων βγάζουμε τα μάτια μας απ' την απραξία κι ασχούμαστε στην παραμυθοποιία. Ομολογώ ότι τα πειστικά σου λόγια με απογοητεύουν κάπως. Υπάρχει ελπίδα λοιπόν;”

Ο πατέρας Βασίλειος ήταν πια μάλλον συνοφρυωμένος.

“Θωμά επιστέφω στην αρχή της συζήτησής μας. Θα μου επιτρέψεις το ερώτημά σου να το μεταθέσω στο χώρο της πίστης. Ναι λοιπόν πιστεύω, τονίζω, πιστεύω, ότι υπάρχει ελπίδα. Δε μπορώ όμως να τ' αποδείξω, δεν έχω επιχειρή-

ματα απ' τη σφαίρα της λογικής. Όμως έχει συμβεί αλλού, αυτό είναι η παρηγοριά της πίστης μου. Λεγότανε Διαφωτισμός. Πιστεύω λοιπόν ότι, ναι, μπορεί να γίνει και θέλω κι εγώ να βοηθήσω την προσπάθεια που κάνετε, που τη βρίσκω φιλόδοξη και σωστή. Μια και το έβαλες το θέμα να σου πω ότι έτσι βλέπω και τη δικιά μου συμβολή. Προς αυτή την κατεύθυνση. Αντιλαμβάνεσαι ότι δε θα μπορούσα παρά να υποστηρίξω πλήρως και ριζικά το χωρισμό κράτους και εκκλησίας. Αντανακλά το χωρισμό λογικής και πίστης για τον οποίο σας είπα ήδη τη γνώμη μου. Επιπλέον, τη θεωρώ ακρογωνιαίο λίθο για την ψυχική ισορροπία κι ανάπτυξη του ατόμου. Το ανακάτεμα της λογικής με την πίστη παράγει σχιζοφρένεια". Κι έκλεισε λέγοντας: "έχει κι η πίστη, βλέπεις, τη δύναμή της, μπορεί να συμβάλει κι αυτή. Έχει και το χρόνο της. Ούτε αυτή πρέπει να 'ναι παγωμένη".

Μονόλογος

Ήταν Σάββατο μεσημέρι προς απόγευμα. Χειμωνιάτικο. Στεγνό αλλά κρύο. Συναντήθηκαν στα παλιά τους στέκια. Κάτω απ' του Στρέφη, στην Καλλιδρομίου. Είχε τηλεφωνήσει δυο ώρες πριν ο Γιώργος στο Θωμά. Του είχε μιλήσει για κάτι το πολύ επείγον, που έπρεπε να συζητήσουν την ίδια μέρα, την άλλη ώρα αν ήταν δυνατόν.

Είχαν, στο μεταξύ πολλά περάσει, πολλά αλλάξει. Στου Στρέφη όμως δε γίνεται να μη διαβεί ο νους σου απ' την Εύα. Τι να γινότανε; Να 'χε αλλάξει κι αυτή άραγε; Αραιά και που είχε νέα της ο Γιώργος. Στο τηλέφωνο φαινότανε σα να μην περνάει ο χρόνος από πάνω της. Άχρονη όπως πάντα. Φαινότανε όμως, μόνο. Ποιος να ξέρει, πώς να ξέρει, τι πραγματικά γινότανε;

Είπαν να περπατήσουν. Μάλλον καλύτερα, είπαν να συζητήσουν περπατώντας. Η εποχή των σχέτων, των ατέλειωτων, αμίλητων περιπάτων, είχε πια φωλιάσει σε μακρινές θήκες, στις γλυκές μνήμες του χρόνου.

“Τι θα 'λεγες να τραβήξουμε πάνω σε μια παλιά μας διαδρομή; Προς την Πλάκα”, ρώτησε ο Γιώργος. Ο καιρός δεν ήταν για να καθίσεις έξω. Ή περπάταγες ή χωνόσουν κάπου. Άλλη λύση δεν υπήρχε. Ο χλωμός χειμωνιάτικος ήλιος έσβηνε σιγά σιγά. Το κρύο όλο και ξεφάντωνε.

“Ας πάμε Γιώργο, καθόμαστε μετά εκεί για κανένα ζεστό”, αποκρίθηκε ο Θωμάς.

Ξεκίνησαν πάνω στα παλιά τα χνάρια. Τα σβησμένα στην ασφαλτο απ' τα χρόνια. Τα ζωντανά όμως στη θύμησή τους. Τ' αλησιμόνητα εκείνα χρόνια, τα πρώτα, τα κατ'αλευκα. Ο χρόνος όταν κυλά, εξιδανικεύει, καθαρίζει. Ακόμα κι αν το σήμερα υπάρχει, ακόμα κι αν δεν έχει παγώσει κι είναι ζωντανό και φωνάζει, η απόσταση, η απόσταση στο χρόνο, έχει μια δικιά της γεύση. Πικρή μάλλον, περισσότερο απ' ό,τι άλλο.

“Θωμά, σκέφτομαι να συνεργαστώ στις εκλογές. Αυτή τη φορά πρέπει να περάσουμε το κατώφλι της βουλής”, είπε ο Γιώργος.

Ήρθε ξαφνικό. Άλλο όμως ήταν αυτό που 'κανε την πρώτη εντύπωση στο Θωμά.

“Θα συνεργαστείς εσύ και θα περάσουμε όλοι; Γιατί άλλοτε ενικό άλλοτε πληθυντικό Γιώργο;” του είπε. “Θυσιάζεσαι για τους πολλούς, αυτό μήπως εννοείς;”

“Θωμά, μην πιάνεσαι απ' τις λέξεις. Τη μια φορά βγαίνει έτσι, την άλλη αλλιώς. Μην ψάχνεις μήνυμα κάτω απ' τα πάντα”, απάντησε ο Γιώργος θυμωμένα, λιγάκι προσβεβλημένος.

Έπεσε σιωπή. Αλήθεια είναι ότι κάτι είχε υποψιαστεί ο Θωμάς. Δεν έδινε όμως συνέχεια στα παιγνίδια του μυαλού του. Προσπαθούσε να τα διώχνει.

Στο τέλος του κατήφορου του δρόμου, κι ας είχε πια αρχίσει να σκοτεινιάζει, διακρίνονταν δυο ναρκομανείς. Σε άθλια κατάσταση. Δεν πρέπει να 'ταν πάνω από είκοσι. Βοηθούσε ο ένας τον άλλο να τρυπηθούν. Δείχνανε να μην τους νοιάζει τίποτα.

“Με ποιους; Με τη Νέα Αριστερά;” Έκανε τελικά τις υποφίες του λόγια ο Θωμάς.

“Ναι, μ’ αυτούς, το κανόνισα, αυτή τη φορά θα νικήσουμε”, είπε βιαστικά ο Γιώργος.

Περπατούσαν πια μες στην τελευταία κίνηση του Σαββάτου. Όχι μεγάλη κίνηση αλλά κάμποση. Άκουγες τ’ αμάξι να φρενάρει, τη μηχανή να γκαζώνει, το ταξί να κορνάρει. Τα ρολά να κλείνουν στα τελευταία μαγαζιά. Άκουγες τους θορύβους. Τους διαφορετικούς ήχους. Έναν, έναν, ξεχωριστά. Ο βόμβος της απόμακρης πόλης δεν υπάρχει όταν είσαι μες στην πόλη. Ο βόμβος, που είναι ίδιος για όλους, που τα φέρνει όλα μαζί και τ’ ανακατεύει. Που σ’ ενώνει με τον άλλο. Εδώ δεν υπάρχει. Ανεβαίνεις στον ένα ήχο εσύ, στον άλλο ο άλλος. Τραβάς αλλού εσύ, αλλού αυτός. Έτσι του φάνηκε για μια στιγμή του Θωμά.

“Πότε τ’ αποφάσισες;” ρώτησε.

“Θωμά οι μέρες πλησιάζουν, έπρεπε να βιαστούμε. Τους συνάντησα, συμφώνησαν. Καταλαβαίνουν κι αυτοί ότι μόνος του ο καθένας δεν έχει ελπίδες”, απάντησε ο Γιώργος, ανακατεύοντας ξανά τους αριθμούς, το δικό του και των άλλων.

Η Νέα Αριστερά ήταν ένα μικρό αριστερό κόμμα, τουλάχιστον κατά δήλωσή τους, γιατί η επίσημη αριστερά ποτέ δεν τους αναγνώρισε ως τέτοιο. Το αντίθετο, πέμπτη φάλαγγα τους ανέβαζε, αστούς τους κατέβαζε. Διανοούμενοι, καλλιτέχνες, ακαδημαϊκοί και τα σχετικά. Με αρκετούς επαγγελματίες. Του μυαλού κι αυτοί. Πολύ καλοί στην ατέλειωτη κουβέντα, ώστε να μην προλαβαίνουν να βάλουν πραγματικά μπροστά κάτι πρακτικό. Είχαν κατέβει, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, δυο τρεις φορές στις εκλογές. Το ίδιο και στις τελευταίες εκλογές. Φαινόταν όμως να ’ναι και το κύκνειο άσμα τους. Δε δείχνανε ικανοί ν’ ανατάξουν μετά

τις πολλές μέτριες κατεβασιές τους. Τώρα βέβαια, με την πρωτοβουλία του Γιώργου τα πράγματα άλλαζαν.

Είχαν φτάσει πια στο ύψος της Σταδίου και πέραγαν απέναντι προς την Αιόλου. Μια ομάδα χαρούμενοι μελαφοί μετανάστες, μιλούσαν φωναχτά κι ακατανόητα στη γλώσσα τους. Τους έκοψαν κάθετα, στο δρόμο για το στέκι τους στην Ομόνοια. Είχε σχολάσει το γιαπί, ήταν και Κυριακή αύριο.

Τα μαγαζιά στο μεταξύ είχαν όλα κλείσει. Είν' ένα πέραςμα τ' απόγευμα του Σαββάτου, κάποιες ώρες μεταξύ που κλείνουν τα μαγαζιά και που βγαίνει ξανά ο κόσμος για διασκέδαση. Στο πέραςμα αυτό η πόλη φαίνεται σα να γαληνεύει.

“Δες πόσα μαγαζιά είναι κλειστά Γιώργο, στο πιο εμπορικό σημείο της πόλης”, είπε και μετρούσε ο Θωμάς τα αναρίθμητα ενοικιαστήρια και πωλητήρια τριγύρω του.

“Ξέρεις Θωμά υπάρχουν αξιόλογοι άνθρωποι σ' αυτούς. Κρίμα να μην πορευτούμε μαζί. Αυτό δε λέμε; Να μάθουμε να συνεργαζόμαστε”, συνέχισε ο Γιώργος.

Και τότε γύρισε ο νους του Θωμά καμιά δεκαριά χρόνια πίσω, μια φορά που 'χε βρεθεί σε κάποια επιλογή ενός στελέχους στην εταιρεία του στο Λονδίνο. Ήταν κι αυτός στην ομάδα επιλογής, αλλά δεν είχε τον πρώτο λόγο, ίσως δεν είχε και κανένα ιδιαίτερο λόγο, αφού είναι ζήτημα αν ρώτησε μια δυο φορές συνολικά. Κοιτούσε όμως τη διαδικασία. Αποκωδικοποιούσε τη διαδικασία περισσότερο απ' τους υποψήφιους τους ίδιους.

Του φάνηκε τότε του Θωμά ότι σ' ελάχιστο μόνο χρόνο παίρνονταν οι αποφάσεις. Τι κι αν η συνέντευξη του κάθε υποψηφίου κρατούσε και δέκα λεπτά. Ύπήρχε ένα go/ no

γο που του φάνηκε κρατούσε όχι πάνω από δέκα δευτερόλεπτα. Να 'τανε ιδέα του άραγε; Να 'τανε μόνο της μέρας εκείνης, μόνο της συνέντευξης ίσως; Ποιος ξέρει; Με μιας του φάνηκε πως, πολλές αποφάσεις, παίρνονται έτσι, πολύ γρήγορα. Ακόμα και σοβαρές, πόσο μάλλον οι λιγότερο σοβαρές. Θυμήθηκε την "απόφαση" του Γιώργου για τη Ράνια. Δευτερόλεπτα μόνο. Δέκατα ίσως. Χαμογέλασε.

"Γιατί χαμογελάς Θωμά;" τον ρώτησε ο Γιώργος.

Πού να του εξηγεί τώρα του Γιώργου όλη τη διαδρομή του μυαλού του. Αντί γι' αυτό, ρώτησε:

"Γιώργο, δε φοβάσαι, μήπως η εικόνα του κόσμου για τη Νέα Αριστερά δε δένει με αυτή που έχουμε κατορθώσει για το Κίνημα Πολιτών;"

Μήπως όλοι αφιερώνουμε ελάχιστα δευτερόλεπτα σε πολλές, σημαντικές, αποφάσεις μας; Μήπως κι αυτές, οι μεγάλες αποφάσεις, είναι σαν τα όνειρα, στιγμιαίες κι ως εξαπατούμε τους εαυτούς μας να μας φαίνονται ατέλειωτες; Μήπως τις αναθέτουμε σε κάποιο σύμβολο μάλλον, που προσλαμβάνουμε αστραπιαία, σε κάποια κίνηση ή μυρωδιά, παρά σε κάποια διεξοδική μελέτη του τι λέει ο ένας και τι λέει ο άλλος. Έτσι σκέφτηκε ο Θωμάς. Του φάνηκε ότι κι ο ίδιος συχνά έτσι αποφάσιζε. Ασφαλώς έτσι ήταν. Όχι πάντα αλλά πολύ συχνά. Αυτοματισμοί της ψυχής. Σκέφθηκε πόσο συχνά ένοιωθε μια αυθαίρετη κι αόριστη συμπάθεια ή αντιπάθεια για κάποιον. Πόσο δύσκολα, πόσο σπάνια άλλαζε αυτό μετά. Τόσο σπάνια, που τις φορές που 'χε συμβεί, τις ανακαλούσε, μία μία. Έτσι κι η Νέα Αριστερά του Γιώργου. Για τους πολλούς ήταν ένα σύμβολο. Ένα ταξινομημένο σύμβολο εδώ και πολύ καιρό. Κατασταλαγμένο και λιγάκι ακούνητο. Και τελείως ακατάλλη-

λο, στο μυαλό τους, να κάνει παρέα με τ' άλλο σύμβολο, το παιγνιδιάρικο, το ζωντανό, που 'χε φτιάξει ο Γιώργος με την ψυχή του. Θα αφιέρωναν άραγε, οι πολλοί, το χρόνο που χρειαζότανε για να καταλάβουν τα τετράγωνα επιχειρήματα του Γιώργου; Ή θα 'δειχναν, μέσα σε δευτερόλεπτα, τον αντίχειρα στο έδαφος σαν αιμοσταγείς Ρωμαίοι αυτοκράτορες;

Ο Γιώργος διέκοψε τη σκέψη του. "Θωμά λέμε πάνω κάτω τα ίδια πράγματα. Έτσι δεν είναι; Σε ρωτάω, πες μου αν νομίζεις ότι έχουμε πολλές διαφορές. Τι κι αν έχουν το κόλλημα με την αριστερά; Και εμείς αριστεροί δεν υπήρξαμε; Ίσως να 'μαστε κι ακόμη, ποιος ξέρει. Εγώ στη Σουηδία με σοσιαλιστές έκανα παρέα. Γιατί να μας ενοχλεί αυτό τόσο πολύ;"

Ο Γιώργος ήταν εγκλωβισμένος ψυχή και σώμα στην άποψή του.

Ήταν πράγματι πάνω σ' άλλο ήχο. Ταξίδευαν σ' άλλη κατεύθυνση. Να του φωνάξει; Φαινόταν τόσο σίγουρος για τον προσορισμό του. Είχε νόημα;

"Γιώργο, έχεις δίκιο, διαφορές σημαντικές δεν υπάρχουν. Οι άλλοι όμως, οι πολλοί, το ξέρουν; Μια ξαφνική μυρωδιά ήμασταν για τον κόσμο Γιώργο, αλλόκοτη μυρωδιά, κάπως πιο καθαρή, αιθέρια και δροσερή. Μίλησε αυτή πρώτα στα ένστικτα. Μετά μίλησε στη λογική. Σε όσους έφθασε ίσαμε χει. Οι καινούργιοι φίλοι σου δε θα περάσουν το τεστ της μύτης. Θα κοπούν σε δέκατα του δευτερολέπτου. Αυτό μόνο με φοβίζει".

"Θωμά χρειάζομαι συνειδητό κόσμο, απευθυνόμαστε στη λογική. Για ποιες μύτες και για τι μυρωδιές μου λες; Ας αλλάξουμε θέμα. Δε μου λες για τα δικά σου καλύτερα;"

Ο Γιώργος είχε θυμώσει πια και στον ενικό και στον πληθυντικό. Είχε καταλήξει.

* * *

Σκέφθηκε πολλές φορές ο Θωμάς μετά ότι αν το μονόλογο αυτό τον κάνανε σε άλλο μέρος μπορεί και να 'χε πάρει άλλο δρόμο. Μπορεί να 'ταν κουβέντα πραγματική. Μην κι αυτά που λέμε δεν είναι καμιά φορά απ' τον αυτοματισμό της ψυχής; Μήπως μια άλλη μέρα, σε μια άλλη στροφή του δρόμου, στην επόμενη κατεβασιά του χρόνου δε θα μπορούσαμε να πούμε άλλα; Εντελώς άλλα;

Βέβαια, είναι πολλά και τ' άλλα, αυτά που είναι καλά δουλεμένα. Που βγαίνουν πάντα έτσι. Ποτέ αλλιώς. Ανεξάρτητα από στιγμή, τόπο ή καιρό. Είναι πολλά αυτά κι ας μην το ξεχνάμε. Ήταν όμως η Νέα Αριστερά έν' απ' αυτά; Ή ήταν μονάχα μια τυχαία στιγμή κούρασης, ένα απότομο ξέσπασμα μοναξιάς;

Μήπως μακριά απ' την πόλη ο ίδιος εκείνος ο βόμβος τους ένωνε ξανά, όπως τόσες φορές παλιά; Μην τότες, αν γυρίζανε το χρόνο πίσω και παίρνανε τον άλλο δρόμο, μην τότες μυρίζανε τα ίδια πράγματα, μην έπαιρνε τις ίδιες στροφές το μυαλό τους;

Τούτος ο χρόνος του ρολογιού δε γινότανε αλίμονο ν' αλλάξει. Τέτοια τέχνη δε γνωρίζανε.

Σύννεφα

Κόντευε πια στο τέλος του ο πρώτος χρόνος στην Ελλάδα του Θωμά και της εταιρείας του. Με εξαίρεση το άτυχο περιστατικό και την παρεξήγηση με την Άννα, τα πράγματα φαίνονταν γενικά να προχωράνε. Δύσκολα όμως και χωρίς θεαματικά αποτελέσματα. Άλλη δουλειά δεν είχε γίνει κατορθωτό να κλείσει, σ' όλο το διάστημα που ακολούθησε μετά το καλό ξεκίνημα με τους Πολωνούς. Και το βασικό πρότζεκτ, με το τσιπ, προχωρούσε κι αυτό αλλά μάλλον με κάποιους μήνες καθυστέρηση.

Φως δεν είχε φανεί ακόμη.

Στο μεταξύ οι Εγγλέζοι είχαν αρχίσει να ανησυχούν. Είχανε βάλει αρκετά χρήματα στην προσπάθεια, καμιά διακοσαριά χιλιάδικα κι αποτελέσματα δεν είχαν ακόμη φανεί. Μέσα σε μια τέτοια κατάσταση ήρθε το τηλεφώνημα απ' το Mark.

“Θωμά, ξέρω ότι προσπαθείς αλλά βλέπω να έχουμε μείνει πίσω. Στο μεταξύ, άλλα ανοίγματα δε βλέπουμε να δημιουργούνται. Έχω την εντύπωση ότι υπάρχει μια γενική αρνητική εικόνα για την Ελλάδα, που κάνει πολλούς να μη θέλουν να μπλέξουν μαζί σας, είτε συνεργαζόμενοι είτε αναθέτοντάς σας έργα. Είστε επισφαλής συνεργάτης. Για ψυχολογικούς και πρακτικούς λόγους. Θυμάσαι που μου έλεγες ότι για να κάνεις ένα έμβασμα σου βγήκε η ψυχή; Τα πράγματα φοβάμαι ότι πάνε απ' το κακό στο χειρότε-

ρο. Εμείς απ' έξω τα βλέπουμε πιο καθαρά", έκανε την εισαγωγή του ο Mark απ' τη NewComW.

Σπάνια οι Εγγλέζοι κάνουν γενικές διαπιστώσεις κι εισαγωγές χωρίς να υπάρχει διά ταύτα. Κάτι λοιπόν θα του 'λεγε ο Mark. Δίκιο είχε σ' αυτά που διαπίστωνε. Φαινότανε πράγματι να χάνουν στην Ελλάδα πολλές προσφορές χωρίς κανένα ιδιαίτερο λόγο. Ίσως ο λόγος να 'ταν πράγματι αυτό που έλεγε ο Mark. Βλέπουν οι άλλοι (GR) και τους πιάνει κρύος ιδρώτας. Όχι γιατί μας μίσησε ξαφνικά κανείς. Απλά γιατί αν είσαι μεταξύ φθοράς κι αφθαρσίας θεωρείσαι από μόνος σου παράμετρος ρίσκου. Ιδιαίτερα αν άλλαζε το νόμισμα, ποιος ξέρει τι θα γινότανε μετά. Αυτά βλέπανε οι ξένοι και φαίνεται κάνανε πέρα. Δε θα 'ταν βέβαια λίγοι κι εκείνοι που διάλεγαν πιο ανόητες και γονιδιακές θεωρίες για τεμπέληδες κι ανεπρόκοπους. Αλλά οι περισσότεροι ήταν οι άλλοι. Οι καχύποπτοι που απλά δε θέλανε να μπλέξουν.

Συνέχισε λοιπόν ο Mark: "Θωμά δε νομίζω ότι μπορούμε να σας δώσουμε τη δεύτερη δόση, με βάση τ' αποτελέσματα που υπάρχουν μέχρι τώρα. Φοβάμαι πρέπει να καθυστερήσουμε μέχρι να μας στείλετε σχέδια και πρωτότυπα που να δουλεύουν. Κάπως έτσι ορίσαμε το τέλος της πρώτης περιόδου του συγκεκριμένου πρότζεκτ και την καταβολή της δεύτερης δόσης".

Εγγλέζικη σχολαστικότητα. Ναι, κάπως έτσι το είχαν ορίσει. Βέβαια είχαν μπει στον κοινό κορβανά και τα χρήματα απ' το έργο με τους Πολωνούς. Αυτά ήταν στο σχέδιο μόνο ως πιθανότητα. Οι αναγνώσεις όμως των εξελίξεων γίνονται συνήθως επιλεκτικά. Ίσως ο Mark, μάλιστα, να σκέφτηκε ότι αφού υπάρχουν αυτά τα χρήματα ας τα χρη-

σιμοποιήσουν για να προχωρήσουν. Κι αργότερα βλέπουμε. Θα μπορούσε να είχε κάνει το λογαριασμό αλλιώς και να 'χε πει: "μπράβο ρε Θωμά, πήρατε κι αυτό το έργο, θας στείλουμε λοιπόν ένα ποσοστό της δόσης και μετά, μόλις στείλετε τα πρωτότυπα σας βάζουμε και τα υπόλοιπα". Δεν το 'πε. Διάλεξε την πιο κλασική και συντηρητική προσέγγιση.

"Εντάξει Mark, καταλαβαίνω. Πιστεύω ότι σε τρεις τέσσερις μήνες θα 'χετε τα πρωτότυπα. Ας προχωρήσουμε έτσι όπως λες. Ας ακολουθήσουμε το γράμμα της σύμβασης. Θα βρούμε λύση μόνοι μας για το ενδιάμεσο διάστημα".

Εύκολα το είπε το εντάξει στο Mark αλλά το πρόβλημα το δικό τους μόλις τώρα ξεκίναγε. Μ' αυτό το εντάξει. Τα χρήματα που υπήρχαν δεν έφταναν για να συντηρήσουν το σχήμα, στην πλήρη του διάταξη. Αναγκαστικά η σχέση με τα δυο κορίτσια, την Ελένη και την Άντζυ, που δεν ήταν στο κρίσιμο πρότζεκτ με το τσιπ, αλλά στα βοηθητικά, θα έπρεπε να αλλάξει, να γίνει περισσότερο μερικής απασχόλησης. Δεν έβγαιναν αλλιώς. Τα βοηθητικά έργα δεν είχαν φέρει αποτέλεσμα. Δεν έφταιγαν τα κορίτσια ούτε ο Θωμάς, που βοηθούσε αυτή την προσπάθεια με την εμπειρία του. Δυστυχώς δεν αξιολογείται τι και ποιος και αν φταίει αλλά τ' αποτέλεσμα.

Ήταν βαριά η ψυχολογία του Θωμά όλη αυτή την περίοδο. Ένα σχεδόν χρόνο μετά που γύρισε απ' την Αγγλία. Και γι' αυτές τις εξελίξεις ήταν βαριά, όσο και για τις άλλες, του φίλου του, του Γιώργου. Τον έβλεπε σε αυτισμό, να πηγαίνει καταπάνω στον τοίχο, χωρίς να μπορεί ν' ακούσει τίποτα. Απ' όπου λοιπόν και να ξεκίναγες σε μια βαριά διάθεση κατέληγες. Αν τώρα πρόσθετε, ο Θωμάς και την κατάστα-

ση της χώρας και τον κέντριζε κι αυτής η μαύρη η μιζέρια, ακούμπαγε τότε γερά προς την κατάθλιψη.

Απ' την άλλη έβλεπε καθαρά ότι τα καινοτόμα σχήματα διοίκησης, που τόσο πίστεψε και θέλησε να εφαρμόσει δεν είχαν αποδώσει όπως τα περίμενε. Αυτό τον πείραζε περισσότερο απ' όλα. Αυτό που ο ίδιος θεωρούσε ως το σημαντικότερο στοιχείο της προσπάθειάς του, δε φαινότανε να γίνεται αντιληπτό ως τέτοιο μέσα στην εταιρεία. Η ομάδα δεν είχε την παραγωγικότητα που θα περίμενε να έχει. Είχε τη συμβατική παραγωγικότητα, εκείνη που μέσες άκρες θα είχε ανεξαρτήτως μοντέλου οργάνωσης. Δεν έφτανε όμως αυτή. Ο Θωμάς δεν πήγαινε να θεσμοθετήσει κάποια νέα ουτοπία. Πήγαινε να αποδείξει στην πράξη ότι η αντίληψη οργάνωσης που είχε ήταν καλύτερη, πιο παραγωγική. Δυστυχώς, αυτό δεν το εισέπραττε, δεν το έβλεπε τριγύρω του. Ούτε ήταν κάτι που η ομάδα έδειχνε να το απολαμβάνει. Δεν την κινητοποιούσε. Πρωτοβουλίες ιδιαίτερες και ενθουσιασμός δεν υπήρχαν.

Βέβαια βλέπανε και τα παιδιά το αβέβαιο βήμα της εταιρείας. Πού να βρεθεί λοιπόν ο ενθουσιασμός και πού ν' ανθίσει; Τα χρήματα δεν ήταν εξασφαλισμένα. Έπρεπε να παλεύεις κάθε μέρα. Φαινότανε αυτό. Και φαινότανε ότι στην Ευρώπη δεν πήγανε και καλά. Άρα αυτό το κανάλι ήταν κλειστό. Προσωρινά τουλάχιστον.

Όλ' αυτά δημιουργούσαν αβεβαιότητα κι ανασφάλεια. Σχεδόν όλοι κοιτούσαν να κάνουνε και καμιά δουλειά ακόμη, να ελαττώσουν λίγο την επαγγελματική τους αβεβαιότητα. Ο Θωμάς δεν είχε πρόβλημα μ' αυτό, σαν κάποιες άλλες εταιρείες, που σε βάζουν να υπογράψεις ένα σωρό χαρτιά ότι δεν τούτο κι ότι δεν τ' άλλο. Το θεωρούσε λογι-

κό αποτέλεσμα της γενικότερης δυσκολίας, που αντιμετώπιζαν, και του άγχους που τη συνόδευε.

Η μέρα που ανακοινώθηκε και συζητήθηκε το part time ήταν απ' τις πιο μαύρες της επαγγελματικής του ζωής. Δεν ήταν βέβαια κεραυνός εν αιθρία. Το πράγμα έδειχνε ότι δεν προχώραγε όπως το είχαν σχεδιάσει. Τα κορίτσια την περιμένανε την εξέλιξη. Ίσως περιμένανε και χειρότερα. Ακόμη και το part time κάτι ήταν μες στον περίγυρο της ανεργίας και μιας διαλυμένης οικονομίας και κοινωνίας.

Τους είπε ότι σε κανένα εξάμηνο πίστευε ότι το τσιπ θα 'χε προχωρήσει. Θα έρχονταν τότε αρκετά χρήματα. Ο Ηλίας και ο Χρήστος το επιβεβαίωναν. Ήταν θέμα χρόνου. Γίνονταν συνεχείς δοκιμές και διορθώνονταν αδυναμίες του τσιπ. Σε λίγους μήνες θα 'ταν έτοιμο. Στο μεταξύ ο Θωμάς θα προσπαθούσε να οργανώσει καλύτερα το θέμα των ευρωπαϊκών έργων. Σκέφθηκε ότι η καλύτερη λύση θα 'ταν να εμπλέξει κατ' ευθείαν τους Άγγλους. Να κρύβεται δηλαδή πίσω απ' το (UK). Να μη χρειάζεται, επιπλέον του σκληρού ανταγωνισμού, να εκτίθεται και σ' όλα κείνα τα πολλά ρίσκα, που κουβάλαγε στην πλάτη του το (GR).

Η αίσθηση της ήττας παρέμεινε ωστόσο πικρή. Ακόμη και μετά απ' τις σκέψεις αυτές και τις πρωτοβουλίες που θα ακολουθούσαν.

Ακίνητος χρόνος, ανίκητος χρόνος

Ἀκήκοα γάρ, ὦ Σώκρατες οὓς σέ φασι λέγειν τοὺς λόγους, ὅτι τούτων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν οἱ υἱεῖς οὐδὲν βελτίους εἰσὶν ἢ τῶν σκυτοτόμων.

Σωκράτης στο Θεάγη του Πλάτωνα⁶

Δεν πήγανε καλά τα πράγματα για το Κίνημα Πολιτών. Ο στόχος έμεινε άπιαστος. Ξεμάκρυνε μάλιστα κι άλλο. Είναι τότε που αρχίζουν τα σενάρια. Και οι διαμαρτυρίες και οι γκρίνιες. Ένθεν, κακείθεν. Η γνωστή αρχαία τρέλα. Να βρίζεις αυτό που πριν λίγο υμνούσες και χειροκροτούσες. Χωρίς ν' ανησυχείς για την υγεία της ψυχής σου.

Τα ζόμπι των καλών και των κακών βγήκαν στη γύρα ξανά. Και βάζανε ταμπέλες. Σου τις δείχνανε μετά με μανία και με πείσμα και ζητούσαν την ψήφο σου την καταδικαστική. Και συ να πρέπει να τη δίνεις. Από δω κι από κει.

Γιατί όμως να δίνουμε ψήφο; Γιατί ν' αφηνόμαστε να παρασυρόμαστε απ' τα ζόμπι του μανιχαϊσμού. Γιατί δε τους λέμε καλύτερα: "βρε ουστ! Ανύπαρκτα πλάσματα της φαντασίας μας και του παγωμένου χρόνου άντε μπίτε γρήγορα σε μια καουμπόικη ταινία να σας καθαρίσουν όλα ο Clint Eastwood, τα κακά κι ο Lee Van Cleef, τα καλά". Όμως όχι, εκεί ανάμεσά μας, κυκλοφορούν ανενόχλητα τα

6. Άκουσα Σωκράτη ότι εσύ βεβαιώνεις ότι τα παιδιά αυτών των πολιτικών αντρών είναι χειρότερα απ' τα παιδιά των υποδηματοποιών.

απομεινάρια του παγωμένου χρόνου και μεις πρέπει να διαλέγουμε πλευρά. Πρέπει να φανατιζόμαστε και να μιλάμε λόγο θρησκόληπτο, μεταφυσικό, αποκαλυπτικό. Λόγο άμετρο.

Και μετά, τα τρομερά εκείνα σενάρια, τα “what if” που λεν οι Αγγλοσάξωνες, που τα έχουν κάνει επιστήμη. Και καλά, σε απλά φαινόμενα, όπως τα φυσικά, τα οικονομικά και μερικά κοινωνικά χρήσιμα εργαλεία είναι αυτά στ’ αλήθεια. Για τα παιγνίδια όμως της ψυχής δεν έχουν λόγο.

Ν’ αποδέχσαι το ρου των πραγμάτων, όταν αυτά πια πάρουν μορφή. Αυτό είναι που χρειάζεται σοφία. Κι αυτό που χρειάζεται αντρεία είναι να προσπαθείς συνάμα να τον αλλάξεις. Τον ίδιον αυτόν το ρου. Να προσπαθείς, μέχρι να πάρουνε τα πράγματα μορφή, να τον επηρεάσεις, ν’ αλλάξεις την κοίτη που ρέει. Να μη σταθείς σα στήλη. Να τον προκαλέσεις στα μαρμαρένια αλώνια. Να χυμήξεις στο ρολόι του για να το κινήσεις αλλιώς. Να το κάνεις να πάρει άλλες βόλτες.

Το πάλεψε ο Γιώργος. Στα μαρμαρένια αλώνια. Βάρεσε αμείλιχτα. Μάτωσε το χέρι του. Δεν κουνήθηκε το ρολόι. Βάρεσε, ξαναβάρεσε, τίποτα. Μπορεί και να ’δε ένα λάθος όνειρο. Ένας άγγελος του κακού μπορεί και να ’ρθε και να του ’δωσε σφαλερή συμβουλή. Σαν το Σαμψών, να του ’κλεισε το κανάλι της ψυχής του, να τον έβαλε σε αυτισμό. Αντί να ορμήξουν οι λοκατζήδες κι οι τεχνίτες όλοι, να ξηλώσουν τη σκουριά, να κινηθούν οι δείχτες, μπορεί να του ’κοψε τον ανεφοδιασμό. Να τον ξεγέλασε και να τον άφησε μόνο.

Ποτέ δε θα μάθουμε.

Αυτό που μόνο ξέρουμε, αυτό που μόνο βλέπουμε, είναι

το ματωμένο χέρι. Το πάλεψε γενναία, νύχτα, μέρα, απέ-
ναντι σε πλήθος θεριά, μυριάδες “ουδέν βελτίους ή των
σκυτοτόμων”.

Κρίμα λίγο που ο Γιώργος δε στάθηκε με σεβασμό
μπροστά στο ποτάμι του χρόνου όταν δε μπόρεσε να τ’
αλλάξει. Άριστα πήρε στην αντρεία, πιο κάτω στη σοφία.

Ας είναι. Υπόθεση προσωπική του Γιώργου αυτή η δεύ-
τερη.

Για το Θωμά και τον καθένα που αγαπά, φτάνει κι αρκεί
το ματωμένο χέρι.

Η θάλασσα

Κι ήρθαν έτσι τα πράγματα, που οι δυο φίλοι απέτυχαν στο στόχο τους. Την ίδια πάνω κάτω εποχή. Άλλη μια σύμπτωση στο χρόνο. Μαζί περίπου φύγανε, μαζί επέστρεψαν, μαζί παίξανε. Και μαζί χάσανε.

Η ελληνική εταιρεία του Θωμά δεν περπάτησε όπως την είχε λογαριάσει. Είχε κάνει λάθος στα άτομα; Στη βασική ιδέα; Μήπως ήταν η συγκυρία της τρόικας και της γενικευμένης διάλυσης, η ψυχολογία της άμυνας και της ήττας που συνάντησε σε κάθε βήμα; Πώς να το πεις με σιγουριά;

Είχε μια βαθύτερη έλξη για την ουτοπία ο Θωμάς, έναν έρωτα. Φώλιαζε πίσω στα πρώτα χρόνια. Εκεί γεννήθηκε, μαζί με την τέχνη του ρολογά. Ο καλός ο ρολογάς τι άλλο είναι απ' αυτόν που κυβερνάει τους δείχτες, τους ξεκολλάει και τους προχωράει. Σαν οι δείχτες κινούνται από μόνοι τους, όπως απλά τους ρύθμισε το Greenwich τότε, ναι βέβαια, υπάρχει πρόβλεψη και σιγουριά. "Σε δέκα δευτερόλεπτα η ώρα θα είναι ..." Ασφαλώς και θα είναι! Αν πάρεις το πηδάλιο όμως τι πρόβλεψη να υπάρξει; Πόσο θα είναι η ώρα τότε; Ξέρει κανείς να πει; Υπάρχει άραγε ουτοπία για τον αφέντη ρολογά ή είναι γέννημα μονάχα της τύχης, μια απλή ψευδαίσθηση;

Ο Θωμάς είχε αποφασίσει ότι έτσι θα συνεχίσει. Δε θα μπορούσε να 'ναι αλλιώς. Είχαν μια γεύση αυτογνωσίας όλ' αυτά τα χρόνια. Γεννούσαν μια μοναδική εσωτερική πλη-

ρότητα. Πρώτη φορά του φαινόταν ότι έλυσε το μυστήριο του “ανικανοποίητου” των χρόνων που δούλευε στην Ελλάδα. Ωρίμασε η ιδέα της, η ανάγκη της μάλλον, στην Αγγλία. Βοήθησε, όσο κι αν φαίνεται παράξενο, αν κρίνει κανείς απ’ τις τόσες εντάσεις που υπήρξαν, η επαφή κι η συνεργασία με τους Ολλανδούς της SowNet. Ενσάρκωναν οι Ολλανδοί, περισσότερο απ’ τον καθένα που είχε συναντήσει μέχρι τότε, αυτό που θεωρούσε εργασιακό ιδεώδες. Το παράδειγμα πάντα βοηθάει. Δεν κινεί τους δείχτες όμως. Σαν το φάρο στη θάλασσα. Βοηθάει, αλλά δεν κινεί το καράβι.

Αυτό λοιπόν ήταν: η μικρή δεμένη ομάδα, η παρέα των φίλων, η πραγματική, κυριολεκτική μετάφραση του αγγλοσαξωνικού company. Αυτό ήταν το θέλω του Θωμά. Κι’ αυτό ήταν περισσότερο από εργασιακό μοντέλο. Ήταν μοντέλο ζωής μάλλον, αξία που περάσανε τόσα χρόνια να την ψηλαφίσει, να τη νοιώσει.

Τόσες στροφές έκανε το ρολόι, άλλοτε πετυχημένες, άλλοτε πιο αργές. Άλλοτε με τύχη άλλοτε πάλι όχι. Σκεφτόταν αν θα μπορούσε να τα ‘χε ανακαλύψει όλ’ αυτά νωρίτερα. Μερικές φορές του φαινότανε ότι είχε χάσει χρόνο με άσχετο κόσμο. Αυτή η ψευδαίσθηση! Αυτά τα πονηρά, τα αγγλοσαξωνικά what if, τα χωρίς κανένα νόημα! Τι σημαίνει άλλωστε νωρίς; Νωρίς ως προς τι; Του φάνηκε με μιας ότι κυλίστηκε πάνω στο χρόνο, έπαιξε μαζί του, αφέθηκε και παρασύρθηκε καμιά φορά αλλά κυρίως γαντζώθηκε, κολύμπησε τελικά κατά πως ήθελε μες στο ποτάμι του. Τι θα πει νωρίς μέσα σ’ αυτό το ανακάτεμα; Αν είχε αφεθεί στη μοίρα, αν είχε υπάρξει στήλη άλατος, τότε το νωρίς θα μπορούσε να ‘χει κάποιο νόημα. Θα μπορούσε να μετρηθεί. Έτσι πιο περίπλοκα που χειρίστηκε το χρόνο, νωρίς κι αργά

δε φαίνεται να υπάρχει. Κι αυτό ήταν η μεγαλύτερη ανακούφιση.

Έτσι αν το δεις, ίσως και να 'ναι άδικο να πεις ότι έχασε ο Θωμάς.

Όπως και για το Θωμά, γύρισαν πίσω τα πράγματα και για το Γιώργο. Το ελληνικό πρότζεκτ του Γιώργου, κι αυτό, δε φάνηκε να περπατά. Ο αέρας του διαφορετικού είχε πια χαθεί. Μάλλον οριστικά. Κι αυτό ήταν που είχε χτιστεί πιο δύσκολα απ' όλα. Είναι τόσο σπάνιο, είναι τόσο εύθραυστο το "διαφορετικό" μέσα σε μια αγέλαστη και στάσιμη θάλασσα.

Γερός κολυμβητής του χρόνου κι ο Γιώργος, άραγε κι αυτός στην ίδια, ανύπαρκτη, ουτοπία δεν κυλίστηκε; Ίδια και γι' αυτόν, η ιδέα της δεν ξεκίνησε εκεί, στα πρώτα χρόνια, τότε που έμαθε να ξεχωρίζει τους τόνους; Που δοκίμασε τα πρώτα κουρδίσματα; Που άνοιξε, έβαλε το φακό και φύσηξε ζωή στα γρανάζια, τα 'κανε να περπατάνε όπως τα διάταζε; Ήταν σχολείο τα πρώτα χρόνια. Μαζί ήταν και γλυκιά νοσταλγία. Νοσταλγία που μαθαίνεις να ζεις αρμονικά μαζί της. Χωρίς να σε τυραννάει και χωρίς να σε κυβερνάει.

Άσε μετά που στη θάλασσα του Γιώργου, δεν κολυμπούσε απλά μια μικρή δεμένη ομάδα αλλά μια κοινωνία ολάκερη; Άσε που αυτός δεν έφτανε να 'ναι καλός κυβερνήτης του δικού του ρολογιού. Βάλλθηκε να βαρέσει, να ξεκολλήσει λίγη απ' την αρχαία σκουριά απ' το ρολόι της Ελλάδας. Όπως και να το κάνεις, φαντάζει πιο δύσκολο το πρότζεκτ αυτό. Ακόμη πιο απρόβλεπτο.

Έτσι αν το δεις, ίσως και να 'ναι άδικο να πεις ότι έχασε ο Γιώργος.

* * *

Θα μπορούσε άραγε να τα παρατήσουν, να φιλιώσουν με τη μοίρα τους; Ν' ανέβουν μπάρκο στο καράβι του Greenwich; "Η ώρα σε δέκα δευτερόλεπτα θα είναι..."

Μάλλον όχι. "Η ώρα σε δέκα δευτερόλεπτα θα είναι αυτή που θέλουμε να είναι. Ή κάτι κοντά της, αν στραβώσουν λίγο τα πράγματα".

Ρολογάδες που σέβονται τον εαυτό τους και την τέχνη τους, τι άλλο μπορεί ποτέ να απαντήσουν;

Αποφάσεις

Ο Γιώργος, πρώτα και κύρια θα επέστρεφε στη δουλειά του και στη Ράνια. Τον είχαν τελείως χάσει και ξεχάσει. Μαζί και στους Άραβες συνεργάτες του απ' τα Εμιράτα, που ήταν ανήσυχοι με τον φίλο τους. Δυσκολεύονταν να καταλάβουν τι τον είχε πιάσει και χάρηκαν που τους τηλεφώνησε και τους είπε ότι προχωράνε όλα ξανά κανονικά.

“Γιώργο τώρα που δεν πήγαν καλά τα πράγματα σκέφτεσαι μήπως να τα παρατήσεις και να μην ασχοληθείς ξανά με την πολιτική;” τον ρώτησε ο Adel, ελπίζοντας κρυφά ότι θα εισπράξει ένα “ναι”, γνωρίζοντας όμως συνάμα ότι όταν ο Γιώργος λέει “προχωράμε κανονικά”, αυτό και θα ισχύσει κι αυτό είναι που τελικά έχει σημασία.

“Παιδιά να μην ανησυχείτε για τίποτα, όλες οι δουλειές θα παραδοθούν όπως έχουμε πει. Όσο για την πολιτική, πάντα ασχολιόμουν μαζί της κι ας μην το 'ξερε. Δεν παρατάω τίποτα στην πρώτη κακοτυχία, δε με θυμάσαι βρε Adel;” απάντησε ο Γιώργος.

Θυμόταν ο Adel, φυσικά και θυμόταν, όσο κι αν είχε ίσως πιστέψει ότι ο χρόνος λιμάρει κάπως τους ανθρώπους και τις αντοχές και τις αγάπες τους. Πού να 'ξερε όμως ότι είχε πέσει σε πρωτομάστορα του χρόνου. Που τον διάταζε το χρόνο κι αυτός υπάκουε και φρέναρε κι έστριβε και γαλάωνε. Δεν τα 'χε δει αυτά ο Adel όταν ήταν

φοιτητές. Αργότερα κατακτήθηκε η τέχνη. Πώς να το γνωρίζει;

Αλήθεια είναι ότι δε μιλούσε ο Γιώργος για τα σχέδια του σχετικά με το Κίνημα Πολιτών. Ήταν φυσικό, χρειαζόταν ν' ανακτήσει δυνάμεις, ν' αλλάξει παραστάσεις, να ξεφύγει απ' τη μονοκαλλιέργεια των τελευταίων μηνών. Τι τριγύριζε στο μυαλό του, δύσκολο να πεις. Φάνταζε όμως απίθανο ν' αναχωρούσε απ' το πρότζεκτ αυτό. Δεν ήταν του στυλ του. Μετά, η αλήθεια είναι, ίσως είχε υποτιμήσει λίγο τα χαρακτηριστικά της "ήττας". Ίσως να μην ήθελε να δει ότι χάθηκε το μεγάλο ηθικό πλεονέκτημα ενός απόλυτα διαφορετικού λόγου. Αυτό φαίνεται να έκανε τα πράγματα να του φαντάζουν κάπως πιο εύκολα.

Όπως και να 'χει, ένα ήταν σίγουρο. Μα έτσι μα αλλιώς, με ή χωρίς το ηθικό πλεονέκτημα, ο Γιώργος θα βάραγε ξανά. Θα επιχειρούσε ξανά απόβαση στο σκουριασμένο ρολόι για να ξηλώσει όση σκουριά μπορέσει. Μαζί μ' όσους τον ακολουθούσανε. Είχε γίνει αυτή η υπόθεση κομμάτι απ' το είναι του. Δε θα μονοπωλούσε τα πάντα αλλά θα υπήρχε. Θα στελέχωνε το αποβατικό και θα το εξόπλιζε ξανά. Τεχνικοί θ' ανέβαιναν με ακριβά εργαλεία και ρυθμιστήρια και τους καλύτερους φακούς και λάδια. Και λοκατίζηδες με γκασμάδες και βόμβες αντισκωριακές. Κι' αυτός μπροστά, θα βάραγε ξανά, μόλις γινότανε καλά το ματωμένο χέρι.

Μην και κάτι ξεκολλήσει. Μην και κάτι κουνηθεί.

* * *

Όσο για το Θωμά έπρεπε να πάει στην Αγγλία να συζητήσει τον επανασχεδιασμό της προσπάθειας στην Ελλάδα.

Και να πάρει και τα πιο πρόσφατα πρωτότυπα απ' το τσιπ μήπως και τα θεωρήσουν αρκετά οι Άγγλοι και του δώσουν τα χρήματα. Να ξαναστελεχώσει την εταιρεία κανονικά. Να εξορμήσει ξανά.

“Mark έχουμε προχωρήσει, νομίζω είμαστε κοντά στη συμβατική μας υποχρέωση. Θα ῥθω στο Λονδίνο να δούμε μαζί τα πρωτότυπα και να συζητήσουμε και κάποιες αλλαγές, που προτείνω σε σχέση με τη συμμετοχή μας σε ευρωπαϊκές προσφορές και έργα”, του είπε ο Θωμάς.

“Πολύ ωραία Θωμά, σε περιμένουμε, πάρε το αεροπλάνο κι έλα όποτε θες. Είμαι σίγουρος ότι θα πάνε καλά τα πράγματα. Σε περιμένουμε όλοι εδώ”, απάντησε ο Mark.

* * *

Τα ρολόγια των δυο τους θα κουρδίζονταν λοιπόν ξανά. Πιο προσεκτικά, αυτή τη φορά. Θα διορθώνονταν και μερικά γραναζάκια κι αξονάκια που ῥχαν ελαττώματα και θέλανε αλλαγμα.

Έμενε μόνο να φανεί πώς θα πήγαιναν τα πράγματα και μεταξύ τους. Ο Γιώργος ένοιωθε ατέλειωτη πίκρα κι απογοήτευση και μοναξιά που δεν του τη σκόρπαγε κανένας. Ακόμη κι ο Θωμάς, ακόμη κι αυτόν τον έβλεπε στη φαντασία του να τον κατηγορεί. Χωρίς όμως και να ῥναι έτσι.

Μπήκαν σε μια περίοδο απόστασης οι δυο τους. Όχι για πίκρα ή κάτι τέτοιο. Γιατί έτσι ῥταν πάντα στη σχέση τους. Χάνονταν και βρίσκονταν. Τώρα ῥταν η ώρα για το πρώτο. Θα ῥχότανε κι η ώρα για το δεύτερο.

Η ώρα που θα ξαναβρίσκονταν να ξεκλειδώσουν ξανά, μαζί το χρόνο.

Ησυχία! Ο κύριος επίτροπος κοιμάται

With 300,000 to 400,000 such party men who have no qualifications to their credit other than the fact of having performed good services for their party, this state of affairs of course could not exist without enormous evils. A corruption and wastefulness second to none could be tolerated only by a country with as yet unlimited economic opportunities.

*Max Weber, Politics as a Vocation*⁷

Ήταν Κυριακή κι ο Θωμάς πετούσε για Βρυξέλλες. Θα 'μενε ένα βράδυ, θα 'χε την άλλη το πρωί μια γρήγορη συνάντηση και θα πετούσε αργότερα το βράδυ για το Λονδίνο. Για τη συζήτηση με τη NewComW και το Mark.

Πετούσε Economy, όπως πάντα. Στη Business είδε τον Έλληνα επίτροπο στις Βρυξέλλες να λαγοκοιμάται.

Έλληνας επίτροπος! Τέσσερα, πέντε χρόνια πριν, ούτε που θα το φανταζότανε ποτέ ότι θα 'χε τέτοια θέση "ευθύνης".

Τι γνωρίζει άραγε για το χαρτοφυλάκιό του; Ασφαλώς τίποτα. Ούτε το σπούδασε ούτε, ακόμη περισσότερο, το δούλεψε ποτέ. Άλλωστε, δε δούλεψε ποτέ και πουθενά. Πώς βρέθηκε στη θέση αυτή; Αντισταθμιστικά οφέλη για

7. Με τους 300-400 χιλιάδες αυτούς κομματάνθρωπους, χωρίς καμιά ικανότητα πέρα απ' το να υπηρετούν το κόμμα τους, η σημερινή κατάσταση δε θα μπορούσε να συνεχιστεί χωρίς απίστευτα κακά. Τη διαφθορά και τη σπατάλη μπορούμε και την αντέχουμε μόνο λόγω των τεράστιων δυνατοτήτων της χώρας μας.

Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*.

τους ψήφους, που, λόγω γοήτρου, έφερε στο κόμμα. Βλέπετε, στο ρομαντισμό της νιότης, βρέθηκε στο Πολυτεχνείο. Άρχισε αυτό. Έκτοτε, φρόντισε να εισπράττει το μέρισμά του. Μια λαμπρή απόδοση επένδυσης, απ' τις καλύτερες που έχουν ποτέ καταγραφεί, τουλάχιστον στην επίσημη οικονομία. Ένα απ' τα πολλά μερίσματα κι η θέση του επιτρόπου.

Σκέφτηκε μετά ο Θωμάς την Ελλάδα, που πήγαινε κατ' ευθείαν στο γκρεμό. Ο κύριος, μπροστά του, στη business, κι ας μην είχε δουλέψει ούτε μια ώρα σε πραγματική business, εκπροσωπούσε το πολιτικό κατεστημένο, το όσο ποτέ ευτελισμένο. Τριάντα χρόνια κυριάρχησε στη χώρα. Τριάντα χρόνια ειρήνης, δημοκρατίας, ατελείωτων εισροών απ' την ΕΕ κι απ' αναρίθμητους δανειστές. Τώρα τους λένε τοκογλύφους.

Σκέφτηκε ο Θωμάς, με μια δόση ντροπής, ότι σε όλα αυτά τα δυο χιλιάδες, μετά Χριστόν, χρόνια, δε θα υπήρξε καμιά ιστορική φάση, που οι τότε Έλληνες να μη ζήλευαν αυτό το ιδανικό σκηνικό. Καμιά απολύτως.

Σκέφτηκε τα φοβικά άτομα που συνάντησε, ακόμα και παλιούς γνωστούς και φίλους, που στα σοβαρά του διηγούνταν απίστευτα σενάρια, ιστορίες για συνωμοσίες και προδοσίες. Για καλούς και για κακούς, σαν ενθουσιασμένοι θεατές που μόλις είχαν βγει απ' την τελευταία ταινία του ανύπαρκτου πια, μ' αυτή την ιδιότητα, καουμπόι, Clint Eastwood.

Το σάπιο κι αρρωστημένο αυτό σκηνικό προσπάθησε να διεμβολίσει ο Γιώργος. Κυριολεκτικά απ' το πουθενά! Και πιο σοβαρά ίσως από κάθε άλλο μέχρι σήμερα. Τα τελευταία χρόνια τουλάχιστον. Φάνηκε για μια στιγμή ότι θα του

αλλάξει τα φώτα. Έγινε λάθος; Δεν ήρθ' ακόμη η ώρα; Ο καιρός θα δείξει.

Λυπήθηκε που δεν ήξερε πόσο κοντά θα ήταν στο φίλο του στη συνέχεια του αγώνα του. Εκείνο το συναίσθημα του ενθουσιασμού θα ζωντάνευε άραγε ξανά; Δύσκολο το 'βλεπε. Μετά σκέφτηκε ότι θα βοηθήαγε αλλιώς. Ο ενθουσιασμός εξάλλου ήταν για τους νεότερους.

Θυμήθηκε μετά τον πατέρα Βασίλειο. Για μια στιγμή ρίγησε στο μέγεθος του πραγματικού προβλήματος. Ο κύριος μπροστά, που λαγοκοιμότανε για να 'ναι φρέσκος να καταθέσει αύριο το βαρύγδουπο τίποτα για τα πράγματα που ποτέ δεν έμαθε, είναι μόνο ένας ασήμαντος εκτελεστικός βραχίονας. Πόσο ασήμαντος του φάνηκε με μιας ο κύριος επίτροπος!

Για μια στιγμή τον είδε τη στιγμή που θα παύσει να 'ναι επίτροπος. Θα εκλεγεί τότε βουλευτής, θα δίνει που και που και διαλέξεις για να βλογάει τα γένια του. Ίσως κυλήσει και κανένα δάκρυ. Θα συνεχίσει βέβαια, έστω και δακρύβρεκτος, να εισπράττει τα μερίσματά του, στο πιο κλασικό σενάριο, ως μεσίτης πολιτικής.

Θυμήθηκε ότι τον όρο τον ξεσήκωσε απ' το Στέλιο Ράμφο, το νέο σημείο φιλοσοφικής σύγκλισης και ιδεολογικής ταύτισης, των δύο φίλων. Μεσιτεία, λοιπόν! Όταν δε μπορείς να 'σαι ταγός, γιατί είσαι ανεπάγγελτος, μεσιτεύεις. Έτσι λέει ο Ράμφος. Και πρόσθεσε ο Θωμάς στη σκέψη του: πώς να μεσιτέψεις όμως για κάτι που δεν καταλαβαίνεις τίποτα απ' την παράξενη και μάλλον πεζή καθημερινότητά του; Τι να έχει ακούσει άραγε ο κύριος επίτροπος για την εργασία, το ωράριο, την ιεραρχία, την απόλυση, την παράδοση, το χρόνο, το χρήμα, το κόστος; Παράξενα

πράγματα όλ' αυτά! Πώς να μεσιτέφεις για λογαριασμό τους;

Γι' αυτό και μεσιτεύεις τελικά γι' αυτά που καταλαβαίνεις καλύτερα. Για το πολιτικό κατεστημένο με τους πραιτωριανούς του, τους ψευτοεπιχειρηματίες του και τους εκπροσώπους του γλιτσιασμένου lifestyle που τάχα μου προσφέρει το βαθύτερο πολιτισμό και νοσηματοδοτεί την ύπαρξή μας.

Αυτή θα 'ναι αύριο ξανά η δουλειά του κυρίου επίτροπου. Όταν θα 'χει, μάλλον σύντομα, ολοκληρώσει το καινοτόμο έργο του για την περιοχή ευθύνης του χαρτοφυλακίου του.

Σ' όλ' αυτά κι άλλα πολλά όρθωσε τ' ανάστημά του ο Γιώργος. Πώς το κατάφερε αυτό ο Γιώργος; Δύσκολο να πεις με σιγουριά. Γνώριζε όμως ο Θωμάς το φίλο του καλά. Έστω κι αν ποτέ δεν το 'χε σκεφθεί έτσι, είδε τώρα ξαφνικά ότι ο Γιώργος είχε στόφα κι άρωμα πραγματικού ηγέτη. Μετά από τόσα χρόνια ταξιδεύοντας στον κόσμο, δουλεύοντας σ' αυτόν και γνωρίζοντάς τον, ένοιωθε ότι είχε το κριτήριο. Μπορούσε να τον δει τον ηγέτη, να τον μυρίσει. Έχουν καινοτόμο βίωμα, δε βγαίνουν απ' την πρέσα. Και μετά, είναι ατσάλινοι. Εκεί που άλλοι κλονίζονται και διστάζουν και λυγίζουν και λένε "ίσως" αυτοί δεν κάνουν πίσω. Αλύγιστος στα ανθρώπινα, σε κάθε ανθρώπινο. Είδε καλά ότι αυτό είναι το καλούπι του Γιώργου. Το πέρασε μέσα απ' το φίλτρο των 30 χρόνων φιλίας. Θυμήθηκε το βήμα του Γιώργου προς το καμαρίνι της Ράνιας. Τα πουλιά.

Αυτό 'ταν πάντα το καλούπι. Χειροποίητο απ' τον ίδιο. Και χαλύβδινο. Και ξεροκέφαλο.

Α ναι, η απίστευτη αυτή, η όψιμη, η ξεροκεφαλιά του! Αυτή όμως έρχεται σε δεύτερο χρόνο. Ίσως κάθε ηγέτης να 'χει και μια μικρή τέτοια δόση. Ναι του Γιώργου ήταν κάπως μεγαλύτερη! Δεν αλλάζει όμως τη βασική εικόνα. Ίσως ακόμη η αγάπη του φίλου να σε βοηθάει να τα ξεπερνάς αυτά τα ανθρώπινα, πιο εύκολα. Άλλοι κολλήσανε. Αγγριέψανε, οργιστήκανε. Εκεί που χθες χειροκροτούσαν, αρχίσανε να βρίζουν. Λέγαν και φώναζαν ότι δεν είναι οι ηγέτες, αλλά οι διαδικασίες που μετράνε. Η δημοκρατία.

Δε ήξερε πώς να σκεφθεί για όλ' αυτά ο Θωμάς. Άδικο δεν είχαν απαραίτητα. Οι ηγέτες όμως ήταν, για τον ίδιο, αναπόσπαστο μέρος κάθε σύγχρονης εξέλιξης. Δεν αφορούσαν μόνο στην ιστορία. Είχε ο ίδιος και μια αναρχική προδιαγραφή. Πόσο θα 'θελε να τους έβλεπε κι αυτούς στο μουσείο του κόσμου! Δεν είχε όμως έρθει η ώρα τους. Ούτε στη μικρή του ομάδα των έξι ατόμων δε δούλεψε καλά το αντιηγετικό μοντέλο. Πόσο μάλλον στην κοινωνία ολόκληρη. Ο ηγέτης ήταν λοιπόν απόλυτα απαραίτητος για κάθε τι το νέο. Και ο Γιώργος ήταν ηγέτης. Σπάνιας κοπής. Έτσι απλά και ξεκάθαρα το 'βλεπε.

Δεν πίστευε ακόμη και στα άσπρα και στα μαύρα. Είχε πια κι απολάμβανε όλο το χρωματικό φάσμα. Τα άσπρα και τα μαύρα τα είχε καταργήσει. Περισσότερο κι απ' αυτό. Τα πολεμούσε όπου και να τα 'βρισκε. Το σημαντικότερο όμως: ήταν φίλος του Γιώργου, παλιός κι αγαπημένος. Σα να 'χαν ζήσει προηγούμενες ζωές μαζί. Τόσο μακριά τον πήγαινε η σκέψη του.

Αποφάσισε, λοιπόν, η ξεροκεφαλιά του φίλου του να τον αφήσει αδιάφορο. Κράτησε μόνο τα αισθήματά της βαθιάς του αγάπης. Θέριεψαν τώρα κι ανοίχθηκαν σε περιοχές

που δε θα φανταζότανε ποτέ. Τον γυρίζανε πίσω στη γλυκιά, την έντονη, την άσφαιρη τότε πολιτικοποίηση των φοιτητικών τους χρόνων. Στις περιπλανήσεις μετά. Το 'βλεπε καθαρά. Τότε κουρδίζανε στ' αλήθεια τα ρολόγια!

Γιγαντώθηκε τώρα, τους τελευταίους αυτούς μήνες, η αγάπη του Θωμά. Τώρα που έβλεπε την τεράστια προσπάθεια του Γιώργου, από κοντινή απόσταση. Έπαιξε τους τελευταίους μήνες ξανά, σα σε ταινία. Το πρώτο μήνυμα, τις κουβέντες που κάνανε, τη δικιά του βοήθεια, το μονόλογο του Γιώργου. Όλα. Του ξέφυγε ένα αδρό χαμόγελο.

Κι αποκοιμήθηκε κι αυτός, ο κοινός θνητός, περίπου σαν τον κύριο επίτροπο. Της business.

Το μουσείο

Κι είδε τότε ένα όνειρο.

Είδε πως ήταν σ' ένα μεγάλο μουσείο με μαστόδοντα και βροντόσαυρους. Περιπλανήθηκε ο Θωμάς στο μουσείο. Υπήρχε απόλυτη ησυχία, φαίνεται δεν ήταν ώρα επίσκεψης. Και τότε άκουσε μια θηριώδη σαύρα να λέει.

“Τον είδες βροντόσαυρε αυτόν που φέραν σήμερα;”

“Ποιον εννοείς δεινόσαυρε; Εκείνον που 'κλαιγε και χτυπιόταν κι έλεγε πως λάθος κάνανε κι αυτός είναι χρήσιμος κι απαραίτητος και βοηθάει λέει τον κόσμο και τι θα γίνουμε τώρα χωρίς αυτόν και πάει αλίμονο η δημοκρατία κι άλλα τέτοια τρελά. Κι ούρλιαζε: “δε θέλω μουσείο, δε θέλω μουσείο!” Ρε το φουκαρά! Μου φάνηκε όμως λιγδιάρης και μου μύριζε, ελπίζω να τον βάλουν κάπου μακριά!”, γρύλισε ο βροντόσαυρος, κάπως σκαιά αλλά και με μια δόση καχυποψίας, για το νέο απόκτημα του μουσείου.

“Ναι ρε αυτόν! Ρε τον καημένο, τον λυπήθηκα! Για φαντάσου να 'χει δίκιο και να κάνανε λάθος. Και το σινάφι του να υπάρχει ακόμη στη γη κι αυτόν να τον μπέρδεψαν με κάποιον άλλο. Ρε τι μπορεί να σου τύχει!” Σχεδόν δάκρυσε η μεγάλη σαύρα.

“Εμένα αντίθετα μου θύμισε εκείνον τον άλλο, που φέρανε πρόσφατα, πριν καμιά τρακοσαριά χρόνια κι έσκουζε κι ούρλιαζε και φώναζε κι εκείνος για κάτι δούλους λέει που είχε κι έβριζε και κάποιο Νεύτωνα, που 'φτιαξε λέει

κάτι μηχανές κι έμεινε ο έρμος χωρίς δουλειά κι ήρθαν αμέσως οι άνθρωποι του μουσείου και τον μαζέψανε κι αυτόν στο άψε σβήσε. Οι άνθρωποι του μουσείου όμως δεν κάνουν ποτέ λάθος! Βέβαια εκείνου του καφερού του 'ρθε απότομα! Ρε τι μπορείς να πάθεις απ' τον ένα αιώνα στον άλλο! Εμείς τουλάχιστον ζήσαμε κάτι δις χρόνια". Χωρίς αμφιβολία ο βροντόσαυρος ήταν ο πιο πραγματιστής της παρέας.

Κάπου κει, μες στην τετράγωνη επιχειρηματολογία των τεράτων, η αεροσυνοδός ξύπνησε το Θωμά.

"Προσγειωθήκαμε κύριε! Μπορείτε να κατέβετε!"

Είδε τη business άδεια ο Θωμάς. Ο κύριος επίτροπος έλειπε. Χαμογέλασε.

"Ευχαριστώ, είμαι transit, έχω χρόνο να σκοτώσω. Υπάρχει κανένα καλό μουσείο εδώ κοντά να μου συστήσετε;" ρώτησε ο Θωμάς.

Την άλλη μέρα, θα είχε μια σύντομη συνάντηση, θα σκότωνε λίγο χρόνο στη Grand Place ή στα Sablons. Ίσως να πεταγόταν και σε κανένα μουσείο, αν υπήρχε κάτι εκεί κοντά. Και μετά, το βράδυ, θα πέταγε πάνω απ' τη Μάγχι. Για το Λονδίνο. Να συζητήσει με τους Εγγλέζους για τη συνέχεια της σχέσης τους.

Ξεκλείδωτος χρόνος

“Καλημέρα Γιώργο, τι έχει το χέρι σου, χτύπησες;”

“Καλημέρα Θωμά, ναι χτύπησα Θωμά. Βάρεσα και χτύπησα”.

“Κατάφερες να ξεκολλήσεις το δείχτη Γιώργο; Κουνήθηκε κάτι;”

“Νομίζω όχι Θωμά, φαίνεται δεν τα κατάφερα”.

“Δεν πειράζει Γιώργο. Την επόμενη φορά. Πονάει;”

“Όχι δεν πονάει. Μπορούμε να πάμε μια βόλτα, να πάρουμε αέρα;”

“Ναι Γιώργο, ας πάμε να περπατήσουμε. Πεινάς; Τι θα λεγες για μια ομελέτα στο παρκάκι της Ευελπίδων;”

“Καλή ιδέα Θωμά. Λες να ’ναι ανοικτά;”

“Ας πάμε να δούμε”.

Περπάτησαν ο Θωμάς κι ο Γιώργος σε γνώριμες διαδρομές. Ήταν η μέρα παράξενα λαμπρή. Ένα φως πρωτόγνωρο. Και μια ησυχία επίσης. Δεν είχε ακόμη φτιαχτεί ο βόμβος της πόλης. Θα ’λεγε κανείς πως ήταν αργία ή μέρα σχολής. Ή πως κάτι μεγάλο συνέβαινε.

“Γεια σας! είστε ανοικτά; Σερβίρετε μήπως ακόμη ομελέτες;” ρώτησαν κι οι δυο μαζί. Είχαν χρόνια πολλά να επισκεφθούν το παρκάκι οι δύο φίλοι.

“Ασφαλώς σερβίρουμε. Αλλά δεν έχουμε ανοίξει ακόμη. Μπορείτε να περάσετε λίγο αργότερα, σε δυόμισι χιλιάδες χρόνια, ας πούμε;” απάντησε ο καλός μαγαζάτορας.

“Και βέβαια μπορούμε. Θα συνεχίσουμε τη βόλτα μας και περνάμε αργότερα, που θα 'χετε ανοίξει”, απάντησαν και πάλι μαζί, συμπληρώνοντας ο ένας τον άλλο.

“Έτσι να κάνετε, σας περιμένω!” αποκρίθηκε προτρεπτικά ο ευγενικός κύριος του μαγαζιού.

Η μέρα συνέχιζε να 'ναι ήσυχη κι αλλιώςτικά λαμπρή. Φαινότανε όμως ότι είχε και κάποια αστάθεια ο καιρός. Ίσαμε τ' απόγευμα μπορεί και να 'χε αλλάξει. Οι δυο φίλοι μπήκαν σ' ένα φαρδύ δρόμο.

“Τι γίνεται εκεί κάτω Γιώργο; Τι είν' αυτοί οι κουβαλητές και που να πηγαίνουν άραγε;” ρώτησε με έκπληξη ο Θωμάς.

“Πρέπει να 'ναι το σπίτι του στρατηγού Φωκίωνα Θωμά. Οι κουβαλητές είναι του βασιλιά Αλέξανδρου. Φαίνεται ότι έστειλε δώρα πολλά στον αγαπημένο του φίλο και στρατηγό κι αυτός του τα γύρισε πίσω. Και του παράγγειλε ότι δώρα δε θέλει, παρά μόνο την αγάπη του. Οι κουβαλητές γυρνάνε πίσω στη Μακεδονία, άπραγοι”, εξήγησε ο Γιώργος στον απορημένο φίλο του.

Στο μεταξύ ο άστατος καιρός είχε επιβληθεί. Το ουράνιο εκείνο φως είχε υποχωρήσει κι είχαν μαζευτεί σύννεφα. Πολλά σύννεφα. Σκοτείνιασε ο ουρανός. Άρχισε να βρέχει. Στη στροφή του δρόμου πέσανε πάνω στον πατέρα Βασίλειο. Ήταν πολύ αναστατωμένος.

“Καλημέρα πατέρα Βασίλειε; Πώς κι από δω;” ξεκίνησε ο Γιώργος και συνέχισε αμέσως ο Θωμάς: “Γιατί είσαι έτσι αναστατωμένος;”

“Γεια σας αδελφοί μου. Δε μάθατε τι έγινε; Λείπει τριάντα χρόνια εκστρατεία ο αυτοκράτορας. Μεσ στη σκηνή κοιμάται, πάνω στ' άλογο, τριάντα χρόνια τώρα. Και στο

παλάτι συνωμοτούν. Προσεύχονται να σκοτωθεί και να ηττηθεί ο στρατός μας για να σώσουν την ψυχή τους. Έτσι νομίζουν οι ανόητοι. Τρέχω να προφτάσω να στείλω μήνυμα να βιαστεί να γυρίσει πίσω ο βασιλιάς να καθαρίσει τη σκουριά. Τι έχει το χέρι σου Γιώργο;” Παρόλη τη βιάση του ο πατέρας Βασίλειος πρόλαβε και παρατήρησε το δεμένο χέρι του Γιώργου.

“Δεν έχει τίποτα πατέρα Βασίλειε, τρέξε και μη χάνεις χρόνο. Έχεις έργο σοβαρό. Καλό δρόμο πατέρα Βασίλειε”. Του απάντησε γρήγορα γρήγορα ο Γιώργος για να μην τον καθυστερεί.

“Γεια σας αδελφοί μου!” είπε κι εξαφανίστηκε αλαφιασμένος ο πατέρας Βασίλειος.

Συνέχισαν την πορεία τους. Ο Θωμάς κοιτούσε το χέρι του Γιώργου, το τυλιγμένο στις γάζες. Σα να ‘χε κοκκινίσει και να ‘χε φανεί και λίγο αίμα.

Τον ρώτησε ξανά. “Γιώργο πρέπει να πονάει το χέρι σου, βλέπω έχει αίμα”.

“Δεν είναι τίποτα Θωμά. Όλο και λιγότερο πονάει. Ας συνεχίσουμε τη βόλτα μας”, απάντησε καθησυχαστικά ο Γιώργος.

Ο καιρός είχε αρχίσει ν’ ανοίγει. Βροντές κι αστραπές παντού αλλά η μαυρίλα φαινότανε σιγά σιγά να υποχωρεί.

“Εκείνον εκεί τον βλέπεις Γιώργο; Πάνω στ’ άσπρο άλογο, με τη μουστάκα την τεράστια και το καριοφίλι που καπνίζει; Τον ακούς πώς βρίζει συνέχεια;” είπε με έκπληξη ο Θωμάς.

“Αυτός βάρεσε και πέτυχε Θωμά, να μην τον λυπάσαι καθόλου”, απάντησε με σίγουρη φωνή ο Γιώργος.

“Δεν τον λυπάμαι Γιώργο. Στεναχωριέμαι όμως. Αύριο

θα πεθάνει”. Ήταν λυπημένη η φωνή του Θωμά, έβγαζε αληθινή στεναχώρια.

“Θωμά νομίζω σ’ άκουσε!” προειδοποίησε ο Γιώργος.

“Μ’ άκουσε;” κοίταξε όλος απορία ο Θωμάς.

“Ναι, σ’ άκουσε σου λέω. Δες τον πως σε καγχάζει! Σε βρίζει ασταμάτητα και σου κάνει σωρό τις άσεμνες χειρονομίες. Πάμε να φύγουμε μη θυμώσει περισσότερο και μας βάλει και στο στόχο”. Δεν άφηγε πολλά περιθώρια ελιγμών η προσβολή που εκστόμισε ο Θωμάς και που έπιασε αμέσως στον αέρα ο έφιππος μουστακαλής με το καπνισμένο καριοφίλι. Βιάστηκαν να φύγουν.

“Ναι, πάμε Γιώργο”, συμφώνησε ο Θωμάς κι άνοιξε πολύ το βηματισμό του.

Ο ουρανός είχε ξαστερώσει. Είχε αρχίσει να φυσάει ένα παγωμένο αεράκι, λες και κάπου κοντά χιόνιζε. Δες και το χιόνι πλησίαζε. Ξάφνου, σε μια στροφή του δρόμου βρέθηκαν μες στα χιόνια.

“Αυτός ο σκελετωμένος εκεί πάνω τι κάνει με την τσάπα; Εργάτης του χωριού να ’ναι;” ρώτησε αυτή τη φορά ο Γιώργος.

“Γιώργο θαρρώ είν’ ο πατέρας μου. Καθηγητής είν’ εδώ κι απ’ τ’ απόγευμα καθαρίζει το χιόνι απ’ το σχολείο να ’ρθουν οι μαθητές αύριο να μπορούνε να μπούνε μέσα. Μεγάλη φτώχεια Γιώργο. Οι μαθητές έρχονται με τα πόδια μες στα χιόνια μέχρι κι από τρεις ώρες δρόμο μακριά. Πρέπει να βρούνε το σχολείο ανοιχτό!” εξήγησε ο Θωμάς.

“Καταλαβαίνω Θωμά”, συγκατατέθηκε ο Γιώργος.

Είχε περάσει χρόνος πολύς. Είχαν κουραστεί οι δυο φίλοι κι είχαν πεινάσει. Το παρκάκι θα ’ταν πια ανοιχτό και θα μπορούσαν να σερβιριστούν.

“Γιώργο, τον ακούς; Το βόμβο. Της πόλης εννοώ”. Γύρισε το χρόνο ο Θωμάς, πίσω στα πρώτα χρόνια, στις πρώτες περιπλανήσεις, τότε που μαθαίνανε ν’ ακούνε το βόμβο, τότε που μάθαιναν να ρυθμίζουν και να κουρδίζουνε το χρόνο.

“Θωμά, τον ακούω. Τώρα είν’ ίδιος όπως παλιά”, απάντησε με νοσταλγία και χαρά μαζί ο Γιώργος.

“Ας κουρδίσουμε λοιπόν τα ρολόγια μας”, ανταπάντησε με σιγουριά ο Θωμάς.

“Δίκιο έχεις Θωμά, ας τα κουρδίσουμε”. Ακολούθησε κι ο Γιώργος, ευλαβικά στο κούρδισμα, ακολούθησε με σπουδή στη ρύθμιση των ρολογιών.

Στο μεταξύ το χέρι του Γιώργου έδειχνε καλύτερα. Το αίμα είχε σταματήσει. Ο Γιώργος ξεδίπλωσε και πέταξε τη γάζα. Άστραφτε και βρόνταγε. Κατακλυσμός έπεφτε η βροχή.

“Θωμά είμ’ έτοιμος. Το χέρι έγιανε. Τι λες, πάμε να βαρέσουμε ξανά;” ρώτησε ο Γιώργος. Αυτή τη στιγμή περίμενε κι έτσι μίλησε, αμέσως μόλις ένοιωσε να γιατρεύεται το τραύμα του.

Ο Θωμάς κοίταξε το Γιώργο. Είδε, αυτός μόνο, το δάκρυ να τρέχει. Κι ας το ‘χε ανακατώσει και παρασύρει η βροχή.

“Πάμε Γιώργο, πάμε”.

Ασκούν μια γοητεία τα παλιά μηχανικά ρολόγια. Ιδιαίτερα να κοιτάς το μέσα τους, το μηχανισμό τους. Τα εκατοντάδες γρανάζια, τ' αξονάκια, τους δίσκους. Κι ο ρολογάς μετά, σκυφτός και προσηλωμένος πάνω τους! Με τους λεπτούς του χειρισμούς και το φακό σφηνωμένο στο μάτι, να βυθίζεται στο μικρό τους μέγεθος. Να τα σκαλίζει, να τα λαδώνει, να τους δίνει ζωή. Και να τα κάνει να κινάνε τους δείκτες μπροστά. Τους δείκτες που δείχνουνε το χρόνο.

Οι δυο φίλοι, ο Γιώργος κι ο Θωμάς, είναι δυο ρολογάδες της ζωής. Βρίσκονται, χάνονται, ξανασυναντιούνται. Οι ιστορίες τους, και πρώτα και μετά, διασταυρώνονται. Γονιμοποιεί η μια την άλλη. Κυρίως όμως κινούνται μόνοι τους μες στο χρόνο. Αυτό έχει σημασία. Το δικό τους, τον προσωπικό τους, χρόνο. Τον ορίζουν. Τον ρυθμίζουν. Καλοί τεχνίτες καθώς είναι, μια στιγμή θα σκεφθούν και θα πασχίσουν να ξεκλειδώσουν το χρόνο γύρω τους. Τον παγωμένο χρόνο γύρω τους.

Μαζί με τους άλλους ήρωες ζουν στα όρια του μύθου και της ιστορίας. Είναι μορφές μυθιστορηματικές. Πραγματικά άτομα, καμιά φορά κι υβρίδια, που μετασκευάστηκαν στο χώρο ή αφέθηκαν να κυλήσουν στην τσουλήθρα του χρόνου. Κάθε άμεση αναλογία με τον πραγματικό κόσμο είναι λοιπόν παρακινδυνευμένη, ίσως κι αυθαίρετη. Πραγματικός είναι, χωρίς μετασκευή τώρα, κι ο περίγυρός τους. Η Ελλάδα των τελευταίων δεκαετιών.